

Potungāue Pa'anga

Pule'anga Tonga

Fakaikiiki 'o e Palani Ngāue mo e Patiseti

"KO SIHOVA KO HOKU TALITAU'ANGA"

"God is my refuge and my fortress"

2020/21 –2022/23

7400700

<http://www.finance.gov.to>

helpdesk@finance.gov.to

Nuku'alofa, Vuna Road, Tonga, Tongatapu

Saame 91: Ko e 'Otua ko Hotau Malu'anga

- 1 Ko ia 'oku nofo 'i he toitoi'anga 'o 'Elioni, 'Oku mohe 'i he malumalu 'o Sātai—
- 2 Ko 'eku lau ē kia Sihova, Ko hoku hūfanga ia mo hoku talitau 'anga: Ko hoku 'Otua falala 'anga.
- 3 Tā ko e hele 'a e tulimanu te ne fakahaofi koe mei ai, Pea mei he mahaki faka'auha 'oku 'uakai mai.
- 4 Te ne 'ufi'ufi koe 'aki hono fulufulu, Pea te ke toi 'i hono lalo kapakau: Ko 'ene fai mo 'oni ko ho pā mo fakaū.
- 5 'E 'ikai te ke manavahē ki he nānunga 'o e pō, Pe ki he ngahau 'oku puna 'aho;
- 6 Ki he mahaki 'oku ha'ele 'i he ta'ehā, Ki he fakamate 'oku tu'usi ho'atā.
- 7 'E tō 'i ho tafa'aki ha toko afe, Mo e toko 'i mano 'i ho to'omata'u ē; Kae 'ikai ofi kiate koe.
- 8 Ngata pē te ke sio 'aki ho mata, 'O vakai 'a e totongi 'a e kau angahala.
- 9 He ko koe, 'Eiki, hoku hūfanga— Tā kuo ke fili 'a 'Elioni ko ho nofo'anga;
- 10 'E 'ikai fepaki mo koe ha kovi, Pea 'e 'ikai ofi ha tā ki ho tēniti.
- 11 He te ne kouna 'ene kau 'āngelo telia koe, Ke tauhi koe 'i ho hala fua pē.
- 12 Te nau fataki nima koe, Na 'a pākia 'i he maka ho va'e.
- 13 Ko e laione mo e ngata te ke mala ai; Ko e laione fita mo e tanini te ke molomoloki.
- 14 Ko e me'a 'i he 'ene tu'u kiate au 'ene 'ofa, Ko ia ai, te u fakahaofi ia: Te u 'ai ke ne mā'olunga Koe'uhi ā kuo ne 'ilo hoku hingoa.
- 15 Te ne ui kiate au, pea te u tali; Te u 'iate ia 'i he mamahi: Te u hamusi ia mo fakalāngilangi'i.
- 16 Te u 'ai 'a e mo'ui fuoloa ke ne topono ai, Pea te u tuku ke ne māta'i 'eku fakamo'ui.

Psalm 91: God our Protector

- 1 Whoever goes to the LORD for safety, whoever remains under the protection of the Almighty,
- 2 can say to him, "You are my defender and protector. You are my God; in you I trust."
- 3 He will keep you safe from all hidden dangers and from all deadly diseases.
- 4 He will cover you with his wings; you will be safe in his care; his faithfulness will protect and defend you.
- 5 You need not fear any dangers at night or sudden attacks during the day
- 6 or the plagues that strike in the dark or the evils that kill in daylight.
- 7 A thousand may fall dead beside you, 10,000 all-round you, but you will not be harmed.
- 8 You will look and see how the wicked are punished.
- 9 You have made the LORD your defender, the Most High your protector,
- 10 and so no disaster will strike you, no violence will come near your home.
- 11 God will put his angels in charge of you to protect you wherever you go.
- 12 They will hold you up with their hands to keep you from hurting your feet on the stones.
- 13 You will trample down lions and snakes, fierce lions and poisonous snakes.
- 14 God says, "I will save those who love me and will protect those who acknowledge me as LORD.
- 15 When they call to me, I will answer them; when they are in trouble, I will be with them. I will rescue them and honor them.
- 16 I will reward them with long life; I will save them."

Fakahokohoko

Lisi `o e Ngaahi Fakanounou.....	3
Talamu'aki 'a e Minisitā.....	4
Pōpoaki mei he Pule Lahi 'o e Potungāue'	5
Fika 1: Mape Halafononga ki he Ola 'a e Potungāue'	6
1. Fakamatala Konga Lalahi 'a e Palani Ngāue.....	7
1.1 Mape Fakahoko Fatongia ki he Ola 'a e Potungāue'.....	7
1.2 Fatongia.....	7
1.3 Ngaahi Lao, Tu'utu'uni mo e Palani	8
1.4 Fa'unga Palani Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II).....	8
1.4.1 Ngaahi Kaveinga Fakafonua mei he Fa'unga Palani Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II) 'oku ngāue ki ai e Potungāue Pa'anga'.....	8
1.4.2 Ngaahi Kaveinga Fakapotungāue mei he TSDF II 'oku ngāue ki ai 'a e Potungāue Pa'anga'	9
1.5 Tefito'i Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga' (GPA):	9
1.5.1 Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti 2020/21-21/23:.....	10
1.5.2 Ngaahi Kupu Fengāue'aki	11
1.6 Ngaahi Polokalama	11
1.7 Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Ngaahi Va'a'	12
1.8 Fa'unga mo e Fatongia Fakapotungāue 'a e Potungāue Pa'anga.	16
Fika 2: Fa'unga mo e Fatongia Fakapotungāue 'a e Potungāue Pa'anga.....	16
1.9 Palani ki he ngaahi Fakalelei' mo e Fokotu'u Fo'ou'	16
1.9.1 Tokoni ki he ngaahi Tefito'i Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga.....	16
1.9.2 Mateuteu ki he ngahi Fakatamaki': Fa'unga Palani ki he fakaakeake mei he ngaahi fakatamaki'. (DRF) 17	
1.9.3 Lelei ange hono pule'i, siofi mo vakai'i, mo e ngaahi fetu'utaki.	18
1.9.4 'Iuniti Tokangaekina 'a e Ma'u'anga Fakamatala' (IFMIS) & Ngāue Faka-Komipiuta (E-Government).	19
1.9.5 Fakalalaka'i `o e muimui ki he ngaahi lao mo e tu'utu'uni' (Improved Compliance and Enforcement)	20
1.9.6 Fakalalaka'i 'o e Palani Ngāue', Patiseti', mo e 'Analaiso Faka'ekonōmika'	22
1.10 Ngaahi Liliu ki he Patiseti Fakapa'anga 'a e Potungāue':.....	23
1.11 Patiseti' mo e Kau Ngāue'	23
2. Potungāue Pa'anga: Polokalama mo e Konga Polokalama.....	26
2.1 Polokalama 08.1: Pule'i moe Fale'i	26
2.1.1 08.1.01 'Ofisi 'o e Minisitā (OoM).....	26
2.1.2 08.1.02 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (OCEO)	28
2.1.3 08.1.03 Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue (IAD)	29
2.1.4 08.1.04 Va'a Fakahoko Ngāue (CSD).....	31

2.1.5	08.1.05 Va'a Ma'u'anga Fakamatala, Fetu'utaki moe Tekinolosa (ICTD).....	35
2.2	Polokalama 08.2: Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga' (EFPD), Patiseti mo e Palani Ngāue', Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD) mo e Tokangaekina e fakalalakala 'o e ngaahi ngāue ki he Matu'uaki 'o e Ngaahi Faingata'a' mo hono Fakapa'anga'	38
2.2.1	08.2.01 Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga' (EFPD)	38
2.2.2	08.2.02 Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD).....	43
2.2.3	08.2.03 Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD)	47
2.2.4	08.2.04 Va'a Fakalalakala Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a' mo hono Fakapa'anga' (RDFD) 52	
2.3	Polokalama 08.3: Palani ki he Ngāue Fakapāanga (FFD), Pulèi e Fakatau Koloa mo e Ngāue 'a e Pulēanga (Procurement) mo e Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (Treasury Operations).....	56
2.3.1	08.3.01 Va'a Palani Ki He Ngāue Fakapa'anga (FFD)	57
2.3.2	08.3.02 Vāa Pulèi e Fakatau Koloa moe Ngāue 'a e Pulēanga (PD).....	59
2.3.3	08.3.03 Vāa Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TD)	62
2.4	Ngaahi Tokoni Fakapāanga 'a e Pulēanga (GGF).....	65
2.5	Polokalama 08.5: Ngaahi Nō 'a e Pulēanga'	67
3	Taimi Tēpile ki he Taumu'a Ngāue Fakakātoa mo e Me'afua Tefito ma'ae Potungāue Pa'anga 2020/2021 68	
4	Fakamā'opo'opo	71

Lisi `o e Ngaahi Fakanounou

ADB	Pangike Fakalalakala `a `Esia
AMP	Palani FAKahoko Ngāue Fakata`u
BCPD	Va`a Patiseti mo e Palani Ngāue
BSFE	Fokotu`utu`u ki he Patiseti` mo hono fakapa`anga` ,
CEO	Pule Lahi `o e Potungāue
CoA	Ngaahi Fika `Akauni
COFOG	Fakamahino`i `a e ngaahi fatongia `a e Pule`anga
CP	Palani Ngāue
CSD	Va`a Fakahoko Ngāue
CSDRMS	`Iuniti `a e Kominiueli ki hono Lekooti `a e Ngaahi Mo`ua
CSFU	`Iuniti Tokangaekina `a e Ngaahi Polokalama Langa Fakalalakala
DCEO	Tokoni Pule Lahi `o e Potungāue
EFPD	Va`a `Ekonōmika mo e Fale`i Fakapa`anga
FFD	Va`a Palani ki he Ngāue Fakapa`anga
FS	`Iuniti Pa`anga
GDL	No Langa Fakalalakala `a e Pule`anga
GFS	Setisitika Fakapa`anga `a e Pule`anga
GGF	Ngaahi Tokoni Fakapa`anga `a e Pule`anga
GPA	Ngaahi `Asenita Ngaue `a e Pule`anga 2020-2023
HoD	Kau Taki Ngāue
IAD	Va`a `Atita Fakaloto`i Potungāue
ICTD	Va`a Ma`u`anga Fakamatala, Fetu`utaki mo e Tekinolosia
IFMIS	`Iuniti Pule`i `o e Ngaahi Fakamatala Fakapa`anga
IPSAS	Tu`unga Fakavaha`a Pule`anga `o e Fakamatala Pa`anga
JD	Fakamatala Ngāue
KPIs	Ngaahi Me`afua Tefito
LSSS	`Iuniti fokotu`utu`u Ngāue
MDAs	Ngaahi Potungāue `a e Pule`anga
M&E	Siofi mo Vakai`i
MOF	Potungāue Pa`anga
MINOFA	Potungāue ki Muli
NIIP	Palani Fakafonua ki he Ngaahi Ngāue Lalahi

OCEO ~~-----`Ofisi`o e Pule Lahi`o e Potungāue~~

OoM	`Ofisi`o e Minisita
OPSC	`Ofisi`o e Komisoni ki he KauNgāue Fakapule`anga
PAMD	Va`a Poloseki mo e Pule`i`o e Ngaahi Tokoni
PD	Va`a Pule`i`o e Fakatau Koloa mo e Ngāue`a e Pule`anga
PFM	Pule`i`a e Ngaahi Me`a Fakapa`anga`a e Pule`anga
PFS	`Iuniti Tokangaekina`a e Fakahoko Ngāue
PMO	`Ofisi`o e Palemia
PMS	Sivi`i`o e Tu`unga Fakahoko Fatongia
RDFD	Va`a Fakalalakaka Tu`unga Matu`uaki e Faingata`a mo hono Fakapa`anga
RRP	Palani Fakaakeake
SDGs	Ngaahi Taumu`a Fakalalakaka Tu`uloa
SGGB	Fale Fakapule`anga ko St George
SOPs	Ngaahi Founa Ngāue
TC	Saikolone Fakatalopiki
TD	Va`a Fakahoko`a e Ngaahi Ngāue Fakapa`anga
TDB	Pangikē Fakalalakaka`a Tonga
TOR	Fakamatala Ngāue
TSDF II	Fa`unga Palani Langa Fakalalakaka`a Tonga

Talamu'aki 'a e Minisitā

Ko e vīsone 'a e Potungāue Pa'anga' ke hoko ko e fale'i tu'ukimu'a pea taaimu'a 'i hono fakahoko 'a e fale'i faka'ekonomika mo fakapa'anga ki he Pule'anga' koe'uhi' ke a'usia 'a e taumu'a fakafonua "Ke Paotoloaki 'a e Fakalalakaka ke Fakalekesi e Mo'ui ki he Taha Kotoa".

Koe'uhi' ko e fokoutua fakamāmāni lahi ko ia 'oku 'iloa ko e COVID 19, pea kanoni'aki 'a e a'u mai 'a e matangi fakatalopiki ko Hāloti' 'i he 'aho 9 'o Epeleli 2020, kuo toe fakalelei'i 'a e Palani 'a e Potungāue' 'o tanaki ki ai hono fakaivia 'a e ngaahi kupu 'o e Pule'anga' mo e Fonua' ki hono tau'i 'o e vailasi kolona' 'o fakatatau ki he tu'utu'uni ngāue mo e fatongia 'o e Potungāue Pa'anga'. 'E fakahoko kotoa 'eni 'aki hono fa'u e ngaahi tu'utu'uni fakapa'anga ki he fakaakeake', palani fakapotungāue' mo e patiseti', mo malava ke ma'u 'a e ngaahi halanga pa'anga fo'ou 'i he

fengāue'aki ki he fakalalakaka'.

'I he taimi tatau, 'e hoko atu 'a e ngāue 'a e Potungāue' ke fakakakato 'a e ngaahi langa mo e fakaakeake mei he ngaahi maumau na'e fakahoko 'e he Saikolone Fakatalopiki ko Gita', pea kau ai hono tokangaekina 'o e fiema'u fakapa'anga ki he ngaahi langa 'i he tukui motu' 'i he ngaahi maumau mei he Saikolone Fakatalopiki ko Tino', pehe foki ki he Saikolone Fakatalopiki ko Hāloti', tautefito ki he maumau 'i he ngaahi langa lalahi na'e hoko 'i Tongatapu, Ha'apai mo 'Eua.

Ko e Palani 'a e Potungāue' 2020/21 – 2022/23, 'oku hā atu ai 'a e palani ngāue 'a e Potungāue ke a'usia 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue, ngaahi ola 'o e fakahoko ngāue' mo e ngaahi me'afua 'o e fakahoko ngāue'. 'I he fenāpasi 'a e Palani 'a e Potungāue' mo e Patiseti' 'oku tokoni lahi ia ke lava 'o a'usia 'a e ola 'o e fakahoko ngāue' mo feau e ngaahi fiema'u 'o fakatatau ki he ivi fakapa'anga', mo tataki 'a e polokalama ki hono fakalalakaka 'o e fakahoko fatongia', pea fakapapau'i 'oku taau 'a e ola 'o e fakahoko ngāue' mo e pa'anga na'e fakangofua'.

Kuo fokotu'u 'e he Pule'anga' 'a e tefito'i kaveinga ngāue 'e 7 ki he ta'u 'e tolu ka hoko mai'. 'Oku kau heni 'a e: Fakafepaki'i hono ngāue'aki 'o e faito'o konatapu' mo e Malu 'a e Fonua'; Ako', Mo'ui', Fakalalakaka Faka'ekonomika', Ngaahi langa lalahi' (fika 'uluaki e fakalelei 'o e ngaahi hala'); Ma'u'anga Ivi', Feliuliuaki 'a e 'Ea' mo e Fakasi'isi'i e tu'u lavea ngofua'; Fakalelei ki he Ngaahi Ngāue 'a e Pule'anga' (kau heni 'a e E-Government). Kuo hoko 'a e Mo'ui' ko e tefito'i kaveinga ngāue tu'ukimu'a taha koe'uhi ke feau e ngaahi fiema'u fekau'aki mo e fokoutua COVID 19 'a ia ko e fatongia fakalūkufua 'o e fonua'.

'Oku te fakatu'amelie 'e malava lelei pe 'e he Potungāue' ke feau 'a e ngaahi 'amanaki' mo hiki hake 'a e fakahoko fatongia' ke a'usia 'a e ola 'o e fakahoko ngāue' 'i ha tu'unga ma'olunga.

Talamonū atu ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) mo e kau ngāue', ke tataki mo tāpuekina 'e he 'Otua Mafimafi' ke ikuna hono ngāue'i e Palani 'a e Potungāue', vakai'i mo sivi'i e fakalalakaka 'a e ngāue', tu'unga ma'olunga e ola 'o e fakahoko ngāue' 'i hono fakahoa ki he ivi fakapa'anga 'o e Potungāue, koe'uhi ko e Pule'anga' mo e kakai 'o Tonga'.

Faka'apa'apa atu,

Hon. Tevita Lavemaau
Minisitā Pa'anga

Pōpoaki mei he Pule Lahi 'o e Potungāue'

'Oku ou fiefia ke fakahoko atu 'a e Palani mo e Patiseti 'a e Potungāue Pa'anga' ki he ta'u fakapa'anga 2020/21 ki he 2022/23 mo e fika 'uluaki 'o e kaveinga tefito Ko Hono Tau'i 'o e Fokoutua Faka-māmani Lahi ko e COVID 19, pea mo e tō mai ki he fonua 'a e Saikolone Fakatalopiki ko Haloti' 'i he 'aho 9 'o 'Epeleli 2020.

Ko e fatongia tefito 'o e Potungāue Pa'anga' ke fakafaingofua mo hakeaki'i 'a e fekau'aki 'a e Palani' mo e Patiseti', 'aki 'a e polokalama fakakomipiuta 'i he fengāue'aki vāofi mo e Va'a Palani 'i he 'Ofisi 'o e Palemia'. 'Oku uki ai 'a e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' ke nau ngāue'aki 'a e polokalama fakakomipiuta ki he Palani' mo e Patiseti' ke hoko ko e ngaahi

potungāue 'oku tu'unga mā'olunga e ola 'o e fakahoko ngāue' 'i hono fakahoa ki he ivi fakapa'anga 'o e Potungāue' pea malava ke fakahoko honau ngaahi fatongia' ki he kakai 'o Tonga. Ko e Potungāue Pa'anga' ko e Potungāue Tefito mo Mahu'inga 'i hono fokotu'u e ngaahi tu'utu'uni mo e tatakai mā'ae ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' (MDAs). 'I he taimi tatau, 'oku to e fakahoko fatongia pe 'a e Potungāue Pa'anga' 'o tatau mo e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' (MDAs).

Ko e Palani 'a e Potungāue' 'oku hā atu ai 'a e Ngaahi Taumu'a Ngāue 'o e fakahoko fatongia 'a e Potungāue' mo e ngaahi me'afua tefito ki he tu'unga 'o e ngaahi ola ki he ngaahi Va'a 'e 10 'a e Potungāue'. Ko e ngaahi Va'a ko eni' 'oku kau ai 'a e Va'a Fakahoko Ngāue (CSD), Va'a Fakamatala mo e Fetu'utaki Fakatekinolosia' (ICT), Va'a 'Ekonōmika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD), Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue' (BCPD), Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD), Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD), Va'a Pule'i 'o e Fakatau Koloa mo e Ngāue 'a e Pule'anga (PD), Va'a Tokanga'i 'o e Ngāue Fakapa'anga (TD), Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue' (IAD), mo e Va'a fo'ou ki he Fakalalakaka 'o e Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a' mo hono Fakapa'anga' (RDFD).

Ko e ngaahi Va'a' kuo tuku atu ke nau takitaha fakahoko ngāue ki he ngaahi ola mo e ngaahi me'afua ki he tu'unga 'o e fakahoko ngāue' ke fakapapau'i 'oku 'i he tu'unga mā'olunga 'a e fakahoko fatongia' ke taau mo e 'amanaki 'a e Pule'anga' mo e ngaahi kupu fekau'aki'. Ko e ola 'e 19 ki he ngaahi Va'a 'oku hā atu he Fakamatala ki he Ngaahi Ola'. Ko e ngaahi ola' 'oku fakapatonu ki he ngaahi kaveinga fakapotungāue' mo fakafonua' 'oku hā he Palani Fakafonua' (TSDF II) 'o hange ko ia 'i he mape ki he ngaahi ola 'a e Potungāue'. Ko e Potungāue Pa'anga' ko e kupu mahu'inga 'o e Pule'anga' ki hono ngāue'i 'o e ngaahi tu'utu'uni', pea 'e hoko atu e tuli kaveinga' ke a'usia e vīsone fakafonua "Ke Paotoloaki 'a e Fakalalakaka' Ke Fakalekesi 'a e Mo'ui' ki he Taha Kotoa".

'Oku 'ou vekeveke ke ngāue fakataha mo e kau Taki 'o e ngaahi Va'a' pea mo e kau ngāue' hono kotoa, ke ikuna 'a hono ngāue'i 'o e Palani Ngāue 'a e Potungāue'.

Faka'apa'apa atu,

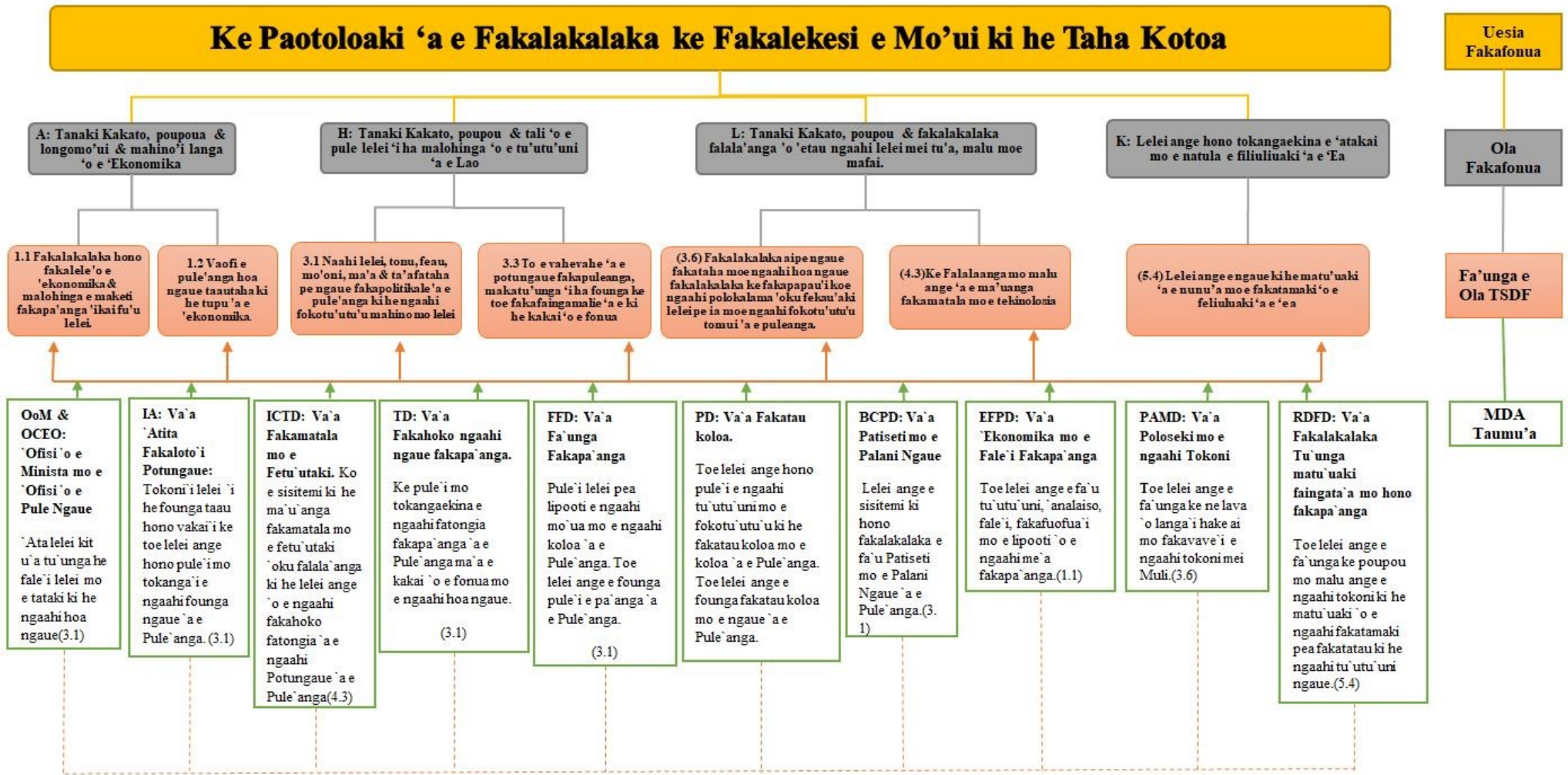
Balwyn Fa'otusia

Pule Lahi 'o e Potungāue Pa'anga

Fika 1: Mape Halafononga ki he Ola 'a e Potungāue'

1. Fakamatala Konga Lalahi 'a e Palani Ngāue

1.1 Mape Fakahoko Fatongia ki he Ola 'a e Potungāue'.

Ko e Mape Fakahoko Fatongia ki he Ola 'a e Potungāue', 'oku hā atu ai 'a e fekau'aki 'o e ngaahi ola 'a e Potungāue 'i he ngaahi lēvolo kehekehe 'o e fekau'aki mo e Fa'unga Palani Langa Fakalalakala `a Tonga (TSDf II). 'Oku fakaiuia 'e he Potungāue' 'a e kaveinga 'e 7 'a ia ko e: 1.1 Lelei ange pea loloto ange 'a hono pukepuke e pule'i 'o e tu'unga faka'ekonomika' pea mo e ngaahi maketi fakapa'anga; 1.2 Vāofi ange 'a e tākaua 'a e Pule'anga' mo e Sekitoa Taautaha' ke tupulekina 'a e tupu faka'ekonomika'; 3.1 Lahi ange lava me'a, 'aonga, ma'ama'a, faitotonu, 'ata ki tu'a mo tokonia 'a e ngaahi fakahoko fatongia' 'o fakatefito 'i he ngaahi taumu'a mahu'inga taha'; 3.3 Ko 'ene mahino ange ko ia 'a e tu'unga 'o e fengāue'aki' pea mo e kakai fakalukufua', pea 'e malava leva ke lelei 'a hono vahevahe 'o e ngaahi fatongia 'o e pule'anga'; 3.6 Lelei ange 'a e fengāue'aki mo e ngaahi fonua' 'o tokoni ki he fakalalakala' ke fakapapau'i ko 'enau polokalama ngāue' 'oku muimui ofi pē 'i he 'āsenita ngāue 'a e Pule'anga'; 4.3 Falala'anga mo e malu ange 'a e ma'u'anga fakamatala mo e tekinolosia; 5.4 Fakalelei'i 'a e ngaahi ngāue', kae lava ke matu'uaki 'a e nunu'a mo e fakatamaki 'o e feliuliuaki 'o e 'ea'. 'Oku kaunga tonu ia ki he kaveinga fakafonua 'e 4 'a ia ko e: A. Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika; H. Taliui ki he pule lelei' mo fakamalohia e pule 'a e lao'; K. Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele' mo e 'ataakai', pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea; mo e L. Hokohoko atu e ngaahi ngāue tauhi vā mo tu'apule'anga', malu'i 'o e fonua' pea mo e pule tau'atina'.

'A ia 'oku nau tokoni ke a'usia 'a e vīsone fakafonua "Ki hono Fakatupulekina e Fakalalakala' 'i Tonga' ni, ke to e lelei ange 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e mo'ui 'a e kakai 'o e fonua'".

'Oku fakakulupu 'a e ngaahi ola' ki he Va'a takitaha kenau ngāue ki ai; 'oku hā atu e fakanounou e hinoga 'o e Va'a' mo e fika 'o e ola'. Ko e fika ki he kaveinga ngāue' 'oku fakatatau pe ia ki he Palani Fakafonua'. Koe'uhi' ko e Potungāue tefito eni, 'oku mahu'inga hono fatongia' ke fakaiuia e ngaahi kaveinga ngāue kotoa 'o e Palani Fakafonua'.

'Oku fakamatala'i atu 'i he Palani 'a e Potungāue 'a hono fa'u 'o e Mape Fakahoko Fatongia ki he Ola 'a e Potungāue'. 'Oku hā atu mo e kongasī'i 'i he patiseti 'a e Potungāue' 'oku ne fakaiuia 'a e fakahoko fatongia' ke a'usia 'a e ngaahi ola 'oku hā atu 'i he mape'.

1.2 Fatongia

Ko e Potungāue Pa'anga' 'a e tefito'i Potungāue mahu'inga 'a e Pule'anga' 'a ia ko hono ngaahi fatongia' 'oku hā mahino ia 'i he Konisitūtone', Ngaahi Lao', pea mo e Ngaahi aleapau faka-vaha'a Pule'anga'. 'Oku makatu'unga heni 'a e lahi e ngaahi Kupu fengāue'aki 'o e Potungāue Pa'anga', kau ai 'a e Kapineti', Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga', Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga', Ngaahi Sekitoa Taautaha', ngaahi komuniti' mo e kakai 'o e fonua'. Tānaki atu ki he ngaahi fatongia mei he Fa'unga Palani Langa Fakalalakala `a Tonga' (TSDf II), ko e ngaahi fatongia 'o e Potungāue', 'oku toe fakatefito 'i he ngaahi Palani faka-sekitoa mo e ngaahi aleapau fakavaha'apule'anga' mo e ngaahi hoa ngāue mei muli' pea mo e kautaha fakavaha'a Pule'anga hange ko e 'Asenita 2030 mo e ngaahi Taumu'a ki he Fakalalakala Tu'uloa (SDGs).

Koe'uhi' ko e Potungāue Pa'anga' ko e Potungāue Tefito 'oku fakahoko fatongia he lēvolo 'e 2: (i)'oku fakahoko 'a e ngaahi fatongia tatau mo e Potungāue fakapule'anga', (ii)'oku fakahoko fatongia ko e Potungāue tefito 'o fa'u 'a e ngaahi tu'utu'uni mo tataki 'a e patiseti 'a e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga'. 'Oku mahu'inga 'a e ongo fatongia' kae malava ke a'usia 'a e tu'unga mā'olunga 'o e ola e fakahoko fatongia 'a e Potungāue'. Hangē ko eni, ko e Potungāue fakapule'anga' ke 'i ai 'ene palani, patiseti, palani ki he founga fakatau'a ia 'oku tataki mei he ngaahi ola fakahoko fatongia pe 'a e Potungāue 'a ia 'oku tuku atu 'a e founga ngāue mo tokoni ki he ngaahi taumu'a ngāue.

1.3 Ngaahi Lao, Tu'utu'uni mo e Palani

- Konisitutuone 'o Tonga
- Lao 'o e Pule'anga
- Lao ki hono Pule'i e Pa'anga 'a e Pule'anga
- Lao ki he 'Atita Fakapule'anga
- Lao ki he Ngāue Fakapule'anga
- Lao ke Fakahu atu 'a e Pa'anga ki he Ngāue 'a e Pule'anga
- Lao ki he Poate 'o e Sino'i Pa'anga Malolo mei he Ngāue
- Lao ki he Penisoni
- Lao ki he Pangike Pule Fakafonua 'o Tonga
- Lao ki he Pa'anga Talifaki 'a Tonga
- Lao ki he Sino'i Pa'anga ki he Me'a Fakafokifa
- Lao ki he Pule'i 'o e Me'a Fakafokifa
- Lao ki he Ma'u Mafai ki he Vahenga
- Lao ki he Ngaahi Aleapau Bretton Woods
- Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga
- Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga (Ngaahi 'Akauni)
- Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga (Ngaahi Pa'anga 'a e Pule'anga)
- Ngaahi Tu'utu'uni Ngāue Fakapa'anga 'a e Pule'anga
- Ngaahi Tu'utu'uni ki he 'Atita Fakapotungāue
- Ngaahi Aleapau Fakavaha'apule'anga
- Fa'unga Palani Fakalalaka 'a Tonga II
- 'Asenita Tefito 'a e Pule'anga
- Halafononga 'o e Fakalelei hono Pule'i e Pa'anga 'a e Pule'anga
- Fa'unga Fakalalaka Hili ha Fakatamaki
- Ngaahi Tu'utu'uni 'a Tonga Fekau'aki mo e Feliliu'aki 'a e 'Ea

Kuo tali 'e he Fakataha Kapineti' ke toe vakai'i 'a e ngaahi lao mo e tu'utu'uni ki hono pule'i 'o e pa'anga 'a e Pule'anga' tautefito ki he ngaahi lao' mo e tu'utu'uni mei he ngaahi ta'u kuohili'. 'Oku taumu'a eni ke fenāpasi 'a e ngaahi lao' mo e tu'utu'uni' ki he ngaahi fakalalaka 'o e 'aho ni' ke makatu'unga ai 'a e tupu faka'ekonomika' mo fakasosiale'.

1.4 Fa'unga Palani Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II)

Ko e Potungāue Pa'anga' ko e potungāue tefito 'a e Pule'anga', pea 'oku ne fakaiuia 'a e kotoa 'o e ngaahi kaveinga fakafonua mo fakapotungāue 'i he TSDF II 2015 – 2025. Na'e fakahoko 'e he Potungāue' hono fa'u 'o e TSDF II ki he ta'u 'e hongofulu mo e ngaahi fakalalaka tefito ma'ae fonua'. Ko e Ngaahi 'Asenita Ngāue 'a e Pule'anga 2020-2023 (GPA), 'oku fakata'u 4 ia 'o makatu'unga he ngaahi fakalalaka tefito 'a e Pule'anga 'oku ne lolotonga tataki 'a e fonua' mo leva'i hono vahevahe 'o e ivi ngāue 'a e Pule'anga'. 'A ia ko e GPA ko e kongā si'i pe ia 'o e TSDF II 'oku ne 'omeia 'a e kongā ke fakamamafa ki ai 'a e ngāue'.

'Oku to e tokoni 'a e Potungāue' ki hono ngāue'i 'o e Palani Fakafonua' (TSDF II) 'aki hono fa'u e palani fakaikiiki mo e tu'utu'uni kau ai hono 'analaiso faka'ekonomika 'o e ngaahi tu'utu'uni'; patiseti fakata'u tolu'; pule'i e founa fakatau 'a e Pule'anga', ngāue'i 'o e patiseti'; pule'i 'a e ngaahi nō 'a e Pule'anga' mo e tu'unga fakapa'anga'; leva'i 'o e polokalama ngāue mo e tokoni'; fakalalaka hili e fakatamaki' mo hono fakapa'anga mo e ngaahi ngāue fakapa'anga mo e koloa 'a e Pule'anga'.

1.4.1 Ngaahi Kaveinga Fakafonua mei he Fa'unga Palani

Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II) 'oku ngāue ki ai e Potungāue Pa'anga'

'Oku ngāue 'a e Potungāue' ki he kaveinga fakafonua 'e 4 mei he 7 'o e TSDF II:

- A. Tanaki Kakato, poupoua & longomou'i & mahino'i langa 'o e 'Ekonomika.
- H. Tanaki Kakato, poupou & tali 'o e pule lelei 'i ha malohinga 'o e tu'utu'u ni 'o e lao

K. Lelei ange 'a hono tokangaekina 'e 'ataakai' mo e matu'uaki feliliuaki 'o e 'ea; mo e

L. Tanaki Kakato, pou pou & fakalalakala falala'anga 'o 'etau ngaahi lelei mei tu'a, malu moe mafai.

1.4.2 Ngaahi Kaveinga Fakapotungāue mei he TSDF II 'oku ngāue ki ai 'a e Potungāue Pa'anga'

Koe'uhī' ko e Potungāue tefito eni 'a e Pule'anga' 'oku nau tokanga'i 'a e Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga' (GGF), pea tokoni foki ki he kotoa 'o e Ngaahi Kaveinga Fakapotungāue he TSDF II. 'Oku ngāue fakapatonu 'a e Potungāue' ki he ngaahi kaveinga ko eni':

1.1: Tokangaekina 'a e tu'unga faka'ekonōmika' pea moe tu'unga fakapa'anga'

Ke tokangaekina mo pukepuke 'a e tu'unga faka'ekonomika' pea mo e tu'unga fakapa'anga 'a e fonua' koe'uhī' ke lele lelei 'a e ngaahi pisinisi 'a ia ne tafe mei ai ha ngaahi faingamalie ki he sosaieti'

1.2: Fengāue'aki vāofi mo e Sekitoa Fakapule'anga/Sekitoa Tautaha/ pea tulifua ki ha tupu faka'ekonōmika

Fengāue'aki vaofi mo e ngaahi kautaha fakapule'anga/ kautaha tautaha' ke a'usia ha tupu faka'ekonōmika pea pukepuke 'a e tu'unga faka'ekonōmika 'i ha tu'unga malu mo tu'uloa.

3.1 Ke lelei, maau pea 'ata kitu'a 'a e fakahoko fatongia' 'o fakatefito he ngaahi fiema'u vivili kuo fokotu'utu'u'

Ke lelei, maau pea 'ata kitu'a 'a e fakahoko fatongia' 'o fakatefito he ngaahi fiema'u vivili kuo fokotu'utu'u' koe'uhī' ke malava 'o fakahoko 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e Pule'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

3.3 To e fokotu'u/ vahevahe 'a e ngaahi Potungāue fakaPule'anga' 'o makatu'unga 'i ha founa ke toe fakafaingamālie ange ki he kakai 'o e fonua'

To e fokotu'utu'u/ vahevahe tuku atu 'a e ngaahi Potungāue Fakapule'anga', 'o makatu'unga 'i ha founa ke fakafaingamalie'i ange ki he kakai 'o e fonua pea ke malava 'o fakalato 'a e ngaahi fiema'u 'a e kakai'.

3.6 Fakalalakala'i 'a e fengāue'aki' mo e ngaahi hoa ngaue ki he langa fakalalakala' ke fakapapau'i 'oku fenāpasi 'a e ngaahi polokalama langa fakalalakala' mo e ngaahi kaveinga ngāue 'a e Pule'anga'

Fakalalakala'i 'a e fengāue'aki' mo e ngaahi hoa ngaue ki he langa fakalalakala' ke fakapapau'i 'oku fenāpasi 'a e ngaahi polokalama langa fakalalakala' mo e ngaahi fiema'u vivili 'a e pule'anga' pea ke fakahoko 'o fakatatau ki he ngaahi fiema'u fakavaha'a pule'anga' 'oku hā he ngaahi aleapau'.

4.3 Ke falala'anga mo malu ange 'a e ma'u'anga fakamatala' mo e tekinolosia'

Ke falala'anga mo malu ange 'a e ma'u'anga fakamatala' mo e tekinolosia' pea ke malava ke ne fakafehoanaki 'a e kakai 'o e fonua' ki tu'apule'anga, 'a ia 'e toe vāofi ange ai 'a e fengāue'aki' 'i he vā 'o e ngaahi tukui kolo'

5.4 Fakalelei'i 'a e ngaahi ngāue' kae lava ke matu'uaki 'a e nunu'a mo e fakatamaki 'o e feliliuaki 'o e 'ea

Fakalelei 'a e ngāue fakafonua' mo e tukui kolo' ke ngofua hili ha faingata'a fakanatula pe feliliuaki e 'ea' 'o uesia e mo'ui, tupu mo e fakalalakala, kau heni 'a e matangi, 'ea mo e ngaahi mafihunga 'a e 'oseni, tautefito ki he'ene fekau'aki mo e feliliuaki 'a e 'ea.

1.5 Tefito'i Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga' (GPA):

'Oku fakamalumu 'a e Palani Fakalalakala 'a e fonua' he TSDF II, 'oku hā ai 'a e tefito'i fakalalakala ki he ta'u 2015 – 2025. 'Oku mahu'inga foki mo hono tokangaekina 'o e fakalalakala fakamamani lahi', pea 'oku mape'i leva 'a e ngaahi taumu'a mo e tāketi ki he Fakalalakala Tolonga mo e Tu'uloa (SDGs).

Ko e vīsone fakafonua 'oku hā he TSDF II, ko e: **"Ki hono fakatupulekina e fakalalakala' 'i Tonga' ni, ke to e lelei ange 'a e tu'unga 'oku' 'i ai 'a e mo'ui 'a e kakai 'o e fonua'".** 'Oku pou pou ki ai e ngaahi kaveinga fakafonua 'e 7 'oku ngāue'i 'e he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' 'o fakatatau ki he'enu takitaha Palani Fakapotungāue' mo e patiseti'.

Neongo na'e 'osi fokotu'u 'a e ngaahi ngāue tefito na'e tali ke tataki 'aki 'a hono fa'u 'o e palani' mo e patiseti 2020/21 mo e MTBF ki he 2020/21 – 2011/23, ka' kuo hoko 'a e fokoutua ko e COVID 19 ko e fika 'uluaki ke fakafepaki'i mo fakasi'isi'i 'a e tu'u lavea ngofua 'a e Tonga kotoa. Ko ia ai, 'oku tui 'a e Potungāue', ko hono fakasi'isi'i 'o e mafola 'a e COVID 19, ko e taumu'a tefito ia 'a e Pule'anga' 'i hono fatongia ki he kakai 'o e fonua'. 'Oku makatu'unga heni 'a e ngaahi liliu 'i he tu'unga 'o e ngaahi kaveinga tefito 'a e Pule'anga' 'i he'ene fekau'aki mo e fakafepaki'i 'o e COVID 19.

'Oku hoko leva 'a e Mo'ui Lelei' ko e fika 'uluaki ke ne fakafepaki'i e COVID 19'.

1. Mo'ui Lelei';
2. Fakafepaki'i hono ma'u ta'efakalao 'o e Faito'o Konatapu' mo e Tu'unga malu 'a e fonua'
3. Ako'
4. Fakalakalaka Faka'ekonōmika'
5. Ngaahi Ngāue Lalahi'
6. Ma'u'anga Ivi', Feliuliuaki 'a e 'Ea' mo e Fakasi'isi'i 'o e uesia mei ha Fakatamaki
7. Fakalelei ki he Ngaahi Ngāue 'a e Pule'anga' (kau ki ai mo hono fakalele faka-komipiuta e ngaahi ngāue 'a e Pule'anga' (E-government).

1.5.1 Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti 2020/21-21/23:

Ko e Fokotu'utu'u ki he Patiseti' mo hono fakapa'anga', (BSFE) ko e fuofua fokotu'utu'u ia 'a e Pule'anga fo'ou na'e toki fili ki he ta'u 'e ua ka hoko mai' kimu'a 'i he fili lahi 'e fakahoko 'i Nōvema 2021. Ko e Fokotu'utu'u Patiseti' 'oku ne fakaikiiki e ngaahi fakahinohino ki hono fakahoko e Patiseti 2020/21 pea mo e anga hono fakapa'anga'. Ko e BSFE 'oku ne tuku atu foki mo e tu'unga faka'ekonōmika 'o e fonua' 'i he ta'u kuo hili', mo e tu'unga faka'ekonomika fakamamani lahi' pehē ki he ngaahi vahe fonua ofi mai'. 'E kamata 'a e tokangaekina 'o e ngaahi fatongia' 'aki hono fakahoko lelei e ngaahi tefito 'i kaveinga ngāue 'a e Pule'anga'.

Ko e Patiseti 2020/21 'e hokohoko atu ai pe' hono poupoua e ngaahi palani mo e fokotu'utu'u ngāue 'a e Pule'anga' ki hono fakalakalaka e tu'unga ma'olunga 'o e mo'ui' ki he fakalukufua 'o e kakai 'o Tonga'. 'Oku fenāpasi 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue ko eni' mo e vīsone 'a e Fa'unga Palani Langa Fakalakalaka 'a Tonga' (TSDf II). Ko e ngaahi tefito 'i ngāue 'a e Patiseti 2020/21, ko e hoko atu e ngaahi ngāue faka'ekonōmika 'oku tu'uloa' ke fakalakalaka aipe 'a e ngaahi sekitoa 'o e ngoue', toutai' mo e taki mamata'. 'Oku mahu'inga foki ke hokohoko atu hono fokotu'u e ngaahi ma'u'anga ivi ki he fakatolonga 'o e atakai. 'E hoko atu foki mo e ngāue ki hono fakafepaki'i e uesia mei he nunu'a kovi 'o e faito'o konatapu'. 'Ikai ngata ai, ka' ko hono fakamahu'inga 'i 'o e ngaahi ngāue ki he Mo'ui' mo e Ako' he ko e ongo sekitoa mahu'inga ki he fakalakalaka 'o e mo'ui 'a e kakai'.

'Oku mahu'inga foki ke fakatokanga' i e fiema'u ke hokohoko atu e ngāue fakataha 'a e Pule'anga' mo e ngaahi kupu fengāue'aki', pea mo e ngaahi sekitoa pisinisi', ngaahi kautaha 'ikai fakapule'anga' mo e ngaahi hoa ngāue ki he fakalakalaka' ke fakapapau' i 'oku fakahoko e ngaahi fiema'u vivili 'a e Pule'anga'. 'Oku mahu'inga eni he 'oku fakangatangata e ivi fakapa'anga'.

Ko e fokotu'utu'u Patiseti' mo hono fakapa'anga' (BSFE) 'oku fakahoko ia 'i he ta'u fakapa'anga 2020/21 – 2022/23, 'o kau ai mo e ngaahi ngāue kuo 'osi fakahoko 'i he ta'u 2019/20. 'Oku kau 'i heni mo e ngaahi tu'utu'uni fakapa'anga mo e ngaahi fokotu'utu'u ki he teuteu 'o e Patiseti ki he Pule'anga' mo e ngaahi Potungāue' ke nau malava 'o fakahoko 'enau ngaahi taumu'a ngāue', hangē ko ia 'oku hā 'i he'enau ngaahi Palani Ngāue (CP) ke a'usia 'a e ngaahi ola fakafonua 'oku 'i he Fa'unga Palani Fakalakalaka 'a Tonga' (TSDf II). Ko e ngaahi fa'unga palani faka'ekonomika 'i he BSFE 'oku fakatefito mei ai e ngaahi fakafuofua mo e vahevahe 'o e ngaahi fakamole ki he ta'u fakapa'anga 2020/21.

'I hono fakakātoa', ko e BSFE 'oku' ne tataki e ngaahi Potungāue' 'i hono fokotu'utu'u 'enau ngaahi Palani Ngāue' ki he ngaahi ta'u fakapa'anga 2020/21-2022/23.

Ko e Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti' na'e tali ia kimu'a 'i he hoko mai 'a e fokoutua fakamāmani lahi COVID19. Hangē ko ia 'oku hā 'i he Konga 1.1.2 'i 'olunga'.

Ko e taumu'a ngāue fika 'uluaki 'a e Pule'anga' ko hono fakafepaki'i e fakatamaki ka hoko 'i ha mafola mai 'a e fokoutua COVID 19. Ko ia 'oku 'i ai e fiema'u ke toe fakafelāve'i e ngaahi fakamole 'a e Pule'anga mo e fiema'u ko eni'.

Ko e Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti' na'e tali ia kimu'a 'i he hoko mai 'a e fokoutua fakamāmani lahi COVID19. Hangē ko ia 'oku hā 'i he Konga 1.1.2 'i 'olunga'. Ko e taumu'a ngāue fika 'uluaki 'a e Pule'anga' ko hono fakafepaki'i e fakatamaki ka hoko 'i ha mafola mai 'a e fokoutua COVID 19. Ko ia 'oku 'i ai e fiema'u ke toe fakafelāve'i vāofi e ngaahi fakamole 'a e Pule'anga' mo e fiema'u ko eni'.

1.5.2 Ngaahi Kupu Fengāue'aki

Ko e Potungāue Pa'anga', ko e Potungāue tefito 'oku ne fakahoko e ngaahi fatongia kehekehe ki he'ene ngaahi Kupu Fengāue'aki. 'Oku mahu'inga ke mahino lelei e ngaahi vaa ngāue 'o e Potungāue mo e ngaahi kupu fengāue'aki ke tefito mei ai e ngaahi fokotu'utu'u ngāue 'a e Palani ko 'eni.

Ko e mahino ange 'a e ngaahi fiema'u 'a e ngaahi kupu fengāue'aki mo 'ene felave'i mo e Potungāue ko ha makatu'unga mahu'inga ia ke fakatefito mei ai hono fa'u 'a e Palani ko 'eni. Ko e ngaahi fiema'u 'a e ngaahi kupu fengāue'aki 'oku tokoni ia ki hono fakakalasi 'o e ngaahi taumu'a ngāue 'o fakatatau ki he ngaahi polokalama/ konga polokalama mo e va'a takitaha. 'Oku fakatefito mei heni hono vahevahe 'o e patiseti (fakalotofonua mo tokoni) ke fakahoko 'aki e ngāue. 'Oku kau ai mo e ngaahi fakahoko ngāue ki he ngaahi kupu fekau'aki, fakatau koloa mo e sevesi, pea mo e ngaahi ngāue kotoa pe 'oku fakahoko 'o fengāue'aki ai mo e ngaahi kupu felave'i. 'Oku mahu'inga ke fakatokanga'i kotoa eni 'i hono fokotu'utu'u 'o e Palani Ngāue 'a e Potungāue.

Tepile 1: Ko e ngaahi Kupu Fengāue'aki 'o e Potungāue Pa'anga pea mo 'enau felave'i mo e Potungāue

Ngaahi Kupu Fengāue'aki	Kasitomā 'a e Potungāue Pa'anga	Kau Fakahoko ngāue ki Potungāue Pa'anga	Kau Hoa Ngāue mo e Potungāue Pa'anga	Supavaisa 'o Potungāue Pa'anga
Kapineti	x	x	x	x
Fale Alea	x	x	x	x
Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga'	x	x	x	
Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga'	x	x	x	
Pisinisi	x	x	x	
Ngaahi Kautaha Fakapule'anga mo e ngaahi Siasi	x	x	x	
Kakai 'o e Fonua	x	x	x	
Kau Hoa Ngāue Fakalalaka'	x	x	x	

1.6 Ngaahi Polokalama

Ko e Potungāue Pa'anga 'oku fakahoko 'ene ngahi ngāue 'i he Polokalama lalahi 'e nima (5).

Polokalama 1. Pule 'i mo e fakalele ngāue:

Ko e Polokalama eni ki hono pule'i mo fakalele lelei 'a e Potungāue' ke ne malava 'o fakahoko lelei 'ene ngaahi taumu'a ngāue'. 'Oku fakahoko eni 'e he 'ofisi 'o e Minisitā mo e 'ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue'.

Polokalama 2. 'Ekonōmika mo e Fale'i Fakapa'anga, Patiseti mo e Palani Ngāue, Poloseki & Tokoni mo e Fakalalakaange 'a e Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a/ mo hono Fakapa'anga':

Ko e Polokalama eni 'oku felāve'i mo e ngaahi fatongia 'o e Potungāue' fekau'aki mo hono fa'u 'o e ngaahi palani mo e fokotu'utu'u ngāue. 'Oku kau heni 'a hono 'analaiso 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue', tokangaekina 'a e tu'unga faka'ekonōmika mo hono tufōtufa 'a e ngaahi koloa mo e ngaahi tokoni, pea mo e ngaahi fatongia fakavaha'apule'anga ki hono tokangaekina 'o e vā fengāue'aki mo e ngaahi hoa ngāue mei muli'. Ko e ngaahi fatongia ko eni 'oku tatakia ia 'e he ngaahi Va'a kehekehe 'e fā: 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga, Patiseti mo e Palani Ngāue, Va'a Tokoni mo e Va'a fo'ou ki he Fakalalaka agne 'a e Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a/ mo hono Fakapa'anga.

Polokalama 3. Palani ki he Ngāue Fakapa'anga, Fakatau Koloa mo e ngāue 'a e Pule'anga, Fakahoko 'o e ngaahi ngāue Fakapa'anga:

Ko e Polokalama eni ki he ngaahi ngāue 'a e Potungāue' ki hono fakahoko 'a e ngaahi ngāue kuo fokotu'utu'u 'i he Patiseti'. 'Oku kau heni 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga mo e ngaahi fakatau fakapule'anga, fokotu'u ha ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga mo ha founa tokangaekina 'a e ngaahi mo'ua 'a e Pule'anga'. 'Oku fakahoko 'a e ngaahi ngāue ko 'eni' 'e he ngaahi Va'a 'e tolu: Va'a Palani ki he ngāue fakapa'anga', Va'a Pule'i 'a e fakatau koloa mo e ngāue 'a e Pule'anga', Va'a Fakahoko 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga'.

Polokalama 4. Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga' (GGF):

Ko e tokoni fakapa'anga 'a e Pule'anga' (GGF) 'oku tokanga'i 'e he Potungāue Pa'anga' mei he tafa'aki fakahoko ngaue' (CSD). Ko e GGF 'oku 'ikai ke kau ai e ngaahi fakamole ki hono fakalele 'a e Pule'anga'. Ko e pa'anga ia ki he ngaahi tokoni makehe fekau'aki mo e ngaahi taumu'a ngāue 'a e ngaahi Potungāue' 'a ia 'oku kau ai e ngaahi monū'ia, ngaahi tokoni fakatekinikale, ngaahi tokoni makehe, ngaahi totongi memipa ki he ngaahi kautaha muli', ngaahi tokoni ki he komiuniti', mo e pa'anga talifaki ki he ngaahi fakamole fakatu'upakē.

Polokalama 5. Ngaahi Nō 'a e Pule'anga'.

Ko e Polokalama ki hono fakahoko mo hono tokangaekina mo fakahoko e ngaahi totongi 'o e ngaahi Nō 'a e Pule'anga' fakalotofonua mo e ngaahi mo'ua ki tu'apule'anga'. 'Oku tokanga'i e Polokalama ko eni 'e he Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga' (FFD).

1.7 Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Ngaahi Va'a'.

Tepile 2: 'Oku fakaikiiki ai e ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Potungāue Pa'anga' 'o fakatatau ki he ngaahi Polokalama 'e 5.

Tepile 2: Taumu'a Ngāue 'a e Potungāue Pa'anga'.

Polokalama	Taumu'a Ngāue Fakakātoa	Taumu'a Ngāue	Va'a 'oku ne tokangaekina
Polokalama 1: Pule'i mo e Fakalele Ngāue'	Ko e Pule'i mo e Fakalele Ngāue', ke fakatatau ki he Lao ki hono pule'i e ngaahi me'a fakapa'anga 'a e Pule'anga'.	<ol style="list-style-type: none"> Fale'i ki he Kapineti', Falealea' mo e ngaahi kupu fengāue'aki. Pule'i mo e tatakia ki he Pule Lahi 'o e Potungāue mo e kau ngāue. 	'Ofisi 'o e Minisitā (OoM)
	Ko e Pule'i mo e Fakalele 'o e Ngāue' ke fakatatau ki he Lao ki hono pule'i e Ngaahi Me'a Fakapa'anga' mo e ngaahi Lao mo e Tu'utu'uni 'oku kaunga tonu ki he Potungāue.	<ol style="list-style-type: none"> Ke Pule'i mo fakalele 'a e ngāue 'a e Potungāue', pea 'oatu mo ha ngaahi fale'i ki he Minisitā, ngaahi Potungāue', mo e ngaahi kupu fengāue'aki. Tatakia e fakahoko ngāue 'a e Potungāue Pa'anga'. 	'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (OCEO)
	1. Fokotu'u ha founa pau mo fakapotopoto ke fakafuofua'i mo fakalelei'i 'a e pule'i mo e fakahoko ngāue' 'i he Potungāue'	<ol style="list-style-type: none"> Lipooti ki he ngaahi 'atita na'e palani'i', mo e ngaahi fokotu'u ke fakalelei'i. Ngaahi 'atita makehe mo e ngaahi fokotu'u ke fakalelei'i. Ngaahi lipooti ki hono muimui'i 'o e ngaahi ngāue' Fokotu'utu'u ki ha ngaahi fakatamaki 'e ala hoko. Fakalalaka ki he kau ngāue'. 	Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue (IAD)

		<ol style="list-style-type: none"> 6. Sisitemi ki hono fakapapau'i 'o e ngāue lelei. 7. Fakakakato 'o e tohi fakahinohino ki he 'atita mo e tu'utu'uni fakangāue ki he 'atita'. 8. Fakataha 'a e Komiti 'Atita' 	
	<p>1. Ke fakahoko 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue' ki he'ene ngaahi kupu fengāue'aki mo e kau ngāue, ngāue fakapa'anga mo e ngaahi fetu'utaki mo e tauhi 'o e Fale Ngāue</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Palani Ngāue (CP) 2. Palani Ngāue Fakata'u (AMP) 3. Palani ki he Founa Fetu'utaki' (CS) 4. Palani mo e fakahu 'o e kau ngāue' 5. Palani ki he Mateuteu ki he Ngaahi Fakatamaki' 6. Me'afua ki hono sivi'i 'o e fakahoko ngāue' (PMS) 7. Komiti ki he fakalalakaka 'a e kau ngāue' 8. Patiseti mo e Fakamatala Pa'anga 'a e Potungāue' 9. Ngaahi fokotu'u ki he Fakatau Koloa' 10. Ngaahi Naunau Lalahi moe Ngaahi koloa' 11. Talitali Kakai Lelei 12. Sisitemi ki he faile' mo hono tauhi 'o e ngaahi lekooti' 13. Ngaahi me'alele' moe fefononga'aki' 14. Ngaahi Lipooti Fakakuata mo Fakata'u' (AR). 15. Ngaahi fokotu'utu'u moe Mape ki he founa ngāue'. 	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)
	<p>2. Tokanga'i lelei mo taau e ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 16. Patiseti 'a e Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF). 17. Ngaahi Totongi 'a e Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga. 18. Ngaahi Lipooti 'a e Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga. 	
	<p>3. Tokangaekina 'a e malu mo e maau 'a e Fale Fakapule'anga St George.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 19. Tauhi e ma'a mo e maau 'a e Fale Fakapule'anga St George. 20. Sisitemi ki he malu 'a e Fale Fakapule'anga St George. 	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ma'u'anga fakamatala mo e fetu'utaki 'oku falala'anga 'i he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga mo e ngaahi kupu fengāue'aki' 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fakalelei'i e ngaahi sēvesi fakamatala', fetu'utaki' mo e tekinolosia'. 2. Kamata 'a e ngāue ki he founa ngāue faka-komipiuta 'o e ngaahi ngāue 'a e Pule'anga' ki he fetu'utaki telefoni (E-Government). 3. Fokotu'u ha ngaahi fehokotaki'anga ki he ngaahi 'ofisi 'i motu ki he 'ulu'i 'ofisi 'i Nuku'alofa. 4. Fakalahi e ngāue faka-komipiuta 'a e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' (E-Government). 	Va'a Ma'u'anga Fakamatala, Fetu'utaki mo e Tekinolosia (ICT)
	<ol style="list-style-type: none"> 2. Ngaahi ma'u'anga fakamatala 'a e Potungāue 'oku falala'anga ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga mo e ngaahi kupu fengāue'aki' 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Fakalalakaka mo fakaivia 'a e ngaahi sistemi fakaloto'i Potungāue'. 6. Fakaa'u e Sisitemi Tokangaekina 'o e ngaahi ma'u'anga fakamatala ki he ngaahi 'Otumotu'. (IFMIS) 7. Fakalelei'i e sisitemi faka-komipiuta ki hono tokanga'i e ngaahi vausia (VMS) 8. Toe fakalelei'i mo fakamālohia 'a e Sisitemi Tokangaekina 'o e ngaahi ma'u'anga fakamatala'. (IFMIS) 9. Fakalahi e ngaahi sēvesi faka-komipiuta 'a e Potungāue Pa'anga' 'oku fakahoko ki he ngaahi Potungāue mo e ngaahi kupu fengāue'aki'. 	
Polokalama 2:	<p>Ke 'i ai ha tu'unga Faka-'Ekonomika lelei, Fale'i Fakapa'anga, 'Analaiso e Sisitemi ki he Ma'u'anga Fakamatala 'oku pau ki he ngaahi fai tu'utu'uni 'oku ne poupou'i e fakalalakaka 'oku tu'uloa</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fa'unga tu'utu'uni ki he 'Ekonomika fakalukufua' mo e Ngaahi Tu'utu'uni Fakapa'anga. 2. Ngaahi Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti'. 3. Fakamatala Patiseti'. 	Va'a ki he'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)

<p>Patiseti mo e Palani Ngāue(BCPD),</p> <p>Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD),</p> <p>Fakalalalaka Tu'unga Matu'uaki e Faingata'a mo hono Fakapa'anga (RDFD)</p>		<p>4. Ngaahi Lipooti ki he Tu'unga Faka-'Ekonomika'.</p> <p>5. Ngaahi Pepa Tu'utu'uni'.</p> <p>6. Ngaahi Polokalama Tokoni mo e Fakahinohino'.</p>	
	<p>Sisitemi ki he Patiseti 'oku ngāue lelei ke fakahoko e ngaahi tu'utu'uni 'a e Pule'anga 'oku pau mo fala'anga.</p>	<p>1. 'Esitimeti 'a e Patiseti'.</p> <p>2. Ngaahi Fakamatala nounou ki he Patiseti'.</p> <p>3. Ngaahi Fokotu'utu'u Ngāue ki he Patiseti'.</p> <p>4. Fakamatala Patiseti</p> <p>5. Lipooti ki hono vakai'i 'o e patiseti 'i he faka'osinga 'o e ta'u'.</p> <p>6. Lipooti ki hono vakai'i 'o e patiseti 'i he vaeua'anga 'o e ta'u'.</p> <p>7. Lipooti 'o e tu'unga patiseti fakamāhina'.</p> <p>8. Ngaahi fokotu'u ki he Kapineti'.</p> <p>9. Lipooti ki hono siofi mo vakai'i 'o e Patiseti. (M&E).</p> <p>10. Ako mo e fakahinohino ki hono teuteu'i 'o e Patiseti'.</p>	<p>Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD)</p>
	<p>1. Faka'ai'ai e lelei ange e ngaahi tu'utu'uni ngāue ki he ngaahi tokoni mo tataki e patiseti 'o e Palani Ngāue ki he ngaahi fiema'u mahu'inga 'a e Pule'anga</p> <p>2. Sisitemi ki he ma'u'anga fakamatala ke vakai'i 'aki mo siofi e ngaahi poloseki</p>	<p>1. Pule'i e Tu'utu'uni ki he Ngaahi Tokoni'.</p> <p>2. Miniti 'o e Fakataha 'a e Komiti PAD-CC mo e Ngaahi Fokotu'u ki he Kapineti'.</p> <p>3. Komiti Pule'i 'o e ngaahi poloseki'.</p> <p>4. Patiseti Faka-pa'anga 'e he Ngaahi Hoa Ngāue ki he Fakalalalaka'.</p> <p>5. Lipooti ki he Ngaahi Poloseki mo hono Vakai'i mo Siofi e Ngaahi Tokoni (Kau ki ai e EU mo e CSU).</p> <p>6. Fakataha'i 'o e Ngaahi Tu'utu'uni Fakalelei Ngāue (JPRM) mo e Ngaahi Tokoni ki he Patiseti'.</p> <p>7. Tokoni Faka-pa'anga ki he Ngaahi Ngāue Felave'i pea mo e Matu'uaki 'o e Feliuliuaki 'o e 'Ea' (GCF).</p>	<p>Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD)</p>
	<p>1. Fokotu'u ha sisitemi 'oku malu ki he fakalalalaka' mo hono fakapa'anga 'a e ngaahi tokoni ki he pule'anga' ki hono matu'uaki 'a e ngaahi faingata'a', pea fenāpasi mo 'ene ngaahi tu'utu'uni mahu'inga.</p>	<p>1. Tokoni Fakapa'anga ki he ngaahi ngāue ki he Feliuliuaki 'a e 'Ea'</p> <p>2. Kau atu ki he ngaahi Polokalama ki he Feliuliuaki 'a e 'Ea'</p> <p>3. Fo'u ha ngaahi fokotu'u ki hono Fakapa'anga e Talāsiti ki he ngāue ki he Feliuliuaki 'o e 'Ea.'</p> <p>4. Ngaahi Fakamatala mo e lipooti ki he ngaahi poloseki' ki hono matu'uaki 'o e ngaahi Fakatamaki'.</p> <p>5. Fokotu'utu'u 'a e 'asenita 'a e Pule'anga' ki hono matu'uaki 'a e ngaahi fakatamaki mei he 'Ea', 'Atakai' mo e 'Oseni'.</p> <p>6. Ngaahi Polokalama Tokoni mo e Fakahinohino'.</p>	<p>Va'a Fakalalalaka Tu'unga Matu'uaki 'o e Faingata'a' mo hono Fakapa'anga' (RDFD)</p>

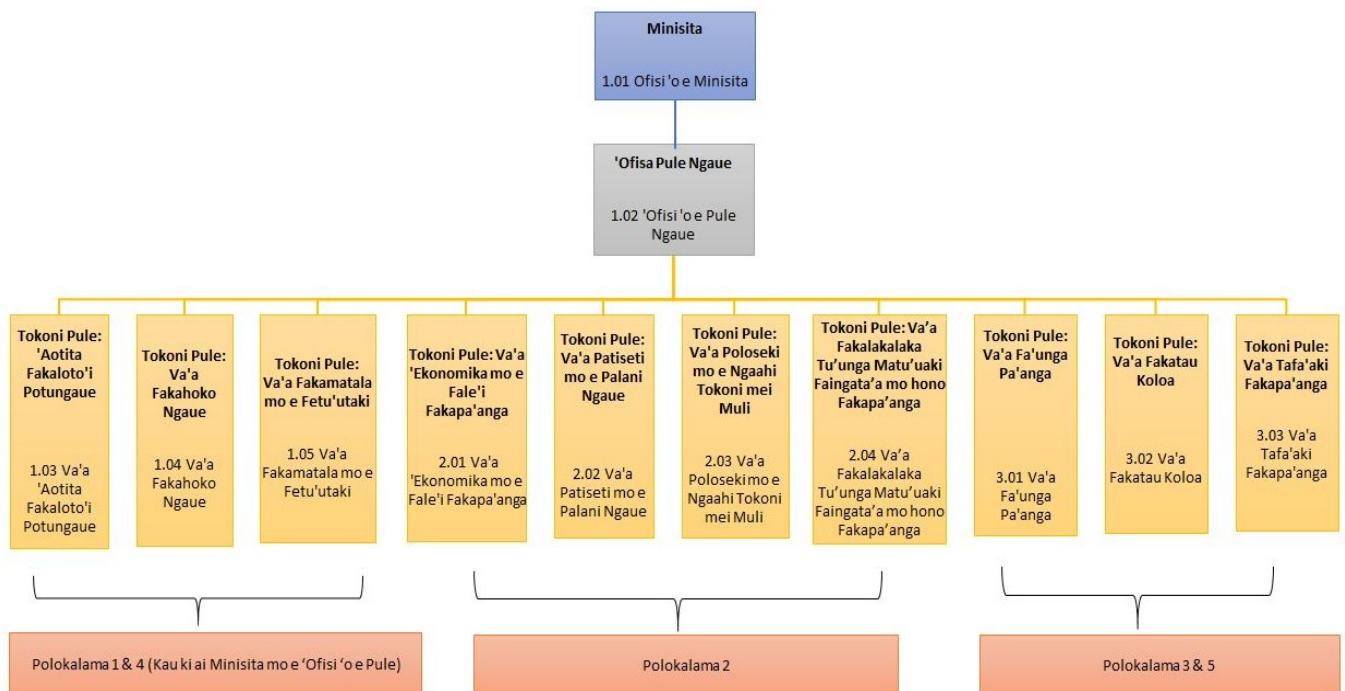
		7. Ngaahi fokotu'u ki hono vakai'i 'o e ngaahi poloseki'.	
Polokalama 3: Palani ki he Ngāue Fakapa'anga, Fakatau Koloa, mo e Ngaahi Ngāue Faka-pa'anga	1. Founga lelei mo taau ki hono tokangaekina 'o e ngaahi Koloa Lalahi' mo tokonia 'a e ngaahi faitu'utu'uni 'a e Pule'anga' mo 'ene ngaahi kupu fengāue'aki'.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fa'unga ki hono pule'i 'o e Ngaahi Koloa'. 2. Lipooti ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Koloa'. 	Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga' (FFD)
	2. Fakalalakaka'i e fa'unga ki hono Tokanga'i 'a e Ngaahi Me'a Fakapa'anga 'a e Pule'anga' 'i ha Ngaahi Tu'utu'uni ke ne tataki 'a e fakahoko fatongia'.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mape Halafononga ki hono Tokanga'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga'. 2. Fakahoko hano vakai'i e Fa'unga ki hono tokanga'i e Pa'anga 'a e Pule'anga'. 3. Lipooti ki hono Vakai'i e Ngaahi Fakamole 'a e Pule'anga'. (PEFA) 4. Fakalelei ki he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Ngāue Faka- Pa'anga'. 5. Founga ki hono tokanga'i 'o e ngaahi me'a fakapa'anga'. 6. Fa'unga Palani ki he Ngaahi Tokoni'. 7. Polokalama Tokoni mo Fakahinohino. 	
	1. Ngaahi tu'utu'uni mo e founga ngāue 'a e pule'anga' 'oku lelei mo taau.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tu'utu'uni ki he Ngaahi Fakatau Koloa'. 2. Ngaahi Fakalelei ki he Ngaahi Ngāue 'a e Va'a'. 3. Ako mo e Fakalalakaka 'a e kau Ngāue'. 	Va'a Pule'i 'o e Fakatau Koloa mo e Ngāue 'a e Pule'anga (PD)
	2. Ke Lelei mo taau 'a e Ngaahi Ngāue Fakatau Koloa 'a e Pule'anga	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vakai'i 'o e Ngaahi Fakatau Koloa' 2. Ngaahi Founga Fakatau Koloa' 3. Ngaahi Palani ki he Fakatau Koloa'. 	
1. Fakahoko e ngaahi ngāue fakapa'anga 'oku lelei mo taau ki he Pule'anga' mo e ngaahi kupu fengāue'aki.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ngaahi totongi atu 'a e Pule'anga'. 2. Tokangaekina 'a e Totongi atu 'o e Ngaahi Vāhenga'. 3. Tokangaekina e Fehū'aki 'a e Pa'anga'. 4. Ngaahi Fakamatala Pa'anga mo e Ngaahi Lipooti Faka-pa'anga 'a e Pule'anga'. 5. Sevesi ki he kasitoma'. 6. Ako mo e fakalalakaka 'a e Kau Ngāue'. 	Va'a Fakahoko 'a e Ngaahi Ngāue Faka-pa'anga (TD)	
Polokalama 5: Ngaahi Nō 'a e Pule'anga	Sisitemi ki hono tokangaekina 'a e Ngaahi Nō 'a e Pule'anga' ke fakahoko 'ene Ngaahi Tu'utu'uni' mo e ngaahi kupu fengāue'aki'.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fokotu'utu'u ki hono Tokangaekina 'o e Ngaahi Nō. 2. Lipooti ki he Ngaahi Nō 'a e Pule'anga'. 	Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD)

1.8 Fa'unga mo e Fatongia Fakapotungāue 'a e Potungāue

Pa'anga.

Fika 2: Fa'unga mo e Fatongia Fakapotungāue 'a e Potungāue Pa'anga. Ko e fa'unga fakapotungāue 'a e Potungāue Pa'anga 'oku ha atu 'i lalo na'e fa'u ia koe'uhi ke malava 'o a'usia 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e ngaahi Va'a taki taha. Ko e Ministā 'oku ne tatakī e ngāue, pea ko e Pule Lahi 'o e Potungāue (CE) 'oku ne fakahoko hono pule'i fakakatoa 'o e Potungāue.

Fika 2: Fa'unga mo e Fatongia Fakapotungāue 'a e Potungāue Pa'anga.

1.9 Palani ki he ngaahi Fakalelei' mo e Fokotu'u Fo'ou'

Hange ko ia na'e 'osi hā atu 'i 'olunga', ko e fokoutua COVID19 ko e fokoutua fakamāmani lahi pea 'oku ne ue'i e 'uluaki tokanga 'a e Pule'anga' ke fakahoko e ngaahi ngāue' ke fakalelei mo e ngaahi 'ilo fo'ou 'a e Potungāue' ke fakahoko 'aki e ngaahi taumu'a ngāue mu'omu'a 'e 7, 'a ia na'e 'osi tali 'e he Kapineti' pea ko e tokangaekina e mo'ui' 'oku fika 'uluaki. Ko e ngaahi ngāue fakalelei 'a e Pule'anga' ki he ta'u 2020/21.

1.9.1 Tokoni ki he ngaahi Tefito'i Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga

Ko e ngaahi ngāue mu'omu'a 'a e Potungāue' 'e fakahoko ia fakatefito ki he ngaahi Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga' 'a ia 'oku hā 'i he Konga 1.1.2 'i 'olunga', fakataua ki he fatongia ngāue 'o e Potungāue' mo e tokangaekinga makehe 'a e fokoutua COVID19. 'Oku tokagaekinga eni 'i he fokotu'utu'u patiseti', ngāue fakataha mo vaofi mo e ngaahi Potungāue' mo e ngaahi kupu fengāue'aki' mo hono fakahoko e ngaahi tokoni'.

'Oku fakahoko e ngaahi tokoni 'a e Potungāue' ki he ngaahi Tefito'i Kaveinga Ngāue 'a e Pule'anga' 'i he ngaahi ngāue ko 'eni:

- **Mo'ui Lelei** - 'I he hoko mai 'a e fokoutua fakamāmani lahi ko e COVID19, 'oku fakatefito pea 'e 'uluaki tokanga 'a e Potungāue Pa'anga' 'i hono ngaahi fatongia ke fakahoko e ngaahi ngāue ke fakafe'atungia ha a'u

mai 'a e fokoutua ko 'eni' mo ha'ane mafola 'o uesia ai e kakai 'o e fonua' mo e tu'unga faka'ekonomika 'o e fonua'. 'E fakahoko eni fakafou 'i he ngaahi tu'utu'uni ngāue', fakalalakala ange 'o e tu'unga matu'uaki 'o e faingata'a' mo hono fakapa'anga', vahevahe 'o e patiseti ki he COVID19, ma'u ha ngaahi tokoni fakapa'anga, mapule'i 'o e ngaahi fakamole ki he COVID19, mo e ngāue fakataha mo e ngaahi kupu fengāue'aki 'i he COVID19.

- **Fakalalakala e ngaahi langa lalahi** – fakafou he ngaahi langa lalahi 'oku fu'u fiema'u' pea kau ai mo e monomono 'o e ngaahi hala'.

Tataki e ngaahi tu'utu'uni ngāue ke tokoni ki he 'atakai', pea faka'ai'ai e fakalalakala faka'ekonomika'.

Vakai ki ha ngaahi pa'anga tokoni ki he ngaahi tefito'i kaveinga ngāue 'a e Pule'anga' mei he ngaahi polokalama tokoni mei tu'apule'anga' (ADF mo e IDA).

Tataki e ngaahi 'asenita 'a e pule'anga' ki hono matu'uaki e ngaahi faingata'a' hange ko e feliuliaki 'o e 'ea' mo e ngaahi fakatamaki' (ki hono fakafe'atungia mo fakalelei) mo e fakapa'anga 'o e ngaahi polokalama ki 'oseni.

Tataki e ngaahi ngāue ki hono fakalelei'i e Sekitoa ki he ngaahi ngāue 'a e Kakai' fakafou 'i he ngaahi Polokalama Ngāue 'a e Fakataha'i 'o e ngaahi tu'utu'uni fakalelei ngāue' (JPRM) 'i he'ene fekau'aki mo e ngaahi ngāue ki he ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakalakala' kau ki ai mo e fakahoko fakakomipiuta e ngaahi ngāue 'a e Pule'anga' (E-Government).

1.9.2 Mateuteu ki he ngaahi Fakatamaki': Fa'unga Palani ki he fakaakeake mei he ngaahi fakatamaki'. (DRF)

'Oku fiema'u ki he Pule'anga' ke fakahoko e ngaahi fa'unga palani' ki he'ene mateuteu ki he ngaahi fakatamaki' ke malava 'o matatali mo tolonga 'ene fakaakeake' mei he ngaahi fakatamaki'. He ko Tonga 'oku fika ua 'i mamani 'i he ngaahi Fonua 'oku tu'u lavea ngofua ki he ngaahi fakatamaki' fakanātula.

'I he hili ange 'o e Saikolone Fakatalopiki ko Gita 'i Fepueli 2018, ko e konga 'uluaki 'o e ngaahi Tokoni fakavavevave' kuo 'osi kakato ia, pea pehe ki he Konga hono 2. Ko e konga hono 3 'o e Palani ki he Fakaakeake mei he ngaahi Fakatamaki' (2019/20-2021/22) 'oku kei lele ia he taimi ni, pea 'oku hoko ia ko e ngāue fika 'uluaki ki he taimi 'o e Palani ko'eni'. 'Oku kau heni e ngaahi polokalama ki he langa 'o e ngaahi 'apiako', langa 'o e ngaahi fale nofo'anga'; mo hono fakalelei'i 'o e ma'u'anga Ivi'.

Na'e toe a'u mai foki mo e Saikolone Fakatalopiki ko Tino 'i Sanuali 2020. Na'e toe lahi ai mo e ngaahi maumau kehekehe ki he ngaahi 'otu motu'. 'E hoko atu aipe 'a e Potungāue Pa'anga' 'ene tataki e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he fakalelei 'o e ngaahi me'a ngāue' mo e ngaahi naunau lalahi 'a e fonua, kau ai 'a Ha'apai, ongo Niua', Vava'u mo 'Eua. 'E fakafou 'a e ngaahi tokoni ko 'eni mei he toe fakanofonofu mo vahevahe lelei e ngaahi polokalama tokoni mei tu'apule'anga'.

Na'e toe a'u mai foki mo e Saikolone Fakatalopiki ko Tino 'i Sanuali 2020. Na'e toe lahi ai mo e ngaahi maumau kehekehe ki he ngaahi 'otu motu'. 'I 'Epeleli 2020, na'e toe a'u mai mo e Saikolone Fakatalopiki ko Hāloti' 'o ne uesia 'a e ngaahi feitu'u 'o Tongatapu pea mo 'Eua', tautefito ki he ngaahi matāfanga. Na'e uesia lahi mo e ngaahi Fale Talitali Kakai 'i he tafa'aki faka-Tonga Hihifo 'o Tongatapu. Ko e Uafu 'o 'Eua' na'e lahi 'aupito ai e ngaahi maumau pehē ki he ngaahi 'Ofisi' mo e ngaahi fale nofo'anga'. Na'e toe fakalahi atu'a e ngaahi maumau 'i Ha'apai' mei he Matangi Saikolone ko Hāloti.'

Kuo 'osi tali 'e he Kapineti' e ngaahi tu'utu'uni ngāue ki he ngaahi fale nofo'anga 'a e Pule'anga' pea 'e hoko atu e ngāue ki hono fakahoko e ngaahi tu'utu'uni ko eni'.

Ko e ngaahi tu'utu'uni mo e palani ki he ngaahi Aleapau ki he ngaahi ngāue hili ha fakatamaki, 'oku lolotonga fai e ngāue ki ai. 'Oku kau eni he ngāue 'oku fiema'u ke fakahoko leva, kau ai e palani ki hano faito' 'o e ngaahi ma'u'anga vai', mo hono fakama'opo'opo 'o e ngaahi maumau' 'i he hili 'a e fakatamaki'. 'Oku kau eni he ngaahi fiema'u ki he Fakataha'i 'o e Ngaahi Tu'utu'uni Fakalelei Ngāue (JPRM) 'i he ngaahi pa'anga tokoni ki he Patiseti ke fakahoko 'i Tisema 2020 ke faka'ai'ai aipe e matu'uaki e fakatamaki mei he feliuliaki 'a e 'ea' 'i ha ngaahi founa 'oku si'isi'i ai e fakamole'.

Ko e ngaahi fa'unga palani ki he Tokoni ki he ngaahi Fakatamaki' 'oku fiema'u' ke kakato ia ka e lava 'o fakahoko lelei e ngaahi Aleapau Tokoni 'i he taimi fakatamaki'. 'Oku mahu'inga eni ke fakahoko ke 'oua toe mole 'a e ngaahi taimi 'oka hoko mai ha fakatamaki, tautautefito ki he ngaahi fiema'u vivili 'a ia 'oku ne uesia e mo'ui faka'aho 'a e kakai 'o e fonua.'

‘Oku lolotonga fakahoko e ngāue mo e Pangikē ‘a Māmani’ ki hono fakahoko e Palani ki he Fakapa’anga ‘o e ngaahi Fakatamaki’. ‘Oku mahino ‘oku ‘i ai ‘a e fiema’u ko ‘eni’ ke fakafaingofua ange hono fakapa’anga’ mo fakahoko e ngaahi tokoni’ hili e hoko ‘a e fakatamaki’. ‘Oku fekau’aki eni mo hono vakai’i e ngaahi founa mo e me’angāue ‘oku lolotonga ngāue’aki ‘e he Pule’anga’. Ko e taha ‘o e ngaahi me’angāue ‘oku ngāue’aki’ ko e Pa’anga Fakafonua ki he ngaahi Fakatamaki (NEF); ko e CERC ‘i he ngaahi tokoni ki he poloseki fakalalakaka, ko e malu’i ‘i he PACRAFI, ko e pokalama ki he Matu’uaki e ngaahi fakatamaki ma’a e Pasifiki’ ‘a ia ‘oku fakapa’anga ‘e he Pangike langa fakalalakaka ‘a ‘Esia (ADB). ‘Oku toe ‘i ai foki mo e palani ‘a e Pule’anga’ ke kau atu ki he polokalama tokoni ‘a e Pangike ‘a Mamani’ ‘a ia ‘oku ‘iloa koe Ngaahi Tokoni ki he ngaahi Fakatamaki Lalahi (Catastrophe Deferred Drawdown Operation – CATDDO)

‘Oku toe ngāue foki ‘a e Pule’anga’ mo e Pangikē ‘a Mamani’ ki ha ngaahi founa ke malu’i’aki e ngaahi koloa lalahi ‘a e Pule’anga.’ ‘Oku lahi ‘a e ngāue ke fakahoko’, kau ai mo hono fakamahu’inga’i ‘o e ngaahi koloa lalahi ke fakafuofua mei ai e malu’i.’

Va’a Tokangaekina e Fakalalakaka ‘o e ngaahi ngāue ki he Matu’uaki ‘o e ngaahi Faingata’a mo hono Fakapa’anga’

Kuo fokotu’u e Va’a Fo’ou ko eni ‘i he Ta’u Fakapa’anga lolotonga’. ‘Oku mahino ‘aupito pe ‘a e fehanga’anga’ a Tonga mo e ngaahi pole faingata’a mei he ngaahi ta’au ‘o e feliuliaki ‘a e ‘Ea’, ‘Oku mahino ‘a e lahi ange ‘i he taimi ni ‘i he’ene fakafehoanaki ki he ngaahi ta’u kimu’a’ ‘a e hoko mai ‘a e ngaahi fakatamaki ko ‘eni’, pea ne hoko mo e ngaahi fakamole lahi. ‘Oku lahi foki ‘a hono fai tokonia fakapa’anga ‘a e fiema’u ko ‘eni’, pea ‘oku fiema’u ai ke tokangaekina hono pule’i ‘o e ngaahi pa’anga ko ‘eni, neongo ko e pole eni ki Tonga ‘i he kei tokosi’i e kau ngāue’ mo e ngaahi me’a ngāue’.

Ko e konga lahi ‘o e ngaahi Tokoni ki he Fakalalakaka’, ‘oku fakahoko ia ki he ngaahi ngāue’ ke to e mateuteu ange ki he ngaahi ‘uesia mo e nunu’a ‘o e feliuliaki ‘a e ‘Ea’. Koe’uhi’ ‘oku lahi faingata’a ange e ngaahi fiema’u ki he founa hono ngāue’aki ‘o e ngaahi pa’anga tokoni’ fakatatau ki he ngaahi fiema’u ‘a e ngaahi hoa ngāue’, ‘oku ‘i ai e pole lahi ki he hoko atu e faka’ataa ki he ngaahi faingamālie Tokoni.’

‘I he ngaahi ta’u kuo hili’, ne ‘i ai e ngaahi Tokoni na’e hu’u mai ki he Fonua’ mei he ngaahi Hoa Fakalalakaka’ ka’oku ‘ikai ke lekooti ia ‘i he ngaahi ‘Iuniti’. Pea ‘oku ‘i ai mo e ngaahi Tokoni kuo te’eki ke tau lava ‘o kau atu ki ai.

Koe’uhi’ ko e ngaahi tu’unga ko ‘eni’, kuo fai ai hono fokotu’u ‘o e Va’a’ ki hono tokangaekina e fakalalakaka ‘o e ngaahi ngāue,’ ki he Matu’uaki ‘o e ngaahi Faingata’a’ mo hono Fakapa’anga’. ‘Oku fiema’u ke fakatokanga’i e ngaahi tokoni ‘oku’ataa mai ki he feinga ‘a Tonga’ ke fakahoko e ngāue ko eni’ - ‘o ‘ikai ki he ngaahi faingata’a pe mei he Feliuliaki ‘a e ‘Ea’, ka’ ‘oku toe kau ai mo e ngaahi faingata’a hange ko ia ko e mafola mai ‘a e fokoutua Corona Virus. Ko e fatongia foki ‘o e Va’a’ ni ke ne fokotu’utu’u e ngaahi tokoni’ pea ‘oatu mo e ngaahi fakamatala’ kia kinautolu ‘oku kaungatonu ki he ngaahi poloseki’.

1.9.3 Lelei ange hono pule’i, siofi mo vakai’i, mo e ngaahi fetu’utaki.

Ngaahi Va’a’: ‘E tokangaekina ‘e he Potungāue’ ‘a e ngaahi matavaivai’ ‘i hono pule’i e ngaahi Va’a’. ‘Oku kau heni mo hono fakapapu’i ‘oku fakatatau e ngaahi palani ngāue’ mo e ngaahi me’angāue ‘o e One Process Tool, ki he palani’ mo e patiseti’. ‘Oku fiema’u ke toe mahino ange ‘a e ngaahi founa ngāue’ ki hono fakahoko e Palani Ngāue Fakata’u’ mo toe lelei ange hono siofi mo vakai’i e founa ngāue’. Ko e ngaahi taumu’a ngāue ‘a e ngaahi va’a takitaha ‘oku fakatefito ia mei he ngaahi fiema’u ‘a e Komisoni ‘a e kau Ngāue Fakapule’anga’ (PSC) mo e Potungāue Pa’anga.’ ‘Oku kau heni e ngaahi me’afua tefito ki he ngaahi Va’a ‘akitaha, pea mo e fakahoko ngāue ‘a e kau Tokoni Pule ‘o e Potungāue’ (DCEO), ko e konga ia hono fakafehokotaki ‘o e taumu’a ngāue’, fakamatala ngāue’ mo e ‘Iuniti ki hono fua ‘o e fakahoko ngāue.’

Ko e taha ‘o e ngaahi ngāue ke fakalalakaka ange ‘a e founa pule’, ‘oku kau ai ‘a hono fakalalakaka’i ‘a e founa fetu’utaki fakaloto’i potungāue’ mo e fetu’utaki ki he ngaahi kupu fekau’aki’. ‘Oku lolotonga fakahoko ha ngāue ki he fa’unga fakafetu’utaki ‘a e Potungāue’ koe’uhi’ ke tokoni ke toe mahino lelei ange ‘a e ngaahi fiema’u ‘a e ngaahi kupu fengāue’aki’ pea mo toe lelei ange ‘a e fetu’utaki’.

Koe'uhi ko e pole 'oku 'omi 'e he fokoutua COVID 19, 'oku fiema'u ki he Potungāue Pa'anga' ke fakahokohoko lelei 'ene ngaahi fokotu'utu'u ki he fa'unga 'o e fetu'utaki', ke malava e kau ngāue' 'o ngāue pe mei ha feitu'u. Ko e fa'unga fetu'utaki' 'oku tonu ke mahino ai e ngaahi fiema'u' 'o kapau 'e hoko atu 'o e ngaahi ngāue.

Va'a Fakahoko Ngāue CSD):

Ko e Va'a Fakahoko Ngāue' 'oku ne fakahoko 'a e tokoni ki he ngaahi ngāue lalahi 'a e Potungāue ke fakahoko 'ene ngaahi Taumu'a Ngāue'. Ko e ngaahi ngāue lalahi ko eni' 'oku kau ai e Palani Ngāue', Palani Ngāue Fakata'u' mo e Lipooti Fakata'u'. Koe'uhi' ko e mahu'inga 'o e ngaahi fatongia ko 'eni', 'oku palani 'a e Va'a' ke toe fakalelei'i ange 'ene fakahoko ngāue' kau ai hono fakalelei'i 'a e ngaahi founa ngāue' 'i he loto'i potungāue'. Ko e hoko mai 'a e fokoutua COVID19 'oku fiema'u ke tokangaekina 'e he Va'a ni e ngaahi fakahoko ngāue' felāve'i ki he malu mo e hao 'a e kau ngāue'.

1.9.4 'Iuniti Tokangaekina 'a e Ma'u'anga Fakamatala'

(IFMIS) & Ngāue Faka-Komipiuta (E-Government).

Va'a Ma'u'anga Fakamatala', Fetu'utaki' mo e Tekinolosia':

Ko e polokalama fakakomipiuta Sun System kuo 'osi fakalalakala' i ki he Vesoni 6.1 ke fakakau ki ai mo e ngaahi fiema'u ki hono tokangaekina e ngaahi fiema'u fakapa'anga'. 'Oku kau heni e fakalahi ki he Patiseti' mo e Fakamatala Fakapa'anga fakafuofua ki he kaha'u ki he ngaahi Poloseki' ke tokoni ki hono fokotu'utu'u 'o e Palani Ngāue mo e Patiseti'. 'Oku mahino foki 'oku te'eki ke malava ke fakakakato e konga 'o e sistemi' ki hono teuteu 'o e Patiseti, vahenga', ngaahi fakafuofuka ki he kaha'u', lipooti fakapa'anga' mo e ngaahi me'a kehe'. Ko ia 'oku mu'omu'a ki he Pule'anga' ke 'omai ha Tokotaha Tokoni (TA) ke tokonia e Potungāue' 'i hano toe vakai'i e Sun System, mo ne 'omai mo ha ngaahi fokotu'u ki ha ngaahi fakalelei pe ko ha 'Iuniti fo'ou te ne malava 'o fakahoko e ngaahi fiema'u 'a e Pule'anga'. Kuo 'osi kamata e talanoa mo e ngaahi Hoa ngāue ki he Fakalalakala' ki he fiema'u ko 'eni'. 'E ngāue foki e Va'a ICTD ki hono fakahū e ngaahi fakafo'ou ki he ngaahi Fika 'Akauni' (Chart of Account) ki he 'Iuniti'.

Mei he Tu'utu'uni Kapineti Fika 1112 'aho 23 Novema 2018, ko e Potungāue' 'i he'ene hoko ko e Taki ki hono fakahoko 'o e 'Iuniti fakakomipiuta 'a e Pule'anga', te ne fokotu'u ha 'Iuniti fakahoko Poloseki (PIU) mo kumi ha kau ngāue ke fakahoko e ngāue ki he Poloseki Fakakomipiuta 'a e Pule'anga' ki he ta'u 2019-24. 'E 'i ai mo e kau ngāue tokoni mei he Va'a ICTD mo e Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD) ke nau ngāue fakataha mo e 'Iuniti Fakahoko Poloseki' (PIU).

Kuo 'i ai e Pule 'Enisia' 'oku lolotonga ngāue mo e Va'a ICTD ke tokoni ki hono fale'i 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue' mo e Minisita' 'i he ngaahi fiema'u fakafetu'utaki', hange ko e ngāue ki he ngaahi keipolo' mo e satelaite'. Kuo 'osi 'i ai e Satelaite 'oku ngāue ko e tali faki ki he ngaahi ngāue fakakomipiuta 'a e Fale Fakapule'anga St. George.

Ko e Va'a ICTD te nau tataki hono tokanga'i e Poloseki NICT 'a ia na'e fakamo'oni ki ai e MEIDECC ma'a e Pule'anga' pea mo e TCC, ko e konga 'o e Palani ngāue 'a e E-Government. 'Oku fiema'u ke fakapapau'i 'oku fakahoko lelei e Poloseki ko eni' mo fakahoko lelei e ngaahi fiema'u', pea mo 'ene fakafelāve'i mo e ngaahi totongi fakapa'anga'.

Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD):

Ko e ngāue ki hono fakalalakala' i e ngaahi Fika 'Akauni' 'i he 'Iuniti 'Akauni (SUN System) 'a e Pule'anga' 'oku fiema'u ke fakakakato. 'E fakahoko 'e he Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD) e ngāue ko eni 'i he ngāue fakataha mo e ngaahi Va'a' ke fakakato 'e mape'i 'o e ngaahi fakamatala' pea fa'u e patiseti' 'i he founa 'oku fiema'u 'e he Pule'anga' kau ki ai mo e Fakamatala Fakasitesitika 'a e Pule'anga' (GFS), ngaahi Fakalalakalasi e ngaahi fatongia 'o e Pule'anga' (COFOF) mo e nagahi makatu'unga kehe'.

Ko e fakalalakala' i 'o e ngaahi Fika 'Akauni' 'oku fiema'u ke fakakau ki he tu'utu'uni ki he foki 'a e teuteu 'o e Fakamatala Pa'anga 'a e Pule'anga' i he founa ngāue'aki 'o e Pa'anga pē, ka e fakamatala' i e ngaahi fefakatau'aki fakamo'ua'. 'Oku mahu'inga eni tautautefito ki ha hoko atu ki hono fakalelei' i e 'Iuniti Tokangaekina 'o e Ma'u'anga Fakamatala (IFMIS).

Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD)

Kuo 'i ai e fa'unga fo'ou ki hono pule'i 'oe ngaahi Poloseki Tokoni na'e tali 'e he Kapineti' 'i he 'aho 7 Sanuali 2020 ke ngāue'aki mo fakamalohi'i ange hono siofi e fakahoko ngāue 'a e ngaahi poloseki'. Ko e fa'unga fo'ou ko eni ko hono toe liliu 'a e Komiti Kapineti' ki he Fakalalakaka mo e Fakahoko ngāue' (CDCC) ki he Komiti ki hono fakahoko e ngaahi fakalalakaka ki he Poloseki mo e Tokoni (PAD-CC). Ko e PAD-CC 'oku sea ai e Palēmia' mo e kau memipa 'oku kau ai e Minisitā Pa'anga' (Tokoni Sea) mo e kau Minista kehe pe' mo e kau Pule Lahi 'o e Ngaahi Potungāue'. Ko e Komiti Tataki 'o e ngaahi Piloseki' (PSC) 'oku sea ai e Minisitā 'oku kaungatonu ki he fatongia taki taha. 'Oku lipooti e PSCs ki he PAD-CC 'a ia 'oku lipooti ki he Kapineti. Ko e Va'a Pule'i e Tokoni mo e Poloseki' 'oku nau tokanga ke fakahoko 'a e ngaahi fokotu'utu'u fo'ou ko 'eni'.

Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (CPBD):

Kuo ngāue 'a e Va'a' ki hono fakalelei'i e ngaahi tēpile ke ngāue'aki ki he Patiseti' mo e ngaahi liliu ki he ngaahi Fika 'Akauni'. 'Oku kau heni mo hono to'o 'o e ngaahi kongā 'oku 'ikai faka'ekonōmika mei he kongā faka'ekonōmika 'o e ngaahi Fika 'Akauni'. Kuo 'osi tufaki eni ki he ngaahi Potungāue' fakataha mo e ngaahi polokalama ako' ki hono ngāue'aki 'o e ngaahi liliu ki he Fika 'Akauni' 'i hene fehokotaki mo e SUN System.

Ko e taimi tepile ki hono fakakakato e Patiseti' na'e 'osi 'unuaki'i ki mu'a 'o fakakakato e Fokotu'utu'u Ngāue Patiseti' kimu'a he faka'osinga 'o Tisema'. Ko e taimi tepile ko 'eni 'e hokohoko atu aipe'. Ko e taumu'a 'o e liliu ko 'eni' ke fakasi'isi'i e ngaahi uestia he fakavavevave'i e Teuteu Patiseti'. 'Oku mahu'inga foki ke vahevahe mo e taimi ki he ngāue' mo e famili'.

Ko e hoko mai ko eni 'a e COVID19 'oku fiema'u ki he fa'unga Patiseti' ke fakatokanaga'i e ngaahi uestia 'o e fokoutua COVID19.

1.9.5 Fakalalakaka'i 'o e muimui ki he ngaahi lao mo e tu'utu'uni' (Improved Compliance and Enforcement)

Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue' (IAD):

'Oku toe vakai'i e ngaahi fatongia mo e ngaahi palani 'atita' fakataua ki he ngaahi fakatamaki 'e ala hoko ki he Potungāue'. Koe'uhi ko e hoko mai 'a e fokoutua COVID19 'a ia 'oku vave 'ene mafola mai mo e ngaahi fakatamaki 'e ala hoko mei ai', kuo pau ki he 'atita fakaloto'i potungāue' ke fakatefito 'ene fakahoko fatongia 'i hono fale'i mo e tokoni ki he kau Taki Ngāue' 'i he ngaahi fakahoko tu'utu'uni'. Fekau'aki mo e ngaahi totongi ki he ngaahi me'a fakatu'upakee, 'oku fiema'u ke fakapapau'i 'e he 'Atita Fakaloto potungāue' 'oku mau mo muimui e ngaahi totongi ki he founga ngāue' pea 'e 'ikai ha mole.

'E toe tokanga ange e Va'a 'Atita' ke fika 'uluaki e tokanga e 'atita' fakatefito he fakafuofua'i e ngaahi fakatamaki 'e ala hoko' neongo e tokosi'i e kau ngāue' mo e fakangatangata 'o e ngaahi pa'anga'. 'E kei hoko atu e feinga 'a e kau 'atita fakaloto'i potungāue' ke muimui ki he ngahi Tu'utu'uni Fakavaha'apule'anga ki he 'Atita 2017, mo e ngaahi lao faka'Atita' 'a ia 'oku fakalelei'i fakata'u'. 'Oku hokohoko atu mo e fakahoko 'o e ngaahi ako fakamāhina 'a e Tafa'aki' ke fakapapau'i 'oku muimui e 'atita' ki he ngaahi lao' mo e tu'utu'uni fekau'aki mo ngāue faka'Atita'.

Va'a ki he ngaahi ngāue Fakapa'anga (TD):

Ko e ngāue fika 'uluaki 'a e Va'a' ko hono fakapapau'i e ngaahi founga ngāue ke toe lelei ange e ngahi lipooti fakapa'anga'. Ko e ngaahi polokalama ako' 'e fakatefito ia 'i he ngaahi 'ilo ki he fakalelei ki hono Pule'i 'o e Pa'nga. Ko e Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e ngaahi me'a fakapa'anga' na'e toki tali mei he Kapineti', 'e fakahoko leva hono ngāue 'aki' pea hokohoko atu tautefito ki he fakapapau'i 'oku'ia e pa'anga fe'unga ki he ngaahi ngāue 'a e Pule'anga'.

'Oku mahu'inga foki ke fai e ngāue ki he fa'unga 'o e fakamatala pa'anga', 'i he liliu ko eni ke fakatefito 'i he fehu'aki fakapa'anga' 'o fakatataua ki he ngaahi fiema'u 'a e IPSAS. 'I he taimi tataua, 'oku kei fiema'u pe ke toe

fokotu`utu`u mo ha fa`unga ki he fakatefito `a e Fakamatala Pa`anga` `i he ngaahi fakamo`ua`. Ke mahino hono founa fakahoko fakakiiki mei he sitepu ki he sitepu `i ha taimi tepile pau.

Ko hono fakakiiki `o e ngaahi founa ngāue` ke lelei ange mo maau e pule`i e Pa`anga `a e fonua` (kau ai mo e ngaahi totongi fakahoko fakakomipiuta`):

- a. Totongi fakafou he komipiuta` (EFTPOS)
- e. Fakahoko e totongi sieke ki he ngaahi `Otu Motu`
- f. Fakalalakaka`i Lisi ki hono fakapapau`i e ngaahi totongi`.

Va`a Palani ki he Ngāue Fakapa`anga` (FFD).

Ko hono vakai`i `o e ngaahi fakamole `a e Pule`anga` (PEFA) na`e fakahoko ia `i Novema 2019, ko Tonga `a e `uluaki fonua ke fakahoko ai e vakai`i ko eni`. Ko e taumu`a `o e vakai`i ko eni `o e PEFA, ke vakai ki hono Tokanga`i e ngaahi pa`anga `a e Pule`anga` (PFM). Ko e vakai`i ko eni` na`e fakamahino ai e ngaahi tafa`aki ke toe fakalelei`i `o fakatatau ki he ngaahi me`afua na`e ngāue`aki`.

Na`e mahino `a e ngaahi tafa`aki `oku lelei` pea `i ai e malohinga `o e Pule`anga`. `I he taimi tatau, na`e `i ai mo e ngaahi tafa`aki na`e `ikai ke lelei ai e fakahoko fatongia`. Ko e ngaahi tafa`aki na`e `ikai ke lelei`, na`e kau ai `a e falala`anga `o e Patiseti` (Pou 1); `Ata ki tu`a `o e ngaahi Fakamole `a e Fonua` (Pou 2); Pule`i `o e ngaahi koloa mo e ngaahi Mo`ua` (Pou 3) mo e Pou 5: Tokanga`i hono fakahoko e Patiseti`. Ko e palani` ke hoko atu e ngāue ki he toe lelei ange e fakahoko e ngaahi fakahoko fatongia` `o fakatatau ki he ngaahi tu`utu`uni `a e PFM.

Ko e ngāue ko eni hono vakai`i `o e Fakamole `a e Pule`anga` (PEFA) na`e lava ke `inasi ai e ni`ihi `o e kau fakahoko fatongia` na`a malava ke fakahoko fakalotofonua pē hano fakahoko e vakai`i ko eni`. Ko e fokotu`utu`u ke hoko atu e ngāue` ki hano fokotu`u ha mape halafononga fo`ou ki hono Tokanga`i `o e Pa`anga `a e Pule`anga` (PFM Road Map).

`Oku fiema`u ke fakalelei`i e Lao ki hono Tokanga`i e Pa`anga `a e Pule`anga` (PFMA) pea mo e ngaahi lao mo e tu`utu`uni `oku nau fekau`aki`, ko e taha ko e ngaahi me`a `uluaki ki he ta`u palani. Ko e faka`amu` ke `ohake e Lao PFMA, mei he Lao `o e 2002. Ke fakalelei`i e ngaahi kupu `oku `i he patiseti`, ngāue fakatauhitohi`, fakamatala pa`anga`, `atita fakaloto`i potungāue`, supavaisa` mo e `ata kitu`a`. Ko ha ngaahi lao pē `oku ne pule`i e pa`anga `a e fonua` – kuopau ke fakalelei`i mo ia.

`Ikai ngata ai, ka ko e ngaahi tu`utu`uni fakatauhitohi`, ngaahi fakamatala ki he Lao PFM, ngaahi Tu`utu`uni ki he ngāue fakapa`anga` (TI), ngaahi founa ngāue fakapa`anga` - `oku fiema`u ke fakalelei`i. `E fiema`u ha tokotaha Tokoni fakatekinikale ke ne fakahoko e ngāue ko eni` pea mo e hoko atu ki he fakahoko e fakamatala pa`anga `i he Pa`anga pe `o fakatatau ki he ngaahi Tu`utu`uni `a e Founa fakatauhitohi fakatu`apule`anga` (IPSAS).

`E toe ngāue foki `a e Va`a` mo ha Tokoni Fakatekinikale (TA) ki hono fakahoko e ngaahi fokotu`u ki hono pule`i `o e ngaahi Koloa `a e Pule`anga`, `a ia na`e toki tali `e he Kapineti`. Ko e ngāue ko eni` `e kau fakataha pē ia mo e fiema`u ke fakakau e ngaahi koloa `a e Pule`anga` `i he Fakamatala Pa`anga`. `A ia `oku fiema`u ke fakamahu`inga e ngaahi koloa` pea kau ai mo hono `oatu ke kumi ha malu`i ki he ngaahi koloa`.

Va`a Pule`i `o e Fakatau Koloa mo e Ngāue `a e Pule`anga` (PD).

`E tokanga makehe `a e Va`a` ki ha ngaahi Fakatau fekau`aki mo e fokoutua COVID19.

Kuo kamata e ngāue` ki hono ngāue`aki e liliu` na`e `osi fakahoko ki he Tu`utu`uni `o e Ngaahi Fakatau` `a ia na`e kamata `i he kamata`anga `o e ta`u 2020. Na`e `osi fakahoko foki mo e liliu ki he ngaahi Tu`utu`uni` ki he ngaahi me`a Fakapa`anga` ke ne faka`ataa he ngāue`aki e ngaahi liliu na`e fakahoko ki he Lao`. Ko e liliu na`e fakahoko` ke ne fakakakato e ngaahi tokanga ki he fakangatangata `o e fakatau` pea mo e ngaahi taimi tepile ki he tuku atu `o e ngaahi tu`uaki fakatau` pea mo fakasi`isi`i e ngaahi faingata`a fakapa`anga` `e ala hoko`.

Na`e fakahoko mo e Fakataha mo e kau Pule Lahi `o e ngaahi Potungāue` `i Sanuali 2020, ke faka`ilo atu e ngaahi liliu ki he Tu`utu`uni Fakatau`. Na`e kau ki heni e hiki hake `a e Fakatau` mei he si`i ange he \$7,500 ki he si`i ange he \$20,000 `a ia `oku lava ke fakahoko mei he ngaahi Potungāue. `E hoko atu e ngāue `a e Va`a `i he ngaahi ako` ke fakamahino e ngaahi liliu ko eni` mo hono ngāue`aki`.

‘Oku kei hoko atu pe mo hono ngāue’aki `a e founa ki hono muimu`i `o e ngaahi fakamatala ki he ngaahi Kole Fakatau` pea mo e muimui totonu `a e ngaahi Potungāue` ki he ngaahi Tu`utu`uni Fakatau`.

1.9.6 Fakalalakaka`i `o e Palani Ngāue`, Patiseti`, mo e

‘Analaiso Faka`ekonomika`

Va`a `Ekonomika mo e Fale`i Fakapa`anga (EFPD):

‘Oku mu`omu`a `a e tokanga` ki hono fakalelei`i `o e tu`utu`uni fakapa`anga` ke fakakau ki ai moe ngaahi fakafe`ātungia `o e fokoutua COVID 19 `aki hono fakapapau`i ko e lao `oku fokotu`u`, `e a`usia ai `a e taumu`a ngāue`.

‘E hoko atu e ngāue `a e Va`a` ki hono to e fakamālohi`i ange `ene `analaiso e tu`unga faka`ekonomika` `i ha fekumi ki he tu`unga fakamāmani lahi`, fakafeitu`u` mo fakalotofonua`. ‘Oku hoko atu moe ngāue fakataha `a e Va`a` mo e ngaahi misiona `a e Kautaha Pa`anga Fakavaha`a Pule`anga (IMF) mo e Tu`utu`uni IV Fale`i (Article IV Consultations) fekau`aki mo e tu`unga faka`ekonomika `a e fonua`. ‘Ikai ngata ai` ka `oku toe ngāue vāofi mo e Va`a Sitesitika` (Statistics Department) mo e ngaahi Kupu Fekau`aki` ke ma`u ha ngaahi fakamatala faka`ekonomika `oku tonu` pea `i he taimi lelei ke fakahoko ai hano `analaiso `a e tu`unga faka`ekonomika`. Ko e ngaahi liliu kotoa pe `i he fakamatala fekau`aki mo e tu`unga faka`ekonomika lolotonga` `oku `omai ia `e he Va`a` `i he lipooti fakataimi ki he kau taki` kau ki ai mo e Kapineti` pea mo hono `ohake `i he uepisaiti `a e Potungāue`.

Ko e laka kimu`a e ngāue `a e Va`a` ko hono faka`ai`ai e fakalalakaka `o e Fokotu`utu`u Patiseti` (Budget Estimates), Fakamatala Patiseti` (Budget Statements), Fakamatala Fakataimi` (Periodical Reports) mo e Ngaahi Pepa Tu`utu`uni (Policy Papers) ke lelei mo mau kihe taimi `e fiema`u ai`.

Va`a Poloseki mo e Pule`i `o e Ngaahi Tokoni (PAMD):

‘Oku mu`omu`a `a e `ave `a e tokanga `a e Va`a` ki he ngāue fakataha moe ngaahi hoa fakalalakaka` ke malava ke `omai `aki e faingamālie fakapa`anga` ki he ngaahi fiema`u ki hono fakafepaki`i `o e faingata`a fehangaangai mo e mo`ui` `i he COVID 19.

Ko e Va`a Tokoni` `oku ngāue vāofi ke fokotu`u e saikolo ki he Fakataha`i `o e Ngaahi Tu`utu`uni Fakalelei Ngāue` (JPRM) `a ia `oku fakataumu`a ki he lelei ange `a e ngaahi Tu`utu`uni Fakalalakaka ki he fakalelei ki he tu`unga faka`ekonomika `a Tonga`. Ko e saikolo fo`ou ko`eni` `oku lele lelei `i he `uluaki ta`u` `a hono ngāue`aki `o malava ai ke a`usia e peseti e 98 `o e ngaahi tu`utu`uni `oku fakatefito he ngaahi `elia taumu`a ngāue `a e Fakataha`i `o e Ngaahi Tu`utu`uni Fakalelei Ngāue` (JPRM). Ko e ngaahi alea mo e totongi `o e fokotu`utu`u patiseti` `oku fakataumu`a ke fakahoko kimu`a `i he faka`osinga `o e ta`u fakapa`anga`. Ko e tu`utu`uni kuo fokotu`u ki he fakahoko ngāue hono 2 kihe ta`u faka-pa`anga 21 (FY21) kuo fokotu`u ia he taumu`a tatau mo e ngaahi me`a ngāue `a e Ngaahi Tu`utu`uni Fakalelei Ngāue (JPRM) pea `oku `amanaki ke hoko hoko lelei atu `ene ngāue` lolotonga e taimi `o e `Asosieti Langa Fakalalakaka `a e Pangikē `a Māmani (IDA19).

Va`a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD):

Ko e fatongia `o e Potungāue` `oku fakangatangata pē ia ki he ngaahi me`a fekau`aki mo hono fa`u `enau palani ngāue` mo `enau patiseti` `o muimui ki he Founa `e Taha (One Process) talu mei hono hiki `o e fatongia Palani ki he `Ofisi `o e `Eiki Palemia` (PMO). ‘Oku ngāue`aki `e he Va`a Patiseti` `a e faingamalie ko `eni` `a hono `ave `a e Konga 1-6 ki he `Ofisi Palemia` (PMO) kae fakatefito `enau ngāue` ki he fakalelei`i e ngaahi ngāue ki he Patiseti` ke toe lelei ange mo tonu, pea mo toe fakalelei`i mo hono pule`i mo vakai`i e fakahoko ngāue `a e Ngaahi Potungāue `a e Pule`anga` (MDAs) mo `enau ngaahi Taumu`a Ngāue` `o fakatatau ki he Patiseti`.

Fakahoko e Mape Halafononga ki he hono Tokanga`i e Pa`anga `a e Pule`anga` (PFM):

Ko e ola hono vakai`i `o e Ngaahi Fakamole `a e Pule`anga` (PEFA) ko hono faka`ilo `o e teuteu ki he Mape ki he Hala Fononga fo`ou` `a hono Tokanga`i e Pa`anga `a e Pule`anga`, (PFM) `i he hili `a e `osi e taimi `o e Mape Hala Fononga fakamuimui`. ‘Oku palani e Potungāue` ke kole ha tokoni faka-tekinikale mei he ngaahi hoa ngāue fakalalakaka` ki hono tokoni`i `o e fokotu`u `o e mape halafononga fo`ou`. Ko `ene fakangofua pe `a e Mape Halafononga `o e Tokanga`i e Pa`anga `a e Pule`anga` (PFM), `e mu`omu`a leva hono fakahoko ki he ngaahi Potungāue

'a e Pule'anga (MDAs). Ko e hokohoko atu hono leva'i 'o e ngāue'aki e Mape Hala Fononga', 'e tuku leva e tokanga ki hono fakapapau'i 'e ngāue lelei 'aki. Kuo 'ofa mai he Polokalama Tokoni 'Aositelēlia' (DFAT) 'e tokoni ki he Mape Halafononga 'o e Tokanga'i e Pa'anga 'a e Pule'anga' (PFM) fakafou mai 'i he'enau Polokalama 'Ekonomika moe Polokalama Pule'i.

1.10 Ngaahi Liliu ki he Patiseti Fakapa'anga 'a e Potungāue':

Ngaahi Liliu na'e fakatefito 'i he ngaahi me'a ko 'eni:

PATISETI KI HE FAKALELE NGĀUE 'A E POTUNGĀUE PA'ANGA

Patiseti ki he Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)

- Hiki hake 'i he Patiseti Ngāue ki he 'Iuniti Tokangaekina e Fakahoko Ngāue' (PMS)
- TOP 126K Ngaahi Fakamole ki he COVID 19
- TOP 74K Tauhi 'o St George
- TOP 116K Mo'ua Vai mo e 'Uhila
- TOP 40K Ki he Ngaahi Polokalama Mo'ui Lelei
- TOP 45K Ngaahi fakamole ki he Va'a Fo'ou ki hono Tokanga'ekina Mātu'uaki Feliuliuaki 'o e 'Ea

PATISETI KI HE NGAHI TOKONI FAKAPA'ANGA 'A E PULE'ANGA (GGF)

Ngaahi Fokotu'u Fo'ou mo e Tānaki atu ki he Patiseti.

- TOP 4.82M Ngaahi fakamole ki he COVID19
- TOP 1M totongi 'Ofisi Potungāue Fonua moe Savea moe Potungāue Ako
- TOP 600K Hiki Fakamole ki he Kau Toulekeleka
- TOP 600K Hiki Tokoni ki he Kau Faingata'aia
- TOP 600K Ngaahi totongi ki he Pangike he Nō GDL
- TOP 500K Tokoni ki he Poloseki Hala fakakavakava 'o Fanga'uta
- TOP 500K Tokoni ki he Feliuliuaki 'o e 'Ea
- TOP 350K Tokoni ki he kautaha vaka 'Eua
- TOP 118K Tokoni mei he Pangike Fakalalakaka 'a 'Esia ki he Potungāue Mo'ui.'
- TOP 5.8m Hiki 'e totongi nō ki Siaina.

To'o mei he Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF):

- TOP 2M Ngaahi Lakanga Ngaue
- TOP 1M Ngaahi Poloseki Makehe
- TOP 100K Tokoni Fale'i Faka tekinikale.

1.11 Patiseti' mo e Kau Ngāue'

Ko e Patiseti fakakātoa ki he Potungāue' 'oku hā he Tepile 3.

Tepile:3 Patiseti 'a e Potungāue Fakapa'anga 'e he Pule'anga, fakapa'anga mei Muli (Pa'anga mo e Koloa (\$ Miliona)

Patiseti Fakapa'anga 'e he Pule'anga'

Ngaahi Fakamole' (\$m)	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofu a 1	2022/23 Fakafuofu a 2
Kau Ngāue Tu'uma'u (10xx)	4.91	5.67	5.70	5.66	5.73	5.71
Kau Ngāue Lau'aho (11xx)	0.19	0.18	0.25	0.29	0.29	0.29
Fefononga'aki mo e Fetu'utaki (12xx)	0.54	0.57	0.37	0.48	0.48	0.48
Tauhi mo e Fakalele Ngāue(13xx)	0.17	0.20	0.25	0.32	0.44	0.21
Totongi Koloa mo e Ngāue (14xx)	1.08	0.77	1.04	1.38	1.16	1.16
Ngaahi Foaki & Totongi				0.02	0.02	0.02
**Ngaahi Koloa(20xx)	0.26	0.30	0.30	0.32	0.31	0.31
Fakakatoa 'a e Pa'anga mei he Pule'anga ke fakalele';aki e Ngāue 'a e MOF	7.25	7.80	7.92	8.47	8.41	8.13
Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)						
Kau Ngāue Tu'uma'u (10xx)	5.00	2.43	4.75	2.33	2.32	2.32
Kau Ngāue Lau'aho(11xx)	0	0	0.05	0.76	0.76	0.76
Fefononga'aki mo e Fetu'utaki (12xx)	0	0	0.08	1.01	0.51	0.51
Tauhi mo e Fakalele Ngāue(13xx)	0.20	0.10	0.11	0.60	0.10	0.10
Totongi Koloa moe Ngāue (14xx)	4.25	2.68	7.71	12.40	5.32	5.33
Me'a'ofa Fakangāue mo e 'Inasi(15xx)	38.05	39.02	19.26	16.81	16.81	16.81
Fakamole Tute ngaahi Poloseki Fakalalaka (16xx)	3.52	3.04	2.75	3.37	2.75	2.75
Ngaahi Nō Fakapule'anga(17xx)	1.50	1.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Pa'anga Talifaki (18xx)	5.50	5.50	5.50	5.50	5.50	5.50
Penisoni mo e ngaahi Me'a'ofa Fakapa'anga (19xx)	1.50	1.00	4.52	4.43	4.13	4.13
Ngaahi Koloa (20xx)	0.40	0.40	0.40	0.40	0.40	0.40
Totongi 'Inasi (21xx)	5.00	0	0	0	0	0
Fakalalaka Sekitōa Taautaha (22xx)	94.09	97.24	50.14	51.9	42.92	42.93
Katoa Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga			38.9	46.54	42.08	41.21
Fakamole Fakakatoa 'a e Pule'anga	101.35	105.05	96.97	106.93	93.41	92.27

Fakamatala:

1. Kātoa 'o e fakamole ki he kau ngāue tu'uma'u' mo e kau ngāue lau 'aho' 'oku nau fakamalumu 'i he fakamole CAT 10 mo e 11.
2. Fakamole ki he Fakalele Ngāue 'oku 'i he Polokalama 1, 2, mo e 3; ngaahi fakamole kotoa 'i he Fakamole CAT 12,13 mo e 14.
3. Fakamole ki he Ngaahi Koloa 'i he Fakamole CAT 20.
4. Ngaahi Sēvesi 'a e Pule'anga' kau ki ai mo e ngaahi fakamole' 'oku fakamalumu he Polokalama 4 – Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga, Polokalama 5 – Ngaahi Nō 'a e Pule'anga' mo e fakamole kotoa he Polokalama 15, 16, 17, 18,19, 21 mo e 22.

Tepile 4: Kātoa e Kau Ngāue 'a e Potungāue' 'i he Kulupu Takitaha

Fakakulupu	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/23 Fakafuofua a2
Kau Ngāue Tu'uma'u						
Kau 'Ofisa Ma'olunga (Levolo 0 to2)	11	11	11	12	12	12
Kau Ngāue Polofesinale (Levolo 3 to 9)	114	114	119	115	115	115
Kau Ngāue Kehe (Levolo 9A to 14A)	70	70	64	71	71	71
KatoaKau Ngāue Tu'uma'u	192	194	194	196	196	196
Kau Ngāue Lau'aho	12	12	17	19	19	19
Katoa Kau Ngāue	204	206	212	215	215	215
Katoa Fakamole 'a e Pule'anga (Sm)	4.73	5.16	5.96	5.95	6.02	6.01

2. Potungāue Pa'anga: Polokalama mo e Konga Polokalama

Ko e konga ko eni' 'oku ne 'omai 'a e ngaahi fakamatala makehe ki he ngaahi Va'a' Takitaha.

2.1 Polokalama 08.1: Pule'i moe Fale'i

Ko e 'Ofisi 'o e Minisitā 'oku fakahoko mei ai e pule'i 'o e Potungāue' mo e fale'i ki he ngaahi Kupu fengāue'aki' tautefito ki he Kapineti' mo e Fale Alea'. Ko e polokalama ko 'eni' 'oku kau ki ai e pule'i, tataki mo e fakahoko ngāue, ngaahi ngāue faka-tekinikale ma'ae Potungāue'. Ko e konga lalahi 'o e patiseti' mo e kau ngāue ki he Polokalama ko eni' 'oku hā atu 'i he Tepile 5.

Tepile 5: Konga Lalahi 'o e Polokalama 08.1: Patiseti mo e Kau Ngāue

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua1	2022/23 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 & 11)				1.81	1.87	1.87
Fakalele Ngāue				1.62	1.54	1.28
Katoa =Pa'anga mei he Pule'anga (\$m)	1.39	2.08	2.24	3.43	3.41	3.15
Katoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	48	55	55	56	56	56
Kau Ngāue Ma'olunga	5	5	5	4	4	4
Kau Ngāue Pofesinale	24	28	28	30	30	30
Kau Ngāue Kehe	19	22	19	23	23	23
Katoa 'a e Kau Ngāue Tu'uma'u	48	55	55	57	57	57
Kau Ngāue Lau'aho	2	11	12	12	12	12

2.1.1 08.1.01 'Ofisi 'o e Minisitā (OoM)

i. Ngaahi Taumu'a mo e Me'afua Tefito 'a e 'Ofisi 'o e Minisitā

'Oku fiema'u ke pule'i lelei 'e he Minisitā 'a hono fakalele 'a e Potungāue' pea ke mahino lelei foki 'a hono fatongia' mei he fatongia 'a e Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) 'o fakatatau ki he tu'utu'uni koe'uhī kae malava ke lele lelei 'a e Potungāue'. 'Oku fiema'u ke toe mahino lelei ange 'a e fokotu'utu'u 'a e Potungāue' koe'uhī' 'e tokonia ia ki hono tokangaekina mo pule'i 'a e Potungāue' pea 'e malava ai ke a'usia 'a e pule lelei 'aki hono fakahoko lelei 'e he kau ngāue' honau fatongia takitaha.

'Oku 'i ai 'a e ngaahi fatongia tefito 'a e Potungāue Pa'anga' (MOF) 'o kau ai 'a e fale'i, fale'i faka-pa'anga/faka-ekonōmika, tataki pea mo tokoni ki he ngaahi kupu fengāue'aki'. Koe 'Ofisi 'o e Minisitā (OoM) 'oku nau fakaa'atu 'a e ngaahi fatongia ko 'eni ki he ngaahi kupu fengāue'aki 'o kau ai 'a e Kapineti, Falealea pea moe Kau Hoa

Ngāue mei Muli'. Koe ngaahi fatongia ko eni 'e pou pou mai ki ai 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (OCEO) fakataha moe katoa 'o e ngaahi va'a.

'Oku fakafatongia 'aki 'a e 'Ofisi 'o e Minisitā (OoM) 'a e taumu'a ngāue 'e taha 'a ia 'oku ne fakahoko 'a e ngaahi Taumu'a Ngāue', 'oku lisi atu mo hono ngaahi Ngaahi Me'afua Tefito (KPI) takitaha he Tēpile 6.

Tepile 6: Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito 'a e 'Ofisi 'o e Minisitā

Ngaahi Taumu'a Fakakātoa 1: 'Ko e Taki lelei' moe Ngaahi Fale'i Fakatu'utu'uni Ngāue 'oku tonu ke muimui he tu'utu'uni e Tokangaekina e (PFM) moe ngaahi tu'utu'uni ngāue						Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga (TSDf II)	
Ngaahi Ta'umu'a Ngāue	Ngaahi Me'afua Ngāue (KPIs)	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	Ngaahi Taketi#	Ngaahi Faka'ilonga #
Fakamatala Patiseti & 'Esitimeti	Lahi 'o e 'aho kimu'a he 'aho na'e totonu ke fakahū atu ai e Fakamatala Patiseti' moe 'Esitimeti e Minisitā 'i hono fakahū ki Falealea'.	3	3	4	5	8.5	8.5.1
Fakamatala Pa'anga fakata'u 'a e pule'anga	Lahi 'o e 'aho kimu'a he 'aho na'e totonu ke fakahū ai e Fakamatala Pa'anga fakata'u 'a e pule'anga ki he 'Atita	3	5	5	5	8.5	8.5.1

ii. Patiseti, Kau Ngāue mo e Ngaahi Fakafuofua 'a e 'Ofisi 'o e Minisitā

Tepile 7: Ngaahi Patiseti 'a e 'Ofisi 'o e Minisitā

Fakamatala	2017/18 patiseti	2018/19 patiseti	2019/20 patiseti	2020/2021 patiseti	2021/2022 fakafuofua 1	2022/2023 fakafuofua 2
Vahenga 'oe Kau Ngāue (Cat 10 & 11)			0.77	0.24	0.24	0.29
Fakalele Ngāue			0.13	0.20	0.20	0.20
Kātoa =Paānga mei he Puleānga (\$m)	0.15	0.77	0.91	0.44	0.44	0.44
Paānga Tokoni (\$m)	-	-	-	-	-	-
Kau 'Ofisa Maólunga	1	1	1	2	2	2
Kau Ngāue Polofesinale	1	2	2	1	1	1
Kau Ngāue kehe	2	2	2	1	1	1
Katoa kau Ngāue Tu'uma'u	4	4	4	4	4	4
Kau Ngāue Lau'aho	1					

2.1.2 08.1.02 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (OCEO)

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Me'afua Tefito 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue

Koe ngaahi lēvolo ma'olunga faka-taki' 'oku mahu'inga ki he fakahoko fatongia' 'i he Potungāue'. 'Oku fakahoko 'e he 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (OCEO) 'a e ngaahi ngāue ko 'eni:

- Fakapapau'i 'oku 'i ai ha fa'unga pule pea moe 'Iuniti fakangāue, koe'uhi' ke ne malava 'o fakahoko 'a e ngaahi fiema'u 'a e Minisitā moe Pule'anga', pea ke malava foki 'o 'omai ha ngaahi fakamo'oni fe'unga ke makatu'unga mei ai hano ta'ofi ke ngāue'aki ha ngaahi fokotu'utu'u/tu'utu'uni ngāue;
- Ngāue fakataha moe Kau Taki Ngāue (HODs) ke fakamahino 'a e fatongia 'a e Potungāue', fokotu'u moe ngaahi taumu'a ngāue, vahevahe 'o e ngahai taumu'a ngāue ko 'eni ki he fa'unga fakapotungāue, pea ke mahino 'a e ngaahi fiema'u ke fakakakato koe 'uhī ke a'usia ai 'a e ngaahi taumu'a ngāue ko eni;
- Fengāue'aki 'a e Potungāue Pa'anga moe 'Ofisi Komisoni 'o e Kau Ngāue Faka- Pule'anga (OPSC) ki hono fakahū 'o e kau ngāue', fokotu'utu'u moe ngaahi taumu'u ngāue moe Ngaahi Me'afua Tefito (KPI): fakapapau'i koe ngaahi taumu'a ngāue óku fenāpasi moe ngaahi koloa/me'angāue/pa'anga;
- Tokoni ki he kau Taki Ngāue (HODs) ke a'usia 'enau taumu'a ngāue fakatatau ki he ngaahi koloa oku nau ma'u;
- Fokotu'u ha ngaahi fokotu'utu'u ngāue ke makatu'unga mei ai hano fakalele lelei 'a e Potungāue', tokangaekina 'a e ivi malava 'a e kau ngāue', pea fa'u ha 'ātakai ngāue ke malava ai 'e he kau ngāue 'o fakahoko lelei honau fatongia'.

'Oku fakafatongia'aki 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue' (OCEO) 'a e ngaahi taumu'a ngāue kene fakahoko 'a e ngaahi makatu'unga 'oku lisi atu hono Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs) 'i he Tepile 8.

Tepile 8: Ngaahi Taumu'a mo e Ngaahi Me'afua Tefito 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue

Taumu'a Ngāue Fakakatoa 1: 'Ke pulei lelei 'a e MOF 'aki ha ngaahi tu'utu'uni PFM moe ngaahi tu'utu'uni ngāue 'oku mahino ange.'						Ngaahi Taumu'a Fakalalakala Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalakala 'a Tonga (TSDf II)	
Taumu'a Ngāue	Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs)	2018/19 (fakaangaa nga)	2019/20	2020/21	2021/22	Ngaahi taketi #	Ngaahi fakailonga #
Palani Ngāue	Fakahu 'a e Palani Ngāue he 'aho totonu ke fakahū ai.	ío	ío	ío	ío	8.a	8.a.1
Palani Ngāue Fakataú	Fakakakato 'a e Palani Ngāue Fakataú he 'aho 'oku totonu ke fakahū ai (31 Siulai)	ío	ío	ío	ío	8.5	8.5.1
Ngaahi fokotuú ki he kapineti	Lahi 'o e ngaahi Pepa Kapineti na'e paasi.	12	12	12	12	16.7	16.7.2*

ii. Patiseti, Kau Ngāue moe Ngaahi Fakafuofua 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO)

Tepile 9: Patiseti 'a e 'Ofisi 'o e Pule Lahi 'a e Potungāue

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahenga 'oe Kau Ngāue (Cat 10 &11)			0.13	0.16	0.16	0.16
Fakalele Ngāue			0.13	0.15	0.15	0.15
Kātoa =Pa'anga mei he Pule'anga (\$m)	0.14	0.13	0.26	0.31	0.31	0.31
Kau Ngāue Maólunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Kehe	1	1	1	1	1	1
Kātoa Kau Ngāue Tuúmaú	3	3	3	3	3	3

2.1.3 08.1.03 Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue (IAD)

'Oku fakahoko 'e he Va'a' ni hono 'ātita'i 'a e Potungāue Pa'anga' pea fokotu'u atu moe ngaahi ngāue fakalelei ke fakahoko 'e he Potungāue', 'a ia 'e tokoni ia ke toe lelei ange ai 'a e fakahoko ngāue 'a e Potungāue Pa'anga'. Koe ngaahi lipooti 'oku fakahū atu ia ki he Pule Lahi 'o e Potungāue Pa'anga (CEO) pea 'oku siofi 'a e ngaahi fakahoko fatongia 'a e kau taki ngāue'.

'Oku fakafatongia'aki 'a e Va'a'ni 'a e taumu'a ngāue 'e taha 'a ia oku lisi atu mo e Ngaahi Me'afua Tefito.

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Me'afua Tefito 'a e Va'a 'Atita Fakaloto'i Potungāue.

Tepile 10: Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito

Ngaahi Taumu'a 1: Ke ngāue'aki founa lelei ke tupulaki 'a e fakahoko fatongia, mapule'i e faingata'a, ta'ofi 'ene hoko pea mo pule'i lelei 'i loto he Pule'anga.						Ngaahi Taumu'a Fakalalalaka Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Taumu'a Ngāue	Ngaahi Me'afua Tefito	2018/19 (Fakaanga anga)	2019/2020	2020/2021	2021/2022	Ngaahi Taketi #	Ngaahi Fakailonga #
1. Palani 'Atita	KPI 1.1 Peseti e palani fakata'u e 'atita fakaho ki he 'atita na'e fakahoko	50%	60%	70%	80%	16.6, 10.4	16.6.2*, 10.4.1
	KPI 1.2 Lahi 'o e 'atita kuo kakato he ta'u makatu'unga 'i he ngaahi Palani fokotu'utu'u ke 'oua hoko ha fehalaaki 'i he founa fakahoko fatongia.	1 0	2 1	2 1	2 1		
	KPI 1.3 – Koe ngaahi Tu'utu'uni 'o e 'atita Fakaloto Potungāue 'oku ngāue'aki he kotoa 'o e ngaahi ngāue faka 'Atita. (IPPF)						
2. Ngaahi 'Atita Makehe	KPI 2.1 Fakafohoanaki 'o e ngaahi 'Atita Makehe (ad-hoc) na'e fiema'u 'e he komiti 'Atita koe Pule Lahi 'o e Potungāue 'o kakato 'i hono taimi totonu	90%	95%	95%	95%	16.3	16.3.2
3. Ngaahi lipooti ke muimui'i	KPI 3.1 .Peseti 'o e fokotu'u 'a e 'Atita na'e tali 'e he Komiti 'Atita Fakaloto Potungāue (IAD) na'e fokotu'u mai 'e he Pule'anga ke ngāue'aki 'o kakato 'i hono taimi totonu	50%	60%	60%	60%	16.3, 16.6	16.3.2, 16.6.2
		70%	80%	80%	80%		

	KPI 3.2 Peseti 'o e ngaahi fakalelei na'e vakai'i 'e he IAD ke siofia e fakalalaka e ngāue fakata'u.						
4. Ngaahi tafa'aki kehekehe 'o e fehalaaki	KPI 4.1 Ko e vakai'i 'e he IAD meihe ngaahi tafa'aki kehekehe 'e hoko ai e fehalaaki 'aki hono muimui'i fakata'u e ngaahi fakahinohino 'a e Pule'anga	1	1	1	1	16.6	16.6.2
5. Ngaahi Polokalama fakalalaka 'a e kau Ngāue	KPI 5.1 Peseti 'o e kau ngāue 'oku nau ma'u 'ae houa e 40 'o e polokalama fakataukei kau ki he ngāue 'Atita he ta'u KPI 5.2 Peseti 'o e kau ngāue 'o e IAD 'oku ma'u fakailonga ako postgraduate. KPI 5.3 Lahi 'o e kau ng'ue tu'uma'u	90% 33% 7	90% 17% 6	90% 17% 7	90% 33% 8	8.2, 8.6	8.2.1, 8.6.1
6. Iuniti ki hono fakapapau'i 'o e ngāue lelei	KPI 6.1 Peseti 'o e ngaahi tali fakafiemalie mei he kakai fekau'aki mo e fakahoko ngāue 'a e IAD he ta'u. KPI 6.2 Peseti 'o e savea ki he talitali kakai moe fakafiemalie e ngāue faka'atita he ta'u.	80% 50%	80% 100%	80% 100%	80% 100%	16.6	16.6.2*
7. Fakakakato e tohi fakahinohino ki he 'Atita, mo e Tuutuuni Ngāue faka'atita	KPI 7.1 Fakalelei Fakata'u ki he Tohi Fakahinohino mo e Tohi Tataki KPI 7.2 Palani Fakata'u, AMP mo e lipooti fakata'u, Palani Ngāue mo e PMS ke fakahoko 'i loto he taimi totonu ke fakahoko ai.	1 90%	1 90%	1 90%	1 90%	16.3	16.3.2
8. Ngaahi fakataha 'a e Komiti 'Atita	KPI 8.1 Lahi 'o e ngaahi fakataha 'a e Komiti 'Atita he ta'u KPI 8.2 Fakalelei'i fakata'u 'e he Komiti 'Atita 'a e lipooti Fakata'u 'a e IAD's, palani Ngāue mo e palani Fakata'u KPI 8.3 Fakalalaka hono hanga 'e he pule'anga 'o solova e ngaahi palopalema na'e fokotu'u atu 'e he Komiti 'Atita'a ia kuo lesisita he ta'u	0 0 0	1 1 1	2 1 1	2 1 1	8.5, 10.6	8.5.1, 10.6.1

ii. Patiseti, Kau Ngāue moe Poloseki 'a e Va'a 'Atita Fakaloto 'i Potungāue

Tepile 11: Va'a 'Atita Fakaloto 'i Potungāue Patiseti

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua2
Vāhenga 'o e Kau Ngāue (Cat 10 & 11)			0.23	0.22	0.22	0.22
Fakalele Ngāue			0.08	0.08	0.08	0.08
Kātoa = Pa'anga mei he Pule'anga (\$m)	0.23	0.21	0.31	0.31	0.31	0.31
Kau Ngāue Tu'uma'u	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Maolunga	5	5	5	5	5	5

Polofesinale Kau Ngāue		1	1	1	1	1
Kau Ngāue Kehe	6	7	7	7	7	7
Kau Ngāue Lau'aho						

2.1.4 08.1.04 Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito'a e Va'a Fakahoko Ngāue

Koe taha 'o e ngaahi fatongia tefito 'a e Va'a' ni ke tokoni ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) ki hono tokangaekina fakalukufua 'a e Potungāue' pea mo tokoni foki ki he ngaahi va'a kehe' ke fakahoko lelei honau ngaahi fatongia'. Ko e ngaahi taumu'a ngāue fakalotofale 'eni 'a e Potungāue Pa'anga (MOF)- ngaahi ngāue faka-pa'anga, tokangaekina 'a e fakahoko fatongia', ngaahi koloa 'a e pule'anga', tokangaekina 'a e ngaahi faile moe lekooti', fefononga'aki moe tokangaekina 'o e Fale Faka- Pule'anga ko St. George. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi 'Iuniti kehekehe 'a e Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) mo honau kau ngāue takitaha:

a. 'Iuniti Tokangaekina 'a e Fakahoko Fatongia (PFS):

Tokoni ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) mo e Kau Taki Ngāue (HODs) ki hono palani'i, tokangaekina pea mo hono siofi 'a e fakahoko fatongia 'a e potungāue' 'o kau ai 'a e ngaahi fatongia ko 'eni:

- Fa'u 'a e Palani Ngāue (CP) fakata'u tolu 'a e Potungāue ('o fakatatau moe patiseti) moe Palani Fakahoko Ngāue Fakata'u' (AMP) ke ne tataki 'a e ngāue 'a e Potungāue';
- Fakapapai 'i 'oku fakalelei'i 'a e fakamatala ngāue 'a e kau ngāue 'o fakatatau moe Palani Ngāue (CP) mo e Palani Fakahoko Ngāue Fakata'u (AMP)
- Fakahu mai 'a e kau ngāue', kau ai hono fakahoko 'a e ngaahi polokalama fakataukei ki he kau ngāue', pea fakataukei'i kinautolu felave'i moe ngaahi ngāue kotoa 'a e Potungāue';
- Tokangaekina e kau ngāue', kau ai hono fakahoko 'a e ngaahi polokalama fakataukei ki he kau ngāue', pea fakataukei'i kinautolu felave'i moe ngaahi ngāue kotoa 'a e Potungāue';
- Fa'u ha founa fetu'utaki mahino ke ngāue'aki 'e he Potungāue' pea moe ngaahi kupu fengāue'aki';
- Fakahoko 'a e ngaahi ngāue ki hono tokangaekina 'a e fakahoko fatongia 'a e potungāue' 'o fakatatau ki he Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs) kuo 'osi fokotu'u 'i he Palani Ngāue' (CP) mo e Palani Fakahoko Ngāue Fakata'u' (AMP)

e. 'Iuniti Pa'anga (FS): tokoni ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) moe Kau Taki Ngāue (HODs) ki hono tokangaekina 'a e patiseti moe ngaahi ngāue fakapa'anga 'a e Potungāue, pea kau moe ngaahi fatongia ko 'eni:

- Patiseti, 'akauni, fakatau fakapule'anga pea moe ngaahi koloa 'a e Potungāue;
- Tokangaekina 'a e ngaahi fakamole pa'anga 'a e pule'anga

i. 'Iuniti Fokotu'utu'u Ngāue (LSSS): tokoni ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) moe Kau Taki Ngāue (HODs) ki he ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakalukufua 'a e Potungāue' pea kau ai 'a e ngaahi ngāue ko 'eni:

- Tokangaekina e ngaahi koloa
- Tokangaekina 'o e ngaahi faile moe lekooti

- Tali telefoni
- Fefononga'aki

o. Timi Tokangaekina 'a e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB): tokoni ki he Pule Lahi 'o e Potungāue' (CEO) ki hono tokanga'i fakalukufua 'a e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB) kau ai moe ngaahi ngāue ko eni:

- Fokotu'u ha fa'unga ngāue fakasikiuliti' mo ha me'a ngāue fe'unga ke ngāue'aki 'e he timi sikiuliti'
- Fa'u ha ngaahi founa fakahoko ngāue mo ha ngaahi tu'utu'uni ke fakasi'isi'i 'aki e ngaahi palopalema 'oku hoko 'i he founa fetu'utaki fakatekinolosia 'a e timi sikiuliti'.
- Fa'u ha ngaahi palani fakavavevave ke ngāue'aki 'e he kau ngāue 'a e SGGB;
- Vakai'i mo fakasi'isi'i e ngaahi palopalema fakasikiuliti;
- Siofi e ngaahi koloa 'a e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB)
- Tauhi ke ma'a 'a e 'elia kotoa pe ki tu'a 'o e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB) 'o kau ai moe ngoue';
- Tauhi ke ma'a 'a e 'elia kotoa pe ki tu'a 'o e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB) 'o kau ai moe ngoue.

Tepile 12: Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e 'a e Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs) 'a e Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)

Taumu'a Ngāue Fakakātoa 1: 'Ke fakahoko e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Pa'anga (MOF) ki he'ene ngaahi Kupu Fengāue'aki, kau ngāue, ngaahi ngāue fakapa'anga, fetu'utaki moe tauhi 'o e Falengāue'						Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tu'ulua (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Taumu'a Ngāue	Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs)	2018/19 (Fakaangaanga)	2019/20	2020/21	2021/22	Ngaahi taketi #	Ngaahi Faka'ilonga #
1. Fakahu 'o e kau Ngāue	1. Peseti 'o e ngaahi lakanga'atā 'i he mahina kotoa 'a e Potungāue Pa'anga (MOF) kuo tali mai mei 'Ofisi Komisoni 'o e Kau Ngāue Faka-Pule'anga (PSC) ke tu'uaki. 2. Polokalama Fakamāhina fakafe'iloaki 'o e kau ngāue fo'ou	Ma'olunga 80	90	100	100	8.5	8.5.1, 8.5.2
2. 'Iuniti ki hono vakai'i 'o e fakahoko ngāue lelei (PMS)	3. Fakafehoanaki 'o e lipooti fakalalaka fakakuata 'o e fakahoko ngāue 'oku malava ke fakahū taimi totonu. 4. Fakakakato 'o e lipooti fakalalaka 'o e fakahoko ngāue fakatatau ki he 'aho oku kakato ki ai (Sanuali mo 'Aokosi). Lahi 'o e 'aho kimu'a pea kakato kiai.	Ma'olunga 80 0	85-95 2	95-100 3	95-100 5	8.5	8.5.1, 8.5.2
3. Faka'ai'ai mo fakatupulekina e 'ilo fakangāue.	5. Kamata'i ha polokalama fakatupulekina 'a e tafa'aki fakahoko ngāue ma'ae kau ngāue (HR). 6. Fakakakato e Palani Fakata'u ki he fakatupulekina e 'ilo fakangāue fakatatau ki he taimi 'osi ki ai (Sepitema) Lahi 'o e 'aho kimu'a pea kakato ki ai.	0 Fokotu'utu'u ngaahi polokalama fakapale	3	4	5	16.6	16.6.2*

			80	90	100		
	7. Peseti 'o e ngaahi polokalama na'e 'osi palani.						
4. Palani Ngāue, Palani Fakahoko Ngāue Fakata'u, Lipooti Fakata'u.	8. Lahi 'o e 'aho na'e fakahu atu ai 'a e Lipooti fakata'u ki he Pule Lahi 'o e Potungāue kimu'a 'i hono 'aho totonu. 9. Lahi 'o e fakatonutonu ki he pepa ngāue. Palani Ngāue- uike faka'osi 'o Sanuali Palani Ngāue ki he Falealea (LA) - Uike tolu 'o 'Epeleli Palani Ngāue fakamuimitaha - Uike faka'osi 'o 'Aokosi Palani Fakahoko Ngāue Fakata'u (AMP) fakamuimitaha - Uike faka'osi 'o 'Aokosi Lipooti Fakata'u - 'Aho 30 'o Sepitema	0	3 2	5 1	5 1	8.2	8.2.1
5. Ngaahi Founa Ngāue	10 Fakakakato e palani e ngaahi va'a ki he ngaahi founa ngāue 'i Sune 2020		100%	100%	100%	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.2
6. Fakamatala Pa'anga	11. 'Avalisi 'o e lahi e ngaahi 'aho na'e fakahu ai e ngaahi lipooti fakapa'anga ki he Pule Lahi 'o e Potungāue he 'uluaki uike 'o e mahina kotoa pe. 12. Kakato 'o e ngaahi lipooti fakapa'anga fakamāhina 'i he uike 'uluaki 'o e mahina kotoa 13. Kakato 'o e ngaahi lipooti fakamatala pa'anga moe ma'u'anga fakamatala pa'anga ki he Pule Lahi 'o e Potungāue 'i he taimi 'oku fiema'u ke 'osi ki ai. (Lahi 'o e 'aho kimu'a pea 'osi ki ai)	2 12 0	2 12 0	2 12 0	2 12 0	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.2
7. Fakatau Koloa moe Ngāue	14. Kakato e Palani Fakatau Koloa moe Ngāue he 'aho 31 'o Siulai (Lahi 'o e 'aho kimu'a he taimi 'oku 'osi ki ai) 15. Peseti 'o e Va'a Pule'i e Fakatau Koloa moe Ngāue 'a e Pule'anga Ngaahi Fokotu'u Fakatau Koloa 'oku muimui ki he Tu'utu'uni.	0 60	2 70	3 80	3 80	8.5	85.1
8. Ngaahi Naunau Lalahi moe ngaahi koloa	16. Lipooti Fakakuata 'o e Ngaahi Koloa 17. Lesisita e Lipooti Fakata'u	2	4 2	4 3	4 3	8.2	8.2.1

Taumu'a Ngāue	Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs)	2018/19 (Fakaangaanga)	2019/20	2020/21	2021/22	Ngaahi Taketi#	Ngaahi faka'ilonga #
9. Talitali kakai lelei	18. Lipooti Fakakuata e lipooti ki he savea e talitali kakai lelei 19. Peseti 'o e kakai na'a nau fai e savea 'oku nau fiemalie ki he sevesi 'o e ki he talitali kakai lelei. 20. Fakatupulaki ha founa ki he fetu'utaki (Peseti 'oku fakakakato)	60	4 90	4 90	4 100	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.2
10. Fāile moe tauhi lēkooti	21. Fakafehoanaki 'o e ngaahi faile. Lahi 'o e ngaahi launga 'i he faile he kuata	0	<5	0	0	8.8, 10.4	8.8.2*, 10.4.1
11. Tokanga'i mo tauhi e ngaahi me'alele.	22. Lipooti fakamahina ki hono tokanga'i mo tauhi e ngaahi me'alele.	0	12	12	12	10.1	10.1.1
Taumu'a Ngāue Fakakāto 2: 'Ke lelei ange 'a e ngaahi fokotu'utu' u ki he Ngaahi tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga.'						Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II)	
Taumu'a Ngāue							
12. Patiseti ki he Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)	1. Lahi 'o e 'aho 'oku totonu ke fakahu ai 'a e Patiseti ki he Pule Lahi 'o e Potungāue.	0	2	3	5	8.5	8.5.1, 8.5.2
13. Mo'ua 'o e Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)	2. Lahi 'o e 'aho ke totongi ai e ngaahi mo'ua	>5	3	2	2	8.5	8.5.1, 8.5.2
14. Lipooti fakamāhina 'a e Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF)	3. Fakafehoanaki ngaahi lipooti Ngaahi Tokoni Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GGF) ki he zsaMahina ke tonu mo fakahu ki he 'uluaki uike 'o e māhina. 4. Lahi 'o e ngaahi 'aho kimu'a he 'aho totonu ke fakahu ai e lipooti ki he Pule Lahi 'o e Potungāue ('uluaki uike 'o e mahina).	0	2	3	3	8.5	8.5.2
Ngaahi Taumu'a 3: 'Ke pule'i lelei mo tauhi lelei 'a e SGGB mo hoon fokotu'u ha fa'unga ngāue fakasikiuliti'						Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II)	
Taumu'a Ngāue							
15. Tauhi 'o e Fale Fakapa'anga ko St. George (SGGB)	Peseti 'o e polokalama tokangaekina 'o e fale.	70	90	100	100	8.5	8.5.1, 8.5.2

16. Sikiuliti 'o e Fale Faka- Pule'anga ko St. George (SGGB)	Peseti 'o e polokalama kau sikiuliti.	75	85	90	100	8.5	8.5.1,8.5.2
--	---------------------------------------	----	----	----	-----	-----	-------------

ii. Patiseti, Kau Ngāue moe Ngaahi Ngāue 'a e Va'a Fakahoko Ngāue

Tepile 13: Patiseti 'a e Va'a Fakahoko Ngāue

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Ngaahi Vahenga (Cat 10 & 11)			0.75	0.82	0.88	0.88
Ngaahi Ngāue			0.79	1.15	1.07	0.81
Kotoa = Pa'anga mei he Pule'anaga (\$m)	0.62	0.74	1.54	1.97	1.95	1.69
Kau Ngāue Tu'uma'u	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Ma'olunga	9	11	13	13	13	13
Kau Ngāue Polofesinale	14	16	13	13	13	13
Kau Ngāue Kehe	24	28	27	27	27	27
Kau Ngāue Lau'aho		9	12	15	15	15

2.1.5 08.1.05 Va'a Ma'u'anga Fakamatala, Fetu'utaki moe Tekinolosia (ICTD)

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue moe Ngaahi me'afua tefito 'a e Va'a Ma'u'anga Fakamatala, Fetu'utaki mo e Tekinolosia

Ko e tefito'i fatongia 'o e Va'a Ma'u'anga Fakamatala', Fetu'utaki' mo e Tekinolosia ko hono fakahū atu e ngaahi polokalama fakakomipiuta ma'ae Potungāue', Ngaahi Ngāue'anga taautaha' mo e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga'.

Va'a Ma'u'anga Fakamatala', Fetu'utaki' mo e Tekinolosia 'oku ne faka'ata 'a e fetu'utaki ki he ngaahi Potungāue moe kupu fengaue'aki 'i he founga pau mo malu. "oku ne 'oatu founga fetu'utaki 'oku lelei 'o fakatatau ki he ngaahi tu'ut'u ni moe ngaahi polokalama 'a e ngaahi pule'anga 'i he Sisistemi Tokangaekina 'o e Va'a Fakamatala (IFMIS). Potungāue Pa'anga 'oku ne 'oatu 'a e fa'unga fetu'utaki faka-komipiuta 'a e pule'anga (e-Government) ki he ngaahi potungāue kotoa.

Ko e Va'a 'oku 'i ai 'a e 'Iuniti 'e tolu-

A. Polokalama Faka-Komipiuta- Ko e 'iuniti ko 'eni 'oku ne tatakī hono tokanga'i mo 'analaiso 'a e founga ngaue 'i he 'Iuniti. 'Oku fakapapau'i ko e ngaahi founga ngāue' 'oku faka'onopo'oni.

E. Ngaahi naunau faka komipiuta- Ko e 'iuniti ko 'eni 'oku nau tokanga'i 'a e ngaahi naunau faka komipiuta 'a e Potungāue, kau ai 'a senita ki he ngaahi fakamatala netiueka mo e 'initaneti

F. 'Iuniti Tokoni- Ko e 'iuniti 'oku nau tokoni mo fakapapau'i 'oku ngāue lelei 'a e ngaahi naunau faka komipiuta kotoa 'a e Potungāue kotoa.

'Oku fakafatongia'aki 'a e va'a'ni 'a e taumu'a ngāue 'e ua 'oku ne tiliva ngaahi fiema'u mo e ngaahi KPIs takitaha he Tepile 14.

Tepile 14: Ngaahi Taumu'a Ngāue moe Ngaahi me'afua tefito (KPIs)

Taumu'a Ngāue Fakakatoa 1: Ke falala'anga 'a e 'Iuniti ICT 'a e Potungāue Pa'anga mo pou pou ki he lelei 'o e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga (MDAs), mo e Ngaahi Kupu Fengaue'aki					Ngaahi Taumu'a Fakalalakala Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalakala 'a Tonga(TSDF II)	
Taumu'a Ngāue	Ngaahi me'afua tefito	2020/21 Taketi	2021/22 Taketi	2022/23 Taketi	Ngaahi Taketi #	Ngaahi faka'ilonga #
Taumu'a Ngāue 1: Taimi 'oku ngaue kakatoa ai e sevesi e ICT	KPI 1: Ngaahi houa na'e mate ai mo mo'ui ai e sēvesi e ICT	1 /2	1/2	1/2	8.2	8.2.1
Taumu'a Ngāue 2: Fetukutuku e 'Iuniti Telefoni ki he E-gov	KPI 2: Peseti (%) kakatoa ai 'e ngāue	3	5	5	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.1
Taumu'a Ngāue 3: Fakahoko 'a e Sun 'Iuniti ki he 'otu motu.	KPI 3: Fakahoko kakato ki he ngaahi 'ofisi 'o e 'out motu	1	2	3	10.b	10.b.1
Taumu'a Ngāue 4: Kakato 'a e sevesi 'a e (E-Government) ki he ngaahi Potungāue. '	KPI 4 : Sevesi (E-Government) mei he senita fakamatata.	2	6	10	8.1,8.2	8.1.1, 8.2.1
Taumu'a Ngāue Fakakatoa 2: 'Ma'u'anga fakamatata mo e fetu'utaki fakapa'anga 'a e Potungāue Pa'anga falala'anga ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e potungāue 'a e Pule'anga mo e ngaahi kupu felave'i.'						
Taumu'a Ngāue 5: Ngaahi polokalama mo fakamālohia 'a e ngaahi polokalama faka komipiuta 'a e Potungāue.	KPI 5: Peseti (%) 'o e 'o e 'Iuniti na'e fakakakato	50%	60%	80%	8.2,	8.2.1,
Taumu'a Ngāue 6: Fakakakato 'a e	KPI 6: Peseti (%) 'o e 'o e 'Iuniti na'e fakakakato	60%	80%	100%	8.5	8.5.1

(IFMIS) ki he ngaahi 'otu motu						
Taumu'a Ngāue 7: Fakalelei 'a e polokalama faka komipiuta ki he ngaahi totongi (VMS)	KPI 7: Kakato ki he ngaahi 'otu motu	1	2	3	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.1
Taumu'a Ngāue 8: Fakalelei mo fakamālohia 'a e polokalama IFMIS	KPI 9: Peseti (%) kakato 'o e poloseki	40%	75%	85%	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.1
Taumu'a Ngāue 9: Sevesi 'a e Potungāue Pa'anga, autaki ki he ngaahi Potungāue mo e kupu fengāue'aki	KPI 9: Peseti (%) 'o e ngaahi sēvesi kakato	40%	60%	70%	8.2	8.2.1

ii. Patiseti mo e kau Ngāue 'a e Va'a Mau'anga Fakamatala', Fetu'utaki' mo e Tekinolosia' (ICTD)

Table 15: Patiseti 'a e Va'a Ma'u'anga Fakamatala', Fetu'utaki' mo e Tekinolosia' (ICT)

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Ngaahi Vāhenga (Cat 10 & 11)			0.36	0.37	0.37	0.37
Ngaahi Ngāue			0.44	0.05	0.05	0.05
Katoa = Pa'anga mei he Pule'anga (\$m)	0.34	0.36	0.41	0.42	0.42	0.42
Kau Ngāue Ma'olunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	10	10	10	10	10	10
Kau Ngāue kehe	2	2	2	2	2	2
Kātoa kau Ngāue Tu'uma'u	13	13	13	13	13	13
Kau Ngāue Lau'aho						

2.2 Polokalama 08.2: Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga' (EFPD), Patiseti mo e Palani Ngāue', Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD) mo e Tokangaekina e fakalalakaka 'o e ngaahi ngāue ki he Matu'uaki 'o e Ngaahi Faingata'a' mo hono Fakapa'anga'

Ko e ngaahi va'a ko eni' 'oku nau fakamalumu kotoa he polokalama ko 'eni: Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga' (EFPD), Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue', Va'a Poloseki mo hono pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD). Ko e patiseti mo e kau ngāue 'a e polokalama' ni 'oku hā atu he Tēpile 16.

Tepile 16: Fakamatala nounou ki he polokalama 08.2: Patiseti mo e kau Ngāue

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/23 Fakafuofua 2
Katoa = Pa'anga mei he Pule'anga(\$m)			1.20	1.41	1.41	1.40
Kau Ngāue Ma'olunga			0.25	0.32	0.29	0.29
Kau Ngāue Polofesinale	1.08	1.20	1.45	1.73	1.70	1.69
Kau Ngāue Kehe	3	3	3	4	4	4
Kātoa Kau Ngāue Tu'uma'u	37	35	35	43	43	43
Kau Ngāue Lau'aho	1	1	2	2	2	2
Ngaahi Poloseki Tefito: Fakapa'anga 'e he UNDP 'a e poloseki ki he Feliuliaki e 'Ea						

2.2.1 08.2.01 Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito 'a e Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)

Ko e ngaahi tu'utu'uni 'a e Pule'anga' 'oku to e lelei ange 'i he'ene fakatefito 'i ha ngaahi analaiso mo fakamatala 'oku lelei mo totonu. 'Oku fiema'u ai ke mahino mo lelei e ngaahi fakamatala mo e ngaahi fakafuofua faka'ekonomika', pea ma'u moe ngaahi fakatamala lelei ki he fatongia 'o e Potungāue' 'o hange ko 'ene ha 'i he Fokotu'utu'u Patiseti' mo e Fakamatala Patiseti'.

'Oku hoko atu e ngāue 'a e Va'a' ki he ngaahi fale'i faka'ekonomika' 'i he'ene ngāue fakataha mo e IMF 'i he ngaahi tokoni fakatekinikale' ke toe lelei ange e GFS 'i he'ene hā he tohi fakata'u 'a e GFS 2014/15-2016/17 pea fakakau ki ai moe ngaahi fakamatala pa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e Pule'anga' ke tokoni ki he ngaahi fakahoko tu'utu'uni'. 'E hoko e ngaahi fokotu'utu'u 'a e Va'a ki he ongo tafa'aki ngāue 'e ua ki he ongo tafa'aki lalahi 'o e 'ekonomika'.

'Oku fakafatongia'aki 'a e Va'a ni 'a e Taumu'a ngāue fakakatoa 'e taha, 'a ia 'oku lisi mo 'enau ngaahi KPI takitaha he Tepile 17:

Tepile 17: Ngaahi Taumu'a Ngāue moe Ngaahi me'afua tefito (KPIs) 'a e Va'a 'Ekonomika moe Fale'i Fakapa'anga

Ngaahi Taumu'a Fakakātoa: 'Ekonomika moe fale'i fakapa'anga mo e 'analaiso e 'Iuniti ki he ma'u'anga fakamtala 'oku ma'u ki he ngaahi fai tu'utu'uni 'oku tu'uloa pea fakatupulekina e tu'unga faka'ekonomika mo fakasosiale.'					SDG/TSDF II	
Taumu'a Ngāue	Ngaahi me'afua tefito	2019/20 Fakaangaanga	2020/21 Taketi	Taketi Vaeua Teemi	Ngaahi Taketi #	Ngaahi Faka'ilonga #
Taumu'a Ngāue 1: Fa'uga Faka'ekonomika mo fale'i fakapa'anga	1: Fakafuofua ki he Tupu Faka'ekonomika 'i he ta'u (GDP Forecasting) Tu'o fiha 'i he Ta'u. [Lahi 'o e takai he ta'u, Siulai 2019, Sanuali 2020)	2	2	2	8.1	8.1.1
	KPI 2: (<i>'Analaiso mo fakalelei'i e ngaahi tu'utu'uni</i>) Lahi e ngaahi 'analaiso 'o e ngaahi tu'utu'uni 'Ekonomika Fakalukufua-fakahu ki he kau taki [Patiseti 'o e ngaahi tu'utu'uni 'oku fakahoko fakata'u) Lisi 'o e ngaahi tu'utu'uni: <ul style="list-style-type: none"> • Ngaahi tokoni fakapa'anga 'a e Pule'anga- Ha'apai & 'Eua Folau Tahī • Mahu'inga e fokotu'utu'u ki he ngaahi 'otu motu • MA60-Y12 – Real Tonga (NATF) • Hiki e Ngaahi Taulanga 'Otu motu ki he PAT • Tonga Forest Product • Hotele Tano'a • 'Analaiso 'o e ngaahi monu'ia mei he 80+ kau vaivai ke toe hiki hake ki he TOP100 • Ngaahi tokoni 'a e Pule'anga ki he Ngaahi Kautaha 'ikai Fakapule'anga (NGOs)/Ngaahi Kautaha Sōsaieti Sivile (CSOs) • Vakai'i e ngaahi faka'ata ki he tute mo hono ngaahi ola moe ngaahi uesia • Vakai'i e ngaahi ola moe ngaahi uesia 'o e 	6	6	6	8.1, 8.5	8.1.1, 8.5.1

	<p>Tukuhau Ngāue'aki (CT)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vakai'i e Malu'i (Mo'ui Lelei & Ngāue Lalahi) • Vakai'i e fokotu'utu'u (Ngaahi Ngāue Lalahi) • Ngaahi mo'ua 'oku kaniseli • Fokotu'utu'u Patiseti • Fakamatala Patiseti (Q3) 					
	<p>KPI 3: Taimi 'oku fakahu ai e 'analaiso 'o e ngaahi tu'utu'uni fo'ou pea mo e ngaahi fokotu'u lolotonga e teuteu 'o e Patiseti.</p> <p>[‘Aho kimu’a he ‘aho ‘oku fiema’u ki ai]- fakatatau ki he taimi laine 'o e patiseti</p>	5	5	5	8.2	8.2.1
	<p>KPI 4: Taimi 'oku fakakato ai e Setisitika Fakapa'anga 'a e Pule'anga (GFS) pea lipooti mo e Fakamatala Patiseti, ngaahi fakamatala faka'ekonomika moe ngaahi fakataha'anga (Komiti 'Ekonomika Fakalukufua, IMF konga IV, PFTAC moe ngaahi kupu fengāue'aki.</p> <p>[‘Aho kimu’a he ‘aho ‘oku fiema’u ki ai]- fakatatau ki he taimi laine 'o e patiseti</p>	0	0	0	8.5	8.5.1
<p>Taumu'a Ngāue 2: Fokotu'utu'u Patiseti</p>	<p>KPI 5: Ko hono ma'u taimi totonu ha vakai fakalukufua ki he 'Ekonomika Fakalukufua fa'unga 'o e patiseti ki he founa hono tali, 'o fakatatau ki he taimi patiseti kuo fakangofua.</p> <p>[lahi 'o e 'aho ne 'osi ki ai] – ngaahi taimi māhino</p> <p>Fakafekau'aki e fokotu'utu'u mei he ngaahi vahevahe kehekehe</p> <ul style="list-style-type: none"> - P/founa 'osi ki he kapineti (faka'osinga-Fepueli/i he fakahokohoko 'o e patiseti) - Ko e ngaahi me'a 'oku fai he ngaahi va'a kehekehe (uike 1 'o Fepueli/i he fakahokohoko 'o e patiseti) <p>Ngaahi fakahinohino ki hono tokanga'i 'o e patiseti (uike 3 Sanuali 2020)</p>	0	0	0	8.5	8.5.1

	<p>KPI 6: Fakahu taimi totonu 'a e fakahokohoko 'o e patiseti ki he kapineti ko ha taimi patiseti kuo fakangofua</p> <p>[lahi 'o e 'aho 'i he 'aho kimu'a] – 'i he taimi totonu</p>	1	1	1	8.5	8.5.1
<p>Taumu'a Ngāue 3: Fakamatala Patiseti</p>	<p>KPI 7: 'Oku ma'u he taimi totonu ha vakai fakalukufua ki he 'Ekonomika Fakalukufua, fā'unga 'o e patiseti 'o hange ko e fakahokohoko 'o e patiseti kuo fakangofua</p> <p>[lahi 'o e 'aho ke 'osi ki ai] –</p> <ul style="list-style-type: none"> - P/fakamatala ki he Falealea (13 'o Ma'asi 2020 'i he taimi fakahokohoko fakata'u) - P/Fakamatala (konga faka-Pilitania) koe'uhi ko e kapineti (faka'osinga-Fepueli/'i he fakahokohoko 'o e patiseti) - Ma'u 'a e ngaahi me'a kotoa 'oku fai mei he ngaahi va'a kehekehe (uike 1 'o Fepueli/'i he fakahokohoko 'o e patiseti) <p>Tufaki e ngaahi fakahinohino (fokotu'utu'u 'oku fokotu'u atu) ki he fakamatala patiseti ki he Pule Lahi 'o e Potungāue/Minisitā (Sanuali 2020)</p>	10	10	10	8.5	8.5.1
	<p>KPI 8: 'Osi taimi totonu hono liliu 'o e fakamatala 'o e patiseti 'o hange ko e taimi patiseti kuo fakangofua</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'aho ke 'osi ki ai <p>[lahi 'o e 'aho ke 'osi ki ai]</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ma'u kotoa mei he ngaahi mavahevahe kehekehe ('i he kongaloto 'o 'Epeleli 2020 hili e kapineti/'i he fakahokohoko 'o e patiseti) <p>[lahi 'o e 'aho 'i he 'aho ki mu'a]</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fakamatala Pa'anga ke fakafehoanaki ki he LA ('osi ki he 'aho faka'osi mahina ko 'Epeleli 2020/ hange koia 'oku haa atu 'i he taimilaini 'o e patiseti 	10	10	10	8.5	8.5.1
		7	7	7		
		0	0	0		

	(ngaahi 'aho kimu'a 'oku fiema'u ai)					
	KPI 9: Kakato e taimi ne fakahu atu ai e Fakamatala Patiseti ki he Kapineti mo e Falealea ne 'osi fakapaasi 'i he Patiseti Taimilani ('Aho totonu: kongaloto 'Epeleli ki he Kapineti, Faka'osinga 'o 'Epeleli 2020 ki he Falealea) ('Aho kimu'a 'oku fiema'u kiai) – fakakakato ki he taimi 'oku fiema'u ke maau ai)	0	0	0	8.5	8.5.1
Taumu'a Ngāue 4: Fakataimi 'o e ngaahi lipooti fakamatala faka'ekonomika	KPI 10: Lahi 'o e ngaahi fakamatala faka'ekonomika 'i he uepisaiti 'a e Potungāue ne kakato hono pulusi fakamāhina, faka- kuata, mo e fakavaeua ta'u (Lahi 'o e ngaahi fakamatala faka'ekonomika kuo 'osi pulusi 'a e kuo 'osi fakamahino mo faka'ataa mei he kau pule ma'olunga)	11/11	11/11	11/11	8.5	8.5.1
Taumu'a Ngāue 5: 'Akauni Tu'uma'u	KPI 11: Taimi totonu hono fakahu 'o e ngaahi divisional inputs ki he CP, AMP mo e AR 'a e Potungāue ki he CSD (Va'a Fakahoko Ngāe 'a e Potungāue) [lahi 'o e ngaahi 'aho kimu'a pea hokosia e 'aho ke 'osi ki ai] – 'i he taimi totonu KPI 12: Taimi totonu hono 'ave e ngaahi tohi fakamatala ngāue (JD) 'a e kau ngāue 'o e Va'a Ngāue ko eni ki Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) ke 'ave ki he Komisoni 'a e Kau Ngāue Fakapule'anga (PSC) [lahi 'o e ngaahi 'aho kimu'a he 'aho ke 'osi ki ai] 'i he taimi totonu KPI 13: Taimi totonu hono 'ave e foomu 'Iuniti ki hono vakai'i 'o e fakahoko ngāue lelei (PMS) ki he CSD (Va'a Fakahoko Ngāue) ke 'ave ki PSC [lahi 'o e 'aho kimu'a he 'aho 'oku 'osi ki ai] – 'i he taimi totonu.	0	0	0	8.2, 8.5	8.2.2, 8.5.1
		0	0	0		
		0	0	0		

ii. *Patiseti, Kau Ngāue moe Poloseki 'a e Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga*

'Oku 'i ai e fakalalakala 'i he ngaahi fokotu'utu'u ngāue' mo e ngaahi fa'unga 'o e Va'a ko eni'. 'E to e fakalalakala ange 'a e ngaahi 'ilo fakangāue mo fakafaingofua e ngaahi va'a fengāue'aki ki he ngaahi fiema'u 'a e Potungāue mo e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga (MDAs). Ko e ngaahi ma'u'anga tokoni 'o e Va'a ko eni 'oku ha 'i he Tepile 18.

Tepile 18: Patiseti Patiseti mo e Kau Ngāue 'a e Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga

Fakamatala	Patiseti 2017/2018	Patiseti 2018/2019	Patiseti 2019/2020	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua1	2022/2023 Fakafuofua 2
Salary & Wages (Cat 10 & 11)			0.33	0.38	0.38	0.38
Operation			0.07	0.08	0.08	0.08
Fakakātoa Pa'anga mei he Pule'anga	0.27	0.31	0.40	0.46	0.46	0.46
Kau Ngāue Ma'olunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	10	7	7	7	7	7
Kau Ngāue Kehe	1	1	1	1	1	1
Katoa kau Ngāue Tu'uma'u	12	9	9	9	9	9
Kau Ngāue Lau'aho						

2.2.2 08.2.02 Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD)

i. *Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito 'a e Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue*

Ko e ngaahi founga ngāue ki he patiseti' mo e palani ngāue' 'oku mahu'inga ia ki hono tokanga'i 'o e ngaahi naunau 'a e Pule'anga' pea toe lelei ange mo tu'uloa e tu'unga fakapa'anga'. 'E malava eni 'i ha 'i ai ha ngaahi tu'utu'uni fakapa'anga lelei. 'Oku fiema'u ke mahino 'a e ngaahi tu'utu'uni mo e 'Iuniti 'o e patiseti' ki he fakahoko 'o e patiseti fakata'u tolu 'a e ngaahi Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' (MDAs). 'Oku fiema'u ke fenāpasi 'a e Palani Ngāue' mo e Fa'unga Palani Langa Fakalalakala 'a Tonga' pea pehē ki he ngaahi tefito'i Kaveinga Ngāue 'e 9 'a e Pule'anga'. Ko e ngaahi founga ngāue kotoa ko 'eni' kuo pau ke muimui ki he Konisitutone' mo e ngaahi Lao fekau'aki'.

Ko e 'i ai ha sistemi lelei ki hono fokotu'utu'u 'o e Patiseti' pea mo hono siofi mo vakai'i hono ngāue'aki' mo e ngahi lipooti', 'e tokoni ia ki he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga' ke fakahoko lelei 'enau patiseti' mo muimui'i 'enau ngaahi fakamole, mo 'ene fakahoa ki he 'enau ngaahi Palani Ngāue takitaha.

Ko e Ngaahi Taumu'a Ngāue 'a e Va'a' mo e Ngaahi me'afua Tefito 'oku hā atu 'i he Tepile 19.

Tepile 19: Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi meafu'a tefito 'a e Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue

Taumu'a Fakakātoa 1: Ke ola lelei e founga tokoni ki he patiseti ke fakahoko 'aki ha tu'utu'uni 'oku makatu'unga 'i he pule'anga.							Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tu'uloa (SDG)/ Fa'unga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Ngaahi Taumu'a Ngāue	Ngaahi me'afua tefito (KPI)	2018/19 Fakaangaanga	2019/20	2020/21	2021/22	2021/23	Ngaahi Taketi	Ngaahi Faka'ilonga
1. Ngaahi 'Esitimeti 'a e Patiseti	1. Fakahu taimi totonu e fakamatala patiseti ki he Falealea ke sivi'i mo fakangofua ke ngāue'aki	Fakahu he 'aho 27 'o 'Epeleli 2018 ki Falealea	Fakahu he uike faka'osi 'o 'Epeleli	Fakahu he uike faka'osi 'o 'Epeleli	Fakahu he uike faka'osi 'o 'Epeleli	Fakahu he uike faka'osi 'o 'Epeleli	8.9, 8.a, 8.b,	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
	2. Lelei ange e Patiseti 'a e ngaahi Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga (%) 'i he'ene fakahoa ki he'enua ngahi Palani Ngāue.	50	Timeline revise to due in first week of February 2020.	70	80	80	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
	3. Fokotu'utu' u mo fakalelei 'i 'a e ngaahi fika 'o e 'akauni	NIL	60	80	90	90%	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
2. Ngaahi Fakaikiiki 'a e Patiseti	4. Fakahu taimi totonu e ngaahi fakamatala fakaikiiki 'o e patiseti ki he kau taki ma'olunga ki hano fefakatonuton u'aki mo vakai'i fakalelei e ngaahi fakamole	'Osi ki he uike faka'osi 'o Me	'Osi ki he uike faka'osi 'o Me	'Osi ki he uike faka'osi 'o Me	'Osi ki he uike faka'osi 'o Me	'Osi ki he uike faka'osi 'o Me	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
3. Lipoti ki hono siofi mo tokanga'i 'o e patiseti 'i he Faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga	5. Teuteu taimi totonu mo lelei e ngaahi lipoti ki he ngaahi tu'utu'uni 'i he kongā 'uluaki 'o e ta'u	Nov 2018	Sept 2019	Sept 2020	Sept 2021	10%	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1

	fakapa'anga hoko.							
4. Lipooti Vaeua Ta'u ki hono pule'i mo tokanga'i e Fokotu'utu'u Patiseti.	6. Lelei pea ma'u e taimi totonu 'o e Lipooti Vaeua Ta'u ki hono pule'i mo tokanga'i e Fokotu'utu'u Patiseti	Feb 2018	Feb 2019	Feb 2020	Feb 2021	Taimi totonu Lelei	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
5. Lipooti 'o e tu'unga patiseti fakamāhina	7. Taimi totonu mo hono fakahu lelei 'o e pa'anga fehufaki 'oku to'oi e pa'anga ke totongi 'aki e ngaahi fakamole mo e pa'anga hu mai mei he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga ki he kau 'ofisa patiseti	Fakahu 'i he 'uluaki uike 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he 'uluaki uike 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he 'uluaki uike 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he 'uluaki uike 'o e mahina kotoa pe	Novema 2022	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
	8. Taimi tonu pea fakahu lelei e ngaahi lisi fakamuimuita ha 'oku hiki mei he kau 'ofisa patiseti ke fakataha'i	Fakahu 'i he uike ua 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he uike ua 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he uike ua 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he uike ua 'o e mahina kotoa pe	Fepueli 2023	8.9, 8.a, 8.b	.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
	9. Taimi totonu mo lelei hono fakahu 'e ha kau 'ofisa patiseti e ngaahi polokalama patiseti fakamahina 'a e ngaahi Potungāue 'a e Pule'angake fai hano vakai'i	Fakahu 'i he uike hono tolu 'o e māhina kotoa pe	Fakahu 'i he uike hono tolu 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he uike hono tolu 'o e mahina kotoa pe	Fakahu 'i he uike hono tolu 'o e mahina kotoa pe	Uike uluaki o e mahina	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
6. Teuteu'i e ngaahi fokotu'u ki he Kapineti	10. Taimi tonu mo lelei hono fakahu e ngaahi fokotu'u ki he kapineti ke toe fai ha sio kiai	70	80	80	80	Uike ua o e mahina	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1

7. Lipooti ki hono siofi mo vakai'i pea lipooti 'o e Patiseti.	11. Fakalahi e patiseti 'o makatu'unga 'i he peseti 'e holoki (%) 'o e ngaahi pa'anga patiseti 'oku fekau'aki mo e ngaahi ngāue'anga 'oku angamaheni 'aki e fakapatiseti	70	70	70	70	Uike ua o e mahina		
	12. Peseti (%) 'o e ngaahi tu'utu'uni patiseti 'oku 'oatu ki he tu'asila 'o e patiseti na'e 'ilo mei he ngaahi lipooti 'o e ngāue patiseti	70	80	80	80	90%	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
8. Fokotu'utu'u Patiseti mo e Fakamātala Patiseti.	13. Peseti (%) 'o e ngaahi tu'utu'uni ki he patiseti 'oku fokotu'u atu ki he founa hono patiseti 'i 'o e patiseti 'a ia 'oku 'i he ngaahi fa'unga 'o e 'Ekonomika Fakalukufua 'oku ne hulu'i mai e ngaahi Tefito'i Kaveinga Ngāue	60	70	70	70	85%	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1
	14. Ke lelei (faka'aonga'i 'a e fakamatala fakamuimui taha 'e lava ke ma'u pea fakaikiiki lelei) pea mo hono ngaahi taimi totonu 'o e ngaahi fakalea fakapatiseti ki he Fakamatala Patiseti	Fakahu taimi totonu 'a e ngaahi fakalea fakapatiseti ki he Fakamatala Patiseti 'a e ne 'osi fakahu ki he Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga 'i ha fakalea mahino 'aupito pea nau faka'aonga'i 'a e fakamatala fakamuimui taha 'oku ala ma'u	Lava'i lelei mo kakato 'i he taimi totonu	Lava'i lelei mo kakato 'i he taimi totonu	Lava'i lelei mo kakato 'i he taimi totonu	Lava'i lelei mo kakato 'i he taimi totonu	8.9, 8.a, 8.b	8.9.1, 8.9.2, 8.a.1, 8.b.1

ii. *Patiseti mo e Kau Ngāue 'a e Va'a Patiseti moe Palani Ngāue*

Tepile 20: Patiseti, Kau Ngāue mo e Poloseki 'a e Va'a Patiseti moe Palani Ngāue' (Budget and Corporate Planning Division Budget, Staff and Projects)

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Fakafuofua 1	2021/2022 Fakafuofua 2	2022/2023
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 & 11)			0.56	0.65	0.65	0.65
Fakalele Ngāue			0.12	0.13	0.12	0.13
Fakakātoa = Pāanga mei he Pulēanga (\$m)	0.48	0.56	0.68	0.78	0.77	0.78
Kau Ngāue Māolunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	11	15	16	16	16	16
Kau Ngāue Kehe						
Katoa kau Ngāue Tūmāu	12	16	17	17	17	17
Kau Ngāue Lauāho	1	1	1	1	1	1

2.2.3 08.2.03 Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD)

i. *Ngaahi Taumua Ngāue mo e Ngaahi Méafua Tefito 'a e Vaa Poloseki' mo e Puléi 'o e Ngaahi Tokoni'.*

'Oku fatongia 'aki 'e he Vaa ko eni 'a hono fakafekauaki 'o e ngaahi ngāue tokoni fakalalaka kotoa pe 'i he pāanga mo e ngaahi tokoni kuo foaki ki he fonua', pea mo tokoni ki he tefitōi taumua ngāue totonu 'a e Falepāanga', 'a ia ko e patiseti 'a e pulēanga' kuo fakafuofuāi 'i he malumalu 'o e Konga III 'o e Lao ki hono Puléi 'a e Ngaahi Méa Fakapāanga 'a e Pulēanga 2002 (PFMA 2002) pea mo e Fakamatala Patiseti'.

'Oku fakafatongia fakatahá 'a e Vaa Poloseki' mo e Puléi 'o e ngaahi Tokoni' ke tokangāi mo e ngaahi Tūutuuni ki he Tokoni 2010 ke fakapapāi:

i) Ke ola lelei e ngaahi tokoni fakalalaka fakavahāapulēanga mei Muli ki Tonga' ke fakalelei 'aki e founa tauhi māu 'o e koloa' mo e Fāunga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga' (TSDF II) pea mo e ngaahi aleapau fakavahāapulēanga kehe kotoa pe

(ii) Ke lava hono fāu' pea ngāueaki ha saikolo ki hono puléi 'oku mahino pea lava 'o vakaii mo fakafuofuāi kotoa e pulēangá;

(iii) Fakahoko ha falēi fekauaki mo hono tokangāi 'o e ngaahi Tokoni ki he ngaahi Hoa Ngāue' mo e fakalalakaka 'a e pulēanga' pea 'oatu ha ngaahi sēvesi lelei ki he kau hoa fengāue'aki kotoa pē.

'Oku fakafatongia 'aki 'a e vāa nī, 'a e ngaahi taumūa ngāue' mo e ngaahi méafua tefito takitaha 'oku haa atu 'i he tepile

21.

Tepile 21: Ngaahi Taumūa Ngāue mo e Ngaahi Méafua Tefito 'a e Vāa Poloseki mo e Pulēi 'o e ngaahi Tokoni

Taumūa Ngāue Fakakātoa: Fakāiaia 'a e ngaahi tūtūuni ngāue ki he ngaahi tokoni te ne tataki e fāu 'o e Patiseti mo e ngaahi Palani Ngāue ki he ngaahi kaveinga mahūinga 'a e Pulēangā.							Ngaahi Taumūa Fakalalakaka Tūloa (SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga (TSDF II)	
Taumūa Ngāue	Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs)	2018/19 Fakaangaanga	2019/20	2020/21	2021/22	2021/2023	Ngaahi Taketi #	Ngaahi Faka'ilonga #
1 Tūtūuni ki he ngaahi Tokoni.	1. Fakalelei Fakatāu 2 [fakāamu = 1]	vesoni 2018	Fakatāu 2		Fakatāu 2		17.5	17.5.1
2. Ngaahi fokotūu ki he Kapineti 'i he ola e fakataha 'o e CDCC	Lahi 'o e ngaahi fakataha CDCC ne fakahoko [fiemāu = 10] Lahi 'o e ngaahi fakahu 'o e kapineti [fiemāu = Fakakuata]	12	10 3	14 2	14 2	14 2	8.5	8.5.1
3. Komiti Pule 'o e Ngaahi Poloseki	Lahi 'o e ngaahi fakataha fakakuata ki he sekitoa [fiemāu = 2 x ki he sekitoa] Lahi e ola 'o e ngaahi lipooti ki he CDCC [fiemāu = Fakakuata]		2x he sekitoa	2x he sekitoa	2x he sekitoa		8.5	8.5.1
	Koloa ke fakafongā ha taha he TWGC 'a ee 'oku tataki 'e he Implementing Agencies [fiemāu = fakafongā mei he Potungāue Pāanga]			6	6	6	8.5	8.5.1
4. Fāu ha ngaaghi mēa 'e fakalalakaka ai hono fakafuofuāi 'o e patiseti (faka-Tonga mo e faka-Pilitania)	Fakahū taimi totonu 'o fakatatau ki he fiemāu 'i he Taimilaini 'o e Patiseti	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	17	17
5. Fāu ha ngaahi konga/founga fakalalakaka ki he Fokotūutūu Patiseti mo e Ngaahi Fakamatala Patiseti	Ngaahi fakahū taimi totonu 'o ka fiemāu 'e he Taimi Laimi 'o e Patiseti	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	17	17
6. Lipooti ki hono Siofi mo Vakaii 'o e ngaahi fakalalakaka Patiseti 'a e Vāa	Fakahū e lipooti ki he Pule Lahi/ Eiki Minisitaa ke fakamafaii [fiemāu = Fakakuata]	4	4	4	4	4	8.5	8.5.1

Poloseki mo e Pulèi 'o e Ngaahi Tokoni									
	Ī ha bilateral/multilateral fakataha mo e tokotaha foaki ĩ he tau takitaha [nāa ne fiemāu 7/10]	8	7	7	7	7	8.5	8.5.1	
	Ha alepau fakapāanga 'e taha ke tokoni ĩ hono aleāi [ko e fiemāu = fakangofua 'e he 'Eiki Minisitā]		1	1	1	1	13	13	
	Fakataha mo e ngaahi Hoa Tokoni	1	1	1	1		8.5	8.5.1	
	[oku fiemāu – ĩ he fakaafe mo e/pe fakahinohino mei he Pule Lahi]	1	1	1	1		16.3, 16.7	16.3.2, 16.7.1	
	Ha e lahi 'o e ngaahi fakataha mo e fengauēaki mo e ngaahi Hoa Tokoni [oku fiemāu – ĩ he fakangofua/pe fakahinohino mei he Pule Lahi]	5	5	5	5		8.5, 16.7	8.5.2, 16.7.1	
	Kau he Fakataha Fakaakeake Fakavahelalahi [oku fiemāu – ĩ he fakangofua/pe fakahinohino mei he Pule Lahi]	Fakataha 'e 2 fakavahe	Fakataha 'e 2 fakavah e	Fakataha 'e 2 fakavah e	Fakataha 'e 2 fakavahe	Fakataha 'e 2 fakavah e	16.7	16.7.1	
	Ngaahi Fakataha ki he ngaahi Misiona 'o e Ngaahi Poloseki [nāe fiemāu = ĩ hono fakangofua 'e he Pule Lahi – Fakatokangāi ange, fiemāu ke kakato mei he mahina ko [Fepueli – 'Epeleli] pea nau muimui e ngaahi mēa mahūinga		2 he mahina	2 he mahina	2 he mahina	2 he mahina	8.5, 16.7	8.5.2, 16.7.1	
	Siofi e ngaahi Fokotūu Poloseki mo lipooti ki he CDCC [fiemāu = 5]		3	3	3		16.6	16.6.2*	
	Lahi 'o e ngaahi Fakafuofua Penolo (Evaluation Panels) [fiemāu = fakahinohino mei he Pule Lahi].		3	3	3	3	17.7	17.7.1	
	Toe siofi e lahi 'o e ngaahi Pepa Poloseki [fakāamu = fakangofua mei he Pule Lahi		5	5	5	5	17.8	17.8.1	
	Àsia e taimi ke kakato ki ai e Acquittals (tukuange) ke tokoni ki he Ngaahi		5	5	5	5	8.5	8.5.2	

	Hoa Tokoni [fiemāu= tonu mo falalāanga]								
	Kakato e taimi 'o e Fakamatala Pāanga 'Atita (Audited Financial Statements) 'o e Ngaahi Poloseki [fiemāu= tonu mo falalāanga]		5	5	5	5	8.2, 8.5	8.2.1, 8.5.2	
Ngaahi Lipooti Fakalalaka 'a e 'ofisi 'o e 'unioni Fakataha a Iulope (EU) NAO	'Omi ha ngaahi fakamatala fakamuimitaha fakakuata fakafou he Project Steering Committee	4	4	4	4	4	10.7	10.b.1	
Ngaahi Lipooti Fakalalaka 'a Tafāaki ki hono Tokonii 'o e ngaahi Poloseki (CSU)	'Omi ha ngaahi fakamatala fakamahina fakafou he Komiti Ngāue Fakatekinikale (Technical Working Group Committee)		12	12	12	12	8.8	8.8.2*	
Ngaahi Lipooti Fakalalaka 'a e GCF Accreditation	Teuteui ha ngaahi fakamatala fakamahina	12	4	4	4	4	8.5	8.5.1	
7. Lipooti e tūunga 'oku i ai e (Ngaahi Founa Ngāue) SOPs	Founa ngāue angamaheni 'o e tūutūuni [tohi kole] 'a e [fiemāu = tonu mo falalāanga]	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	8.2	8.2.1	
Mape 'o e Founa Ngāue	Kakato ki he taimi ne fiemāu ke fakakakato kiai e Process Mapping Exercise [fiemāu = tonu mo falalāanga]		Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	8.5	8.5.1	
8. Faile 'o e ngaahi fakamatala 'a e ngaahi Poloseki mo e Pulēi 'o e Ngaahi Tokoni	Lipooti māupe [fiemāu = tonu mo falalāanga]		Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	Tonu mo falalāanga	8.5	8.5.1	
9. Ngaahi Ngāue Tūmāu							8.9	8.9.1*	
9.1 Sivii 'o e tūunga fakahoko ngāue	'Ausia e taimi ke fakakakato kiai hono sivii 'o e tūunga fakahoko ngāue [fiemāu= > maaka 3]		5	5	5	5	8.5	8.5.1	
9.2 Palani Fakahoko Ngāue Fakatāu (AMP)	'Ausia e taimi fiemāu ke fakakakato kiai e Palani Fakahoko Ngāue Fakatāu (AMP) (fiema'u= a'usia)		1	1	1	1	8.5, 8.6	8.5.1, 8.6.1	
9.2 Lipooti Fakatāu	'Ausia e taimi ke fakakakato kiai e faka-Tonga mo e faka-Pilitania (fiemāu= 'usia e taumā ngāue)		1	1	1	1	8.5	8.5.1	
9.3 Palani Ngāue	'Ausia e taimi ke fakakakato kiai e Palani Ngāue i he faka-Tonga moe faka-Pilitania		1	1	1	1	8.5	8.5.1	

	(fiemāu= āusia e taumūa 'o e palani ngāue)							
9.4 Anga hono tauhi e ngaahi Fixed Asset	'Ausia e taimi ke fakakakato kiai (fiemāu= āusia taumūa)		1	1	1	1	8.5	8.5.1
9.5 Fakatonunu e ngaahi tohi fakamatala ngāue 'o fakatatau ki he Palani Fakahoko Ngāue Fakatāu (AMP)	A'usia e taimi 'osi kiai hono fakatonutonu 'o e tohi tala ngāue (fiema'u = āusia e taumūa ngāue)		1	1	1	1	8.5	8.5.1
9.6 Ngaahi Fiemāu ki he ako ngāue 'a e kau ngāue	Āusia e taimi ke fakakakato kiai e ngaahi fiemāu ako ngāue 'a e kau ngāue (fiemāu= āusia e taumu'a ngāue)		1	1	1	1	8.2	8.2.1

ii. Patiseti, Kau Ngāue mo e Poloseki 'a e Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD)

'Oku Oku toe tokolahi ange 'a e kau ngāue polofesinale 'oku nau tokoni ki hono fakapapaūi 'oku āusia e ngaahi taumūa ngāue 'a e Vāa ko 'eni.

Tepile 22: Patiseti, Kau Ngāue mo e Poloseki 'a e Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 & 11)			0.32	0.37	0.37	0.37
Fakalele Ngāue			0.06	0.08	0.08	0.08
Katoa = Pa'anga mei he Pule'anga(\$m)	0.33	0.33	0.38	0.45	0.45	0.45
Kau 'Ofisa Māolunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	7	8	8	8	8	8
Kau Ngāue Kehe	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Tūmāu	9	10	10	10	10	10
Kau Ngāue Lauāho	1	1	1	1	1	1

2.2.4 08.2.04 Va'a Fakalalaka Tu'unga Matu'uaki 'o e

Faingata'a' mo hono Fakapa'anga' (RDFD)

i. Taumu'a ngāue mo e ngaahi Méafua tefito 'o e Vaa ki hono Tokangaekina e fakalalaka 'o e ngaahi ngāue ki hono Matu'uaki 'o e Ngaahi Faingatāá' mo hono Fakapāanga'

Ko e Vaa ni te nau fakapapaui ko e 'ea mo e ngaahi fakatamaki fakatūutamaki oku lau ia ko ha konga mahūinga ia 'o e fakalalaka i Tonga, pea 'e toe fatongia 'aki foki ki hono fakafekauaki mo tauhi ke malu e ngaahi mea fakapāanga ke tokoni ki hono poupou'i 'a e fāunga 'o e langa 'a e pulēanga.

'Oku faka- fatongiāaki 'a e Vaa' ki hono Tokangaekina e fakalalaka 'o e ngaahi ngāue ki hono Matu'uaki 'o e Ngaahi Faingatāá' mo hono Fakapāanga' oku fāu ia mo fakatefito i he Tūutūuni Tokoni 2010 'a e Pulēanga, ngaahi ngāue fakavahe lalahi lolotonga', mo e Fāunga 'o e ngaahi Tokangaekina Fakalalaka i he Pasifiki' (FRDP). Ko e ngaahi mea ni ke fakapapaui:

- a. 'Oku fakakau 'a e ngaahi matuuekina 'o e ngaahi faingatāá ni ki he ngaahi palani fakalalaka 'a e pulēanga', ngaahi tūutūuni', ngaahi founa mo e founa ngāue.
- e. Ko e fengāueaki' mo e ngaahi founa ngāue kotoa pe' ki hono matuuekina 'o e ngaahi faingatāá fakapāanga', oku ne fakamālohia 'a e anga hono fakapāanga e ngaahi palopalema 'a e 'ea', ngaahi fakatamaki' pea mo tahi.
- f. Fai ha falēi mahūinga ki he anga hono fakapāanga 'e he 'ea' mo e ngaahi fakatamaki ki he Pulēanga', Ngaahi Hoa Tokoni Fakalalaka', mo e kau ngaahi kupu fekaūaki'.

Tepile 23: Ngaahi Taumu'a Ngāue mo e Ngaahi Me'afua Tefito (KPIs)

Taumu'a Ngāue Fakakātoa 1: Ke fakafaingofuāi hono fakamalohia 'o e pulēi 'o e ngaahi mea ngāue ki hono fakatefito hono matu'uaki e faingatāá ki he palani patiseti fakafonua, ngaahi polokalama mo e founa ngāue.						Ngaahi Taumu'a Fakalalaka Tūuloa (SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga (TSDF II)	
Taumu'a Ngāue	Méafua Tefito (KPIs)	2018/19 (Fakaangaanga)	2020/2021	2021/22	2022/23	Ngaahi Taketi#	Ngaahi Faka'ilo nga #
1 'Oku hanga 'e he palani ngāue moe ngaahi kautaha kehe 'o fakaikiiki 'a e ngaahi mea ko ia 'oku femāu ke fai ha vakai ki ai ki hano to e fakatupulaki	Fakalalaka taimi totonu mo e fakangofua 'e he Minisitā i loto i he tau e 2 'o hono fokotūu				Vakaii he tau 'e 2	9.a 13.2 14.2 15.1	9.a.5 13.2.4 14.2.5 15.1.5
2. 'Omi ha falēi mo e poupou ke malava hano fakāilo 'e ngaahi tupūanga 'o ha ngaahi fakatamaki mo matu'uaki e ngaahi faingatāá ke fai ha ngaahi fakakaukau fekaūaki mo e ngaahi tūutūuni, fokotūutūu	Lahi 'o e ngaahi fokotūu ki he tūutūuni 'oku 'oatu mo tali		5	10	25	13.3 13.b 14.2 15.1	13.3.4 13.b.5 14.2.1 15.1.4

ngāue mo tokoni ki he ngaahi founa ngāue.							
3. Fai ha polokalama ako ngāue ke fakatupulaki e taukei ki hono matūuekina 'o e ngaahi faingatāa ka hoko ki he Potungāue Pāanga ki hono fokotūutūu mo 'ave 'o e palani.	Ha e tokolahi 'o e kau ngāue mei he Potungāue kuo akōi 'i he palani 'o e ngaahi sektioa.		3	3	5	13.2 13.3	13.2.5 13.3.5
4. M&E 'oku ne fakafepakii 'a e palani ngāue 'oku 'osi maau, lipooti pea mo e fetūutaki ki ha toe ilo 'oku lelei ange.	Siofi mo vakaii ngaahi fāunga kuo fāu mo kakato		1	1	1	13.2 13.b 13.3 14.2 14.3	13.2.5 13.b.4 13.3.5 14.2.5 14.3.5
5. Fengāueaki e ngaahi fakataha moe ngaahi kautaha felavēi moe ngāue fakalalaka 'oku fakahoko.	Lahi 'o e ngaahi fakataha 'oku fokotūutūu mo fakahoko 'e he vāa ni.		10	15	25	3.d.5	3.d.5
	Koloa pe ke sivii ngaahi poloseki 'oku kole mai pea 'ave ki he CDCC		3	3	3	16.6	16.6.2
	Lahi hono vakaii 'o e poloseki fakangāue [fakatata= tūtūuuni mei he Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO)		5	5	5	17.8	17.8.1
6. Ko e ngaahi fāunga ilo okū ne fakahaāi mai a e ngaahi fakalalaka mo e taukei ki hono fakahoko o e ngaahi ngāue.	Lahi 'o e ngaahi ilo 'oku fakatupulaki mo tufaki 'i loto mo tūa he Puléanga kau ki ai e ngaahi fakataha etc.		2	3	4	3.d	3.d.5
7. Polokalama moe ngaahi ngāue ki hono fokotūu ha ngaahi ilo ki he mahūinga hono mātūuaki e langa ngāue.	Lahi 'o e ngahi fakataha 'oku 'alu mo kau ki ai, hange koe polokalama TV moe letiō pe ko ha fāahinga founa fetūutaki kuo tali 'e he Puléanga.		2	3	4	9.1 9.a	9.1.5 9.a.5
Taumūa Ngāue Fakakātoa 2: Ko hono fakalahi 'a e mafai 'a e fonua ke hū fakahangatonu mo ngauēi 'a e pāanga ki he 'anga 'o e 'ea.							
1. Ko e fakamōoni ha founa ki he Potungāue Pāanga (MOF) ke kau ki he NIE ke ngauēi mo e pāanga ki he kalaimeti (anga oe 'ea) ke kakato.	Ko hono fakatonutonu fakamahina ' mo fakakakato 'i loto he tau 'e 2. Lahi 'a e Tokoni Fakapāanga ki he Ngaahi Ngāue felavēi pea mo e mātūuaki 'o e feliuliūaki 'o e 'Ea (GCF)/AF kau ki he fakataha mo e ngaahi fakatonutonu lolotonga 'a e ngāue.		12	12	12	13.a	13.a.5
2. Fakapapaui 'oku fakahoko ha ngaahi	Ko ha tūtūu ni fakahinohino 'e 'ave ki he 'Iuniti		2	2	2	13.a	13.a.5

fakahinohino ki ha ngaahi founga 'e ala fakalelei ai ha ngaahi kupu 'o e palani ngāue mo e ngaahi kupu fakahoko ngāue ke fehōanaki ki he ngaahi fiemāu ngāue.	ke fakafōou pe fakakato 'a e ngaahi fokotūu fakalao 'o e mape halafononga 'o e pulēi e Ngaahi mēa faka-pāanga 'a e Pulēanga'. (PFM)						
3. Fakapapaūi 'oku fakahoko ha fakamāamāala mo ha pōtalanoāaki ki hono fili mo hono teu 'o ha ngaahi palani ngāue 'e lelei hono fakapāanga ke fakahū ki he GCG moe AF pe koha nihi kehe	Fakahoko māu pe ha fakataha ki hono fakamāamāala 'o e palani ngāue ki he ngaahi potungāue mo e ngaahi kupu felavēi, fakataha tuo taha moe ngaahi hoa ngāue pea tuo tolu mo e ngaahi potungāue felavēi tonu pea fatu mo e pepa kapineti. Ko e ngāue ni ke fehōanaki ki he ngaahi fakafelavēi ki he founga fakahoko fatongia maheni		3,2,3	3,2,3	3,2,3	8.10 13.a	8.10.5 13.a.5

Taumūa Ngāue Fakakātoa 3: Ko hono fakalahi 'a e mafai 'a e fonuā ke lava hū hanagatonu mo gauēi 'a e pāanga ki ha fakatamaki .

1. Tokangāekina mo poupōui hono fatu 'o e Palani Fakafonua ki hono Fakapāanga 'o e Ngaahi Tokateu ki he Fakatāmaki Fakaenatula	Fatu ha Palani Fakafonua ki hono Fakapāanga 'o e Ngaahi Tokateu ki he Fakatamaki Fakaenatula 'o kau kiai ha tokotaha tokoni fakatekinikale pea fakapapaūi 'oku tali 'e he Kapineti		1	1	1	1.5 2.4 3.d 4.7 11.5 11.b 14.2	1.5.1 2.4.1 3.d.5 4.7.5 11.5.5 11.b.5 14.2.5
2. Toe sivilivii 'a e palani ngāue 'a e NDR mo fakahoko ha ngaahi falēi fekaūaki moe ngaahi tefitōi fatongia fakataha mo hono ngaahi palani ngāue mo hono fakapāanga	Ko hono toutou sivii 'a e NDR i he tau kotoa pe ka e 'oleva ke tonu pea fakapāasi ke gāueaki.					1.5	1.5.1

GENERIC- Ngaahi Ngāue Tūmāu

1. Fakahoko 'a hono sivii 'o e Méafua ki hono sivii 'a e fakahoko ngāue 'o ha taha ngāue (PMS) kihe kau ngāue 'o e ngaahi vāa	Kakato taimi fakahoko e Méafua ki hono sivii 'a e fakahoko ngāue 'o ha taha ngāue (PMS)		2	2	2	8.4	8.4.1
2. Tokoni ki hono ngauēi 'a e palani fakatāu	Kakato 'e taimi fakahoko 'e Palani Fakahoko Ngāue Fakatāu (AMP)		1	1	1	8.4	8.4.1
3. Tokoni ki he Potungāue Lipooti Fakatāu	Kakato taimi ki hono fakahoko 'a e lepooti fakatāu i he faka-Pilitania mo faka-Tonga		1	1	1	8.4	8.4.1

4. Tokoni ki he Potungāue Lipooti Fakatāu	Kakato taimi ne fakahoko ai e palani ngāue faka- Pilitania mo faka-Tonga		1	1	1	8.4	8.4.1
5. Fatogia ki hono pulēi 'a e ngaahi koloa	Kakato taimi nāe fakahoko ai e ngāuei 'a e ngaahi koloa.		1	1	1	8.4	8.4.1
6. Fatogia ki hono fakalalakakāi 'a e fakamatala ngāue mo fakatonutonu 'a e Palani Fakahoko Ngāue Fakatāu (AMP)	Kakato taimi fakahoko ai 'e fakamatala ngāue.		1	1	1	8.4	8.4.1
7. Fakapapaui mo toe fakalalakakāange 'a e founa ako ngāue 'a e Kau ngāue.	Kakato taimi ne fiemāu ai 'ae ako gāue 'a e Kau ngāue		1	1	1	8.4	8.4.1

ii. Patiseti, Kau Ngāue mo e Poloseki 'a e Va 'a Fakalalakaka Tu'unga Matúuaki o e Faingata 'a mo hono Fakapa 'anga (RDFD)

'Oku i ai 'a e tupu i he kau ngāue polofesinale 'oku ne fakāata 'a e fiemāu, ke fakapapaui ko e vāa ni te ne lava 'o feāu 'a e tāmua Ngāue.

Tepile 24: Patiseti Fakapa'anga, Kau Ngāue mo e Poloseki 'a e Tokangaekina 'e Fakalalakaka 'o e ngaahi ngāue ki he Matúuaki o e Ngaahi Faingatāa mo hono Fakapāanga

Fakamatala				2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 &11)				0.01	0.01	0.01
Fakalele Ngāue				0.03	0.0	0.03
Katoa = Pāanga mei he Puléanga (\$m)				0.04	0.04	0.04
Kau Ngāue Māolunga				1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale				3	3	3
Kau Ngāue Kehe						
Kātoa Kau Ngāue Túumāu				4	4	4
Kau Ngāue Lauaho						

2.3 Polokalama 08.3: Palani ki he Ngāue Fakapāanga (FFD), Pulēi e Fakatau Koloa mo e Ngāue 'a e Puléanga (Procurement) mo e Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (Treasury Operations)

Ko kasitomā pau mo mahūinga 'o e Polokalama 3, koe Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs) 'aia 'oku fiemāu 'a e fakamatala fakapāanga, fakahinohino ki he founa fakatau koloa pea mo e ngaahi ngāue fepoupu'aki pea ka 'ikai ke kakato 'a e ngaahi ū méa ni pea 'e 'ikai lava ke lele lelei 'ae ngāue. Koe polokalama 3, 'oku toe fai fatongia ki he ngaahi kupu fengauéaki mahūinga kitua 'i he puléanga 'aia 'oku nau taufetuku mai ae ngaahi koloa 'o e puléanga 'o makatuunga 'i he ngaahi totongi mei he puléanga, totongi tukuhau pea moe ngaahi fakamole ke totongi 'e he puléanga.

'Oku faka kulupu 'a e Vāa Palani ki he Ngāue Fakapāanga (FFD), Vāa Pulēi 'e Fakatau Koloa mo e Ngāue 'a e Puléanga (PD) mo e Vāa Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TD) 'i lalo 'i he polokalama kōeni. I he tepile 22 'oku hā atu ai 'a e patiseti fakakātoa moe kau ngāue.

Tepile 25: Polokalama 08.3 Patiseti fakakātoa moe Kau Ngāue

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 &11)				2.73	2.73	2.73
Fakalele Ngāue				0.56	0.56	0.56
Fakakātoa = Pa'anga 'a e puléanga (\$m)	2.50	2.45	2.51	3.29	3.29	3.29
Kau Ngāue māolunga	3	3	3	3	3	3
Kau Ngāue Polofesinale	47	54	58	54	54	54
Kau Ngāue Kehe	39	47	42	46	46	46
Katoa Kau Ngāue Tūmāu	89	104	103	103	103	103
Kau Ngāue Lauāho			3	4	4	4

2.3.1 08.3.01 Va'a Palani Ki He Ngāue Fakapa'anga (FFD)

Ke lelei mo mahino ange 'a e mape halafononga 'a e pulēi 'a e Ngaahi Méa Fakapāanga 'a e Pulēanga' (PFM) koe 'uhi' ke toe lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia'. Ko e polokalama fakalelei ko 'eni' e tokoni lahi ia ke fakalalakala ange ai 'a e fakahoko fatongia 'a e ngaahi vāa takitaha ki he Ngaahi Potungāue 'a e Pulēanga' (MDAs), pea moe ngaahi kupu fengāue'aki. E 'asi lelei heni 'a e liliu fakalūkufua 'a e founa e Pulēanga'. Fakahinohino e kau takimua' ki he ngaahi tefito'elia ke liliu fakatatau ki he fiemāu 'a e Vāa Palani ki he Ngāue Fakapāanga' (FFD).

Ko e ngaahi mōua fakapāanga kuo taimi loloa. 'Oku fiemāu ha ngaahi palani mo ha lipooti 'oku tonu mo fakahisitolia pea mo ha ngaahi fakamatala fakafuofua, faitatau mo 'aonga fakaloto fonua mo fakatūapulēanga pea mo e founa hono fāu e ngaahi palani'. 'Oku i ai e ngaahi kole nō 'oku 'oange ki he kakai kehe'. 'Oku fiemāu ke totongi e ngaahi mōua' he taimi pau. Ko e pāanga mo e koloa 'a e pulēanga' 'oku fāa mamafa, ngauēaki fakalelei pea mo tokanga' lelei pea mo 'aonga foki.

i. Ngaahi Taumua Ngāue mo e Méafua Tefito 'a e Vāa Palani ki he Ngāue Fakapāanga (FFD)

'Oku fakafatongiāaki 'a e vāa ni 'a e taumua ngāue ke haofakii 'aki 'a e ngaahi tūutuuni oku hā atu i 'olunga, 'a ia 'oku lisi atu mo 'enau ngaahi méafua tefito takitaha he tepile 26.

Tepile 26: Ngaahi Taumua Ngāue mo e Méafua Tefito 'u e Vāa Palani ki he Ngāue Fakapāanga (FFD)

Taumua Ngāue Fakakatoa 1: Lipooti ki he ngaahi Mōua mo e ngaahi Koloa, ke ngauēaki 'e he ngaahi Kupu fengāue'aki (Kapineti, Fale Alea, ngaahi Potungāue 'a e Pulēanga, ngaahi vāa 'o e lotōi Potungāue Pāanga).						Ngaahi Taumua Fakalalakala Tūuloa (SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalakala 'a Tonga (TSDF II)	
Taumua Ngāue	Méafua Tefito	2018/19 (Fakaangaa nga)	2019/20	2020/21	2021/22	Ngaahi Taketi #	Ngaahi faka'ilonga #
1 Lipooti ki he ngaahi Nō.	1. Lipooti Fakakuata 'o e Palani ki he ngaahi Nō, ke ha he Peesi 'initaneti 'a e Potungāue Pāanga (MOF), i he Kuata hono tolu 'o e tāu fakapāanga.	1	1	0	0	10.6, 16.7	10.6.1, 16.7.1
	2. Ko e Lipooti Fakakuata ki he tūunga 'o e ngahi Nō, ke kakato he mahino hono hoko.	4	3	3	3	8.5	8.5.2*
	3. Lipooti Fakatāu 'o e Ngaahi Nō, ke kakato i he 'uluaki kuata.	1	1	1	1	16.7	16.7.7, 16.7.2*
2. Lipooti ki he ngaahi Koloa Tukupau.	1. Fokotūu ha Fāunga ki hono Tauhi 'o e ngaahi Koloa.	1	1	1	0	16.6	16.6.2*
	2. Ngaahi Potungāue 'a e Pulēanga (MDAs) 'oku kakato 'enau Lesisita Koloa.	29	29	29	29	8.10	8.10.2

	3. Lipooti ki hono tauhi 'o e ngaahi koloa ke kakato he uluaki Kuata.	0	1	1	1	8.5	8.5.2
	4. Koloa tūmāu 'oku lolotonga ngāuēaki	0	1	0	0	16.7	16.7.1
Taumu'a Ngāue Fakakatoa 2: Ngaahi fakalelei ki he Tokangāi e Pāanga 'a e Puléanga (PFM) ke toe lelei ange e fakahoko fatongia 'aki 'a e kakato hono fakalelei 'i 'o e ngaahi tu'utu'ni ngāue.							
3. Fakalelei ki he Tokangāi e Pāanga 'a e Puléanga (PFM)	1. Peseti 'o e halafononga tokangāi e Pāanga 'a e Puléanga (PFM) kuo fakahoko hono fakalelei pea muimuii.	50	75	90	100	17.3	17.3.1*
	2. Ngaahi Fakataha 'a e Komiti Tatakī 'o e Tokangāi e Pāanga 'a e Puléanga (PFM)	2	2	2	2	8.5, 8.6	8.5.1, 8.6.1
	3. Ko e lahi 'o e ngaahi Fakataha 'a e Komiti Tekinikale 'o e Tokangāi e Pāanga 'a e Puléanga (PFM)	2	2	2	2	8.6	8.6.1
4. Ngaahi Tūutūuni ki he ngaahi Ngāue Fakapāanga	1. Ko e lahi 'o e ngaahi Tūutūuni ki hono tokangāi 'o e ngaahi mēa fakapāanga (TI) kuo fakalelei 'i he 'osi e ta'u fakapāanga.	100	100	0	0	10.6	10.6.1
	2. Fakamatala 'o e PFMA	n/a	1	1	1	8.2	8.2.1
	3. Fokotūutūu e Tohi Fakahinohino kihe ngaahi ngāue fakapāanga.	n/a	1	1	1	8.1, 8.2	8.1.1, 8.2.1
	4. Lahi 'o e ngaahi Fetūutaki Fakapāanga 'oku tufaki atu.	10	15	10	10	8.8	8.8.2*
5. Fakalelei ki he 'Iuniti ki he ngāue Fakapāanga	1. Lahi 'o e ngaahi Fika Akauini he konga ekonomika kuo fakalelei he kimua he 'osi e tau fakapāanga.	0	3	0	0	10.6, 16.7	10.6.1, 16.7.1
	2. Lahi 'o e ngaahi ako he Ngaahi Fika 'Akauni (CoA)	29	29	29	29	8.5, 8.6	8.5.1, 8.6.1
	3. Lahi 'a e ngaahi vāa i motu 'oku fehokotaki mo ako ki he SUN 'Iuniti.	50	3	3	3	8.6	8.6.1
	4. Lahi e ako ngāue 'oku fakahokōi he Ngaahi Fika 'Akauni (CoA)	1	4	4	4	8.6	8.6.1
6. Ngaahi tūutūuni 'o e pāanga tokoni	1. Fa'unga 'o e ngaahi tu'utu'uni 'o e pa'anga tokoni.	0	1	0	0	8.5	8.5.1
	2. Lahi 'o e ngaahi pāanga tokoni 'oku tūutūuni ke ngāuēi lolotonga 'o e tau fakapāanga.	20	100	50	50	8.2, 8.6	8.2.1, 8.6.1

	3. Lahi 'o e fakatonutonu mau mai pea 'osi fakakakato lolotonga e tāu fakapāanga.	20	50	25	25	8.5	8.5.1
7. Vakaii Ngaahi Fakamole 'a e Puléanga (PEFA)	1. Founa tataki 'o e vakaii Ngaahi Fakamole 'a e Puléanga (PEFA)	N/A	1	0	0	8.5	8.5.1
	2. Senita Fakamahūinga					10.6	10.6.1

Teipile 27: Patiseti, Kau Ngāue mo e Ngaahi Poloseki 'a e Va'a Palani ki he Ngaue Fakapa'anga'

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 & 11)				0.44	0.44	0.44
Fakalele Ngāue				0.12	0.12	0.12
Katoa =Pāanga mei he Pule'anga (\$m)	0.28	0.39	0.41	0.56	0.56	0.56
Kau Ngāue Māolunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Pofesinale	7	11	12	13	13	13
Kau Ngāue Kehe	2	2	1	1	1	1
Kātoa Kau Ngāue Tūmāu	10	14	14	15	15	15
Kau Ngāue Laūaho			1	1	1	1
Poloseki Lahi: Fāunga ki hono pulēi 'o e Ngaahi Koloa (PFTAC)						
Asset Management Framework (PFTAC)						

2.3.2 08.3.02 Vāa Pulēi e Fakatau Koloa moe Ngāue 'a e Puléanga (PD)

Ko ha ngaahi tūūtūuni ngāue 'oku maau mo mahino ange, ko e ngaahi fiemāu tefito ia 'oku fiemāu' koēuhī ke 'ausia 'a e pule lelei', mo hono tokanga'i lelei 'a e ngaahi ngāue mo e mēangāue 'a e puléanga. E tokoni 'a e ngāue ko 'eni ki he ngaahi Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga' (MDAs) ke fakasiisii' enau fakahoko ha ngaahi fakatau fakapuléanga 'oku 'ikai taau. Oku mahūinga ke maau 'a e ngaahi tūūtūuni ngāue ki he fakatau fakapuléanga'. Ko e pukepuke 'a e tefitōi lao 'a e Vāa Pulēi e Fakatau Koloa' moe Ngāue 'a e Puléanga' (PD) 'aki e ngaahi tūūtūuni ke muimui pau kiai. Oku ai e 'Iuniti 'oku ngāue'aki he Vāa Pulēi e Fakatau Koloa' mo e Ngāue 'a e Puléanga' 'oku lava ke muimui ki ai e Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs) 'oku i ai' enau Vāa Pulēi e Fakatau Koloa' moe Ngāue 'a e Puléanga' (PD). Oku fokotūūtūu 'a e Vāa Pulēi e Fakatau Koloa' moe Ngāue 'a e Puléanga ki he founa ngāue ke tuku atu ha konga 'o e ngaahi Fakatau Koloa ki he ngaahi Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs) 'oku i ai' enau vāa fakatau

koloa mo e ngāue ki he ngaahi fakatau 'o au ki he T\$10K, ka e fakahoko 'e he Vāa Pulēi 'o e ngaahi Fakatau Koloa mo ngāue (CPU) 'a e ngaahi fakatau 'oku laka hake he T\$10K. 'Oku fiamāu foki ke fai ha tokanga makehe ki he ngaahi Fonua 'oku 'omi mei ai 'a e Koloa pea mo fou he ngaahi founa ngāue pule lelei.

'Oku ikai ke malava 'e he kotoa 'o e ngahi Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga' (MDAs) ke fakahoko 'enau ngaahi fakatau koloa i he ngaahi founa totonu. Ko e Vāa Pulēi 'o e ngaahi Fakatau Koloa mo ngāue (CPU) 'oku 'ne tokangāi 'enau ngaahi fakatau koloa ka e māu 'a e ngaahi koloa i he ngaahi founa totonu, pea au mai he taimi lelei 'oku fiamāu ai 'a e koloa pea muimui he ngaahi tūtūuni mo e founa ngāue totonu.

i. Ngaahi Taumu'a Ngāue moe Méafua Tefito 'a e Vāa Pulēi e Fakatau Koloa moe Ngāue 'a e Puléanga.

'Oku fakafatongiāki 'a e vāa nī 'a e taumua ngāue ke haofakiiaki 'a e ngaahi tūtūuni 'oku ha atu i 'olunga, 'a ia 'oku lisi atu mo 'enau ngaahi méafua tefito (KPIs) takitaha he tepile 28:

Tēpile 28: Taumu'a Ngāue moe Méafua Tefito 'a e Vāa Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga

Taumua Ngāue Fakakatoa 1: Ke lelei mo taau 'a e Ngaahi Tūtūuni mo e Founa Ngāue ki he Ngaahi Fakatau 'a e Puléanga							Ngaahi Taumua Fakalalaka Tūuloa(SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Taumua Ngāue	Fakamatala	Tāu Fakapāanga 18/19	Fakaanga anga 2019/2020	2020/21	2021/22	2022/23	Ngaahi Taketi#	Ngaahi Faka'ilonga #
1. Tūtūuni ki he ngaahi fakatau koloa	Lahi e ngaahi Potungāue 'oku nau ngauēaki e Aleapau Fakatāu.	18/27	25/27	26/27	27/27	27/27	16.5 16.6	16.5.1, 16.6.1
2. Ngaahi Fakalelei ki he Ngaahi Ngāue 'a e Vāa	Peseti 'o e Ngaahi Palani Fakatāu nāe fakahoko	44*	35%	40%	45%	50%	16.6	16.6.1
3. Ako mo e fakalalaka 'o e kau ngāue	Lahi 'o e naahi Kautaha Fakatau 'oku 'osi fakahoko 'enau polokalama ako ki he ngaahi founa ngāue	2	3	3	4	4	16.6	16.6.2
Taumu'a Ngāue Fakakatoa 2: Ke Lelei mo taau 'a e Ngaahi Ngāue Fakatau Koloa 'a e Pule'anga							Ngaahi Taumua Fakalalaka	

							Tūuloa(SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Taumūa Ngāue	Fakamatala	Tāu Fakapāanga 18/19	Fakaanga anga 2019/2020	2020/21	2021/22	2022/23	Ngaahi Taketii#	Ngaahi Fakāilo nga #
1. Vakaii 'o e Ngaahi Fakatau Koloa	Peseti 'o e Ngaahi Fakatau Koloa 'oku muimui kakato ki he Ngaahi Tūutūuni	70%	72%	75%	78%	80%	16.5, 16.6	16.5.1, 16.6.1
2. Ngaahi Founa Fakatau Koloa	Peseti 'o e Ngaahi Fakatau Koloa 'oku ngauēaki e ngaahi founa fēaūaui	37%	40%	45%	47%	50%	16.5, 16.6	16.5.1, 16.6.2
3. Ngaahi Palani ki he Fakatau Koloa	Peseti 'o e ngaahi fakamole fakahoa ki he patiseti fakakatoa	48%	50%	50%	55%	60%	16.6	16.6.1

ii. *Patiseti, Kau Ngāue moe Poloseki 'a e Vāa Pulēi e Fakatau koloa moe Ngāue 'a e Puléanga:*

Tepile 29: Patiseti, Kau ngāue moe Poloseki 'u e Vāa Pulēi e Fakatau Koloa moe Ngāue 'u e Puléanga

Fakamatala	2017/18 Patiseti	2018/19 Patiseti	2019/20 Patiseti	2020/2021 Patiseti	2021/2022 Fakafuofua 1	2022/2023 Fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 &11)				0.38	0.38	0.38
Fakalele Ngāue				0.08	0.08	0.08
Katoa = Pāanga mei he Pule'anga(\$m)	0.36	0.38	0.37	0.46	0.46	0.46
Kau Ngāue Māolunga	1	1	1	1	1	1
Kau ngāue Polofesinale	9	9	10	10	10	10
Kau ngāue Kehe	3	3	2	2	2	2
Katoa Kau Ngāue Túumáu	13	13	13	13	13	13
Kau Ngāue Lauāho						

2.3.3 08.3.03 Vāa Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TD)

Ko e vāa fakahoko 'o e ngaahi ngāue fakakapāanga 'okú ne fakahoko ia ha fatogia mahúinga 'i hono fakaai mo poupou'i 'a e 'aonga 'a e pulēi fakapulēanga 'a e mēa fakapāanga 'o fou 'i he lavamēa 'a e ngaahi sēvesi 'o e Vāa Fakahoko 'a e Ngaahi Ngāue Fakapāanga(TD) 'a ia 'okú ne tāofi hono sivi 'a e ngaahi fokotúutúu totongi, ngaahi tatanaki pāanga hū mai, pulēi fakapāanga 'o au kihe lipooti fakapāanga, pehe foki ki hono tokonii sevesi tatau ki he ngaahi 'otu motu. Koe ngaahi fakamatala 'Iuniti fakapāanga mo e ngaahi tūtūtūuni pe lao fakapāanga 'okú na kau ki hono tokonii 'a e fatongia 'o e Vāa Fakahoko 'a e Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TD) ke lele lelei, pehe foki ki hono lavā'i 'a e ngaahi fakamatala e lava ke ata kitúa ke fakaongo 'a e ngaahi faitūtūtūuni fakangāue fakapāanga.

'I he ngaahi tau kuo maliu atu, ne toe fakatupulaki hono fakatokolahi mo fakahū mai ha kau ngāue ki he vāa ni (tatau pe faka polofesinale mo e levolo kalake). Kae kehe, 'oku toe lahi ange 'a e ngaahi pole 'oku fehangahangai mo e vāa ni ki hono pukepuke mo fakalotolahi 'a e kau ngāue.

Ke ngāunu kimua 'a e ngāue, kuo pau ke fakamūomūa e ngaahi mēa pe ngaahi 'elia ke fai ha tokanga ki ai ke 'oua 'e uesia 'etau tefitōi fatongia mahúinga. 'Okú mau tokanga taha ki he ngaahi faingamalie ako, 'o hange ko e ngaahi polokalama ako taimi nounou ('i loto he va'á ni pea kau ki ai mo e ngaahi va'á 'i he 'otumotu), ngaahi ako fai 'i muli pea mo e ngaahi ako matāitohi. E toe fakamalohiiange 'a e tokanga ki hono pukepuke mo fakalotolahiia e kau ngāue ke toe lelei ange 'enau fakahoko ngāue, pea 'e langa hake ai 'a e lelei fakalukufua 'a e ngāue he tafāaki Vāa Fakahoko Ngāue Fakapāanga (TD)

Ngaahi palani 'oku hokohoko hono liliu kau ki ai ngaahi mēa 'oku ha atu 'i lalo;

- Toe lelei ange mo faingofua e lipooti fakapāanga kihe Túunga Fakavahāa Puléanga 'o e Fakamatala Pāanga (IPSAS)- (mo e tokoni mei he PFTAC);
- Toe fāu e founga ngāue 'a e Vāa Fakahoko Ngāue Fakapāanga (TD)

- Fakāasi e EFTPOS he tanaki tukuhau 'a e Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs)
- Tūfaki e konga 'o e fatongia fakapāanga kihe Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs), kau ki ai moe 'Otumotu.

i. Taumu 'a Ngāue mo e Méafua Tefito 'a e Vāa Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga

Tepile 30: Taumúa Ngāue mo e Méafua Tefito 'a e Va'a Fakahoko Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TOD)

Taumúa Ngāue Fakakatoa 1: Ko e Puléanga mo e ngaahi kupu fekaúaki 'okúna tokoni ki he ngaahi lavaméa 'a e pulēi fakapāanga 'a e ngaahi ngāue fakapāanga.						Ngaahi Taumúa Fakalalaka Tūuloa(SDG) /Fāunga Palani Langa Fakalalaka 'a Tonga(TSDF II)	
Taumúa Ngāue	Méafua Tefito (KPIs)	2018/19 (Fakaangaanga)	2019/20	2020/21	2021/22	Ngaahi Taketi #	Ngaahi Fakāilonga #
1) Ngaahi totongi atu 'a e Puléanga	1) Peseti 'o e vausia fakamole (tuku kehe 'a e vāhenga) founa fakahoko 'i loto he 'aho 3. (founa fakataha)	70	80	85	90	8.5	8.5.1
	2) Peseti avalisi 'o e launga 'i he pāanga hūmai oku ova lahi 'i he vausia 'oku tanaki fakamahina	20%	18%	15%	10%	8.1, 8.5	8.1.1, 8.5.1, 8.5.2
	3) Peseti 'o e vouti fakamahina 'oku fakalelei pe 'oatu mei he pāanga poloseki.	70	80	90	90	1.a, 2.1	1.a.2, 2.1.1
2) Tokangaekina 'a e Totongi atu 'o e Ngaahi Vāhenga	4)Lahi 'a e launga, fakatonutonu moe taimi tonu totongi vusia vāhenga.	110	130	140	150	8.1, 8.5	8.1.1, 8.5.1
	5) Lahi 'a e avalisi fakatonutonu mei he Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs) 'i he totongi vāhenga 'i he mahina.	30	20	15	15	16.5, 16.6	16.5.1,

3) Tokangaekina e Fehūʻaki ʻa e Pāanga	6). Fakahu fakauike ʻa e lipooti pāanga fehūʻaki ʻi loto he ʻaho ngāue ʻe 2 mei he fakāosi ʻo e uike.	30	35	40	45	2.1, 16.5, 16.6	2.1.1, 16.5.1*
	7) Lahi ʻa e pāanga hūmai fakamahina ʻoku fakalelei ʻo kau ai ʻa e Ngaahi Potungāue ʻa e Puléanga (MDAs), ʻo fakakakato ʻi loto he uike ʻe 2 ʻi he fakāosinga ʻo e mahina.	15	15	10	10	16.5, 16.6, 16.7	16.5.1*, 16.6.2*, 16.7.1
	8.) Peseti ʻo e ʻakauni ʻoku fakalelei ʻi loto he uike ʻe 4 ʻo e fakāosinga ʻo e mahina.	80	80	90	90	16.6, 16.7	16.6.2, 16.7.1
	9.) Palanisi ʻo ha ʻakauni pangike ʻoku toho ʻova ʻi he fakāosinga ʻo e mahina.	5	4	3	2	2.1	2.1.2
	10.) Fāu lao pe tūtūtūni pulēi fakapāanga (Ngaahi pāanga hū mai fōou) ʻi Tisema 2019					16.3, 2.1	2.1.2, 16.3.2
4) Ngaahi Fakamatala Pāanga mo e Ngaahi Lipooti Faka-pāanga ʻa e Puléanga	11.) Lahi ʻo e méa fakapāanga ʻoku fakafoki mei he falepāanga mo e Pangikē Fakalalaka ʻa Tonga(TDB) ʻi loto he uike 2.	102	90	90	90	8.5	8.5.1
	12.) Lahi ʻo e fakamatala fakakuata ʻo e lisiiti moe totongi ʻoku ʻave ʻi loto he mahina kimua he tapuni ʻa e kuata ki he ʻAtita.	1	3	3	3	8.5, 16.6	8.5.1, 16.6.2*
	13.) Lahi ʻa e mahina tapuni ʻo e tāu mo e fakamatala pāanga hono ʻave ki he ʻAtita.	6	5	5	4	8.5, 16.6	8.5.1, 16.6.2*
	14.) Lahi ʻa e ngaahi fehūi ne ʻatitai fakamuimui ʻe he ʻAtita ʻi tua kau ki he	18	18	15	10	8.5	8.5.1

	fakamatala pāanga faka-tāu.						
5) Sevesi ki he kasitomā	15.) Lahi taimi 'oku solova ai e ngaahi fehūi\ngaahi fakatonutonu.	2-3 'aho	I loto 'aho 'e 5	I loto 'aho 'e 4	I loto 'aho 'e 3	8.2, 8.5	8.2.1, 8.5.1
6) Ako mo e fakalalakaka 'a e Kau Ngāue	16.) Lahi 'a e ako ngāue 'oku 'oange ki he kau ngāue moe ngaahi kupu fekaūaki i he kuata.	2	2	3	4	8.6, 8.8	8.6.1, 8.8.2*

ii. *Patiseti mo e Kau Ngāue 'a e Vāa Fakahoko Ngāue Fakapāanga (TD)*

Tepile 31: Patiseti 'a e Vāa Fakahoko 'u e Ngaahi Ngāue Fakapāanga (TD)

Fakamatala	2017/18 patiseti	2018/19 patiseti	2019/20 patiseti	2020/2021 patiseti	2021/2022 fakafuofua 1	2022/2023 fakafuofua 2
Vahengā 'o e Kau Ngāue (Cat 10 &11)				1.90	1.90	1.90
Fakalele Ngāue				0.36	0.36	0.36
Katoa = Pāanga mei he Puléanga (\$m)	1.84	1.67	1.73	2.26	2.26	2.26
Kau Ngāue Māolunga	1	1	1	1	1	1
Kau Ngāue Polofesinale	32	35	36	32	32	32
Kau Ngāue Kehe	31	40	39	42	42	42
Katoa Kau Ngāue Túumáu	64	76	76	75	75	75
Kau Ngāue Lauāho	1		2	3	3	3

2.4 Ngaahi Tokoni Fakapāanga 'a e Puléanga (GGF)

'Oku tokolahi 'a e kau kasitoma 'a e Polokalama 4: Ngaahi Potungāue 'a e Puléanga (MDAs), ko e ngaahi komuniti, kau faingataáia, ngaahi pisinisi taautaha mo e nihi kehe pe. Ko e takáaki fakapāanga 'o e Vāa Fakahoko Ngāue (CSD) 'oku nau tokangāi e ngaahi totongi i he Ngaahi Tokoni Fakapāanga 'a e Puléanga (GGF) 'aia 'oku ne kato'i ha ngaahi totongi fakavahāapuléanga 'aia 'oku i he malumalu mo e pule 'a e Potungāue Pāanga' (MOF).

Ko e ngaahi méa 'oku kau ki he Polokalama 'ni 'oku ha i he tepile 30

Teipile 32: Konga Lalahi 'o e Polokalama 08.4: Patiseti mo e Kau Ngāue

Tokoni Fakapāanga 'a e Puléanga (GGF)						
Fakamatala	2017/18 patiseti	2018/19 patiseti	2019/20 patiseti	2020/2021 patiseti	2021/2022 fakafuofua 1	2022/2023 fakafuofua 2
Katoa = Pāanga mei he Puléanga (\$m)	64.92	55.17	50.15	51.92	42.92	42.93
4.01 Ngaahi Monúia						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	7.54	6.44	7.57	7.67	7.67	7.67
4.02 Falèi mo e Tokoni Fakatekinikale						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	0.10	0.00	0.10	0.00	0.00	0.00
4.03 Ngaahi Tokoni						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	3.08	2.58	5.24	5.59	5.59	5.59
4.04 Fakalalakala 'a e Komiuniti						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)		19.03				
4.05 Ngaahi Poloseki Makehe						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	40.91	19.75	22.21	25.06	17.18	17.18
4.06 Totongi Inasi						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	0.40	0.40	0.40	0.40	0.40	0.40
4.07 Totongi Memipa						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	1.25	1.25	3.05	3.04	3.04	3.04
4.08 Totongi e fakāataa mei he Tukahau Ngāue'aki mo e ngaahi fakamole kehe						
Pāanga mei he Puléanga (\$m)	5.14	4.71	6.56	5.15	4.04	4.04
4.09 Pāanga Talifaki						
Pāanga mei he Puléanga(\$m)	1.50	1.50	5.00	5.00	5.00	5.00

Ko e ngaahi taumua Ngāue ki he ngaahi Polokalama .08.04.01 ki he 10 'oku fiema'u 'a e ngaahi totongi kakato pea i he taimi totonu pea fakatatau ki he ngaahi tūtūtuuni. Ko e ngaahi kongokonga lalahi 'eni:

4.01: Malúi, Pāanga ki he Vāhenga Mālōlō, Penisoni mo e ngaahi méáofa.

4.02 Falèi mo e ngaahi Tokoni Fakatekinikale

4.03: Ngaahi Tokoni

4.05: Vakaii 'e Vāhenga, Ngāue Fakafonua, totongi ngauéaki, totongi pangike, māu mafai ki he vāhenga, tokoni ki he sipoti, tokoni ki he kau laveangofua, vāhenga máae kau tāmāu ngāue, kaati fakafonua, ngaahi fale fōou mo e ngaahi poloseki makehe.

4.06: Totongi Inasi

4.07: Tokoni ki he ngaahi Kautaha

4.08: Fakalelei 'o e ngaahi komipiuta, 'uhila hala, laiseni, ngaahi poloseki fakalalakaka.

4.09: Pāanga Talifaki

2.5 Polokalama 08.5: Ngaahi Nō 'a e Puléanga'

Ko e nihi 'oku móua ki ai e Puléanga' 'oku nau 'i muli mo fakalotofonua pē (kau ai mo kinautolu 'oku nau máu e ngaahi pōnite mei he Puléanga') mo kinautolu 'oku 'i ai 'enau nō mei he pāanga 'a e Puléanga'. Ko e Polokalama 5, 'oku fakalele ia mo tokangāi 'e he 'iuniti ki he ngaahi nō, 'i he Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD).

Tepile 33: Faka'iki'iki 'o e Ngaahi Polokalama 08.5.01: Patiseti

5.01 Ngaahi Nō						
Fakamatala	2017/18 patiseti	2018/19 patiseti	2019/20 patiseti	2020/2021 patiseti	2021/2022 fakafuofua 1	2022/23 fakafuofua 2
Katoa = Pa'anga mei he Pule'anga (\$m)	29.18	42.08	38.91	46.54	42.08	41.21
Tamu'a Ngāue ki he Polokalama 08.05.01 ke fakahoko e ngaahi totongi nō tonu pea 'i he taimi 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni.						

3 Taimi Tēpile ki he Taumu'a Ngāue Fakakātoa mo e Me'afua Tefito ma'ae Potungāue Pa'anga 2020/2021

Tepile 34: 'I he tēpile 'i lalo' 'oku ne fakahā 'a e ngaahi ta'umuua ngāue fakalukufua mo e ngaahi 'aho ke fakakakato ki ai, a ia 'oku fakahoko mei he ngaahi Va'a taki taha, ke a'usia 'a e ngaahi ta'umu'a ngāue'.

	Taumu'a Ngāue/ Lipooti/ Ngaahi Ngāue	Va'a Fengāue'aki	Va'a 'oku ne Tokangaekina/ Potungāue/Va'a	'Aho faka'osi	Va'a Tokoni/Kau Hoa ngāue	'Aho faka'osi kihe Kau Hoa Ngāue
1.	Palani Patiseti	Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)/ Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD)	Kapineti& Fale Alea	Tisema Uike 2	Patiseti, Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD), Va'a Palani ki he Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD), Ngāue Fakapa'anga	Novema Uike 2
2.	Tohi Tu'utu'uni 'oe Fakamatala Patiseti	Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)/ Patiseti	Katoa 'a e Ngaahi Potungāue Pa'anga (ALL MDAs)	Tisema Uike 2	Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)/ Patiseti	Novema Uike 2
3.	Fakamatala Patiseti	Va'a 'Ekonomika mo e Fale'i Fakapa'anga (EFPD)/ Patiseti	Kapineti Fale Alea	Ma'asi Uike 4 Epeleli Uike 2	Patiseti, Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD), Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD), Ngāue Fakapa'anga	Fepueli Uike 1
4.	Patiseti Fakafuofua	Va'a Patiseti mo e Palani Ngāue (BCPD)	Kapineti Fale Alea	Ma'asi Uike 4 Epeleli Uike 2	Va'a Poloseki mo e Pule'i 'o e Ngaahi Tokoni (PAMD), Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD),Ngāue Fakapa'anga, Pule'i Fakatau Koloa, Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)	Fepueli Uike 3
5.	Patiseti Fakafuofua 'o e Potungāue	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)	Potungāue Pa'anga (MOF) Tafa'aki Patiseti	Sanuali Uike 4	Katoa 'u Va'a	Sanuali Uike 3
6.	Fakamāalāala Patiseti 'a e Potungāue	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) – Fakapa'anga	Potungāue Pa'anga (MOF) Va'a Patiseti mo e Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO)	Epeleli Uike 4	Patiseti	Epeleli Uike 3
7.	Palani FakaPotungāue Fakaangaanga 1 ki	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti	'Ofisi 'o e Palemia (PMO)	Sanuali Uike 3	Katoa Ngaahi Va'a	Tisema Uike 2

	he 'Ofisi 'o e Palemia (PMO)	Tokangaekina e Fakahoko Ngāue (PFS)				
8.	Palani Fakapotungāue Fakaangaanga 2 ki he Fale Alea (LA) (Faka- Tonga)	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti Tokangaekina `a e Fakahoko Ngāue (PFS)	'Ofisi 'o e Palemia (PMO) mo e Fale Alea (LA)	'Epeleli Uike 2	Katoa Ngaahi Va'a	Māasi Uike 2
9.	Palani Ngāue Kakato	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti Tokangaekina `a e Fakahoko Ngāue (PFS)	'Ofisi 'o e Palemia (PMO)	'Akosi Uike 4	Katoa Ngaahi Va'a	Siulai uike 1
10.	1.Palani Fakatau Koloa Fakata'u – Fakaangaanga 1 2.Palani Fakatau Koloa Fakata'u (Kakato)	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) – Fakapa'anga Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) – Fakapa'anga	Potungāue Pa'anga (MOF) – Patiseti mo e Va'a Fakatau Koloa `a e Pule'anga (CPU)  Va'a Fakatau Koloa `a e Pule'anga (CPU)	Fepueli Uike 4 Siulai 31	Katoa Ngaahi Va'a Katoa Ngaahi Va'a	Fepueli Uike 2 Siulai Uike 2
11.	Palani Ngāue Fakata'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti Tokangaekina `a e Fakahoko Ngāue (PFS)	Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO) mo e Minisitā	'Akosi Uike 4	Katoa Ngaahi Va'a	'Akosi uike 1
12.	Lipooti Fakata'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti Tokangaekina `a e Fakahoko Ngāue (PFS)	Fale Alea (LA)	Sepitema 30	Katoa Ngaahi Va'a	'Akosi Uike 1
13	Palani Ako Ngāue Fakata'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) Va'a e Tokanga'ekina `a e Fakahoko fatongia `a e Potungāue (HR)	Komisoni `a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	'Akosi Uike 2	Katoa Ngaahi Va'a	Siulai Uike 4
14	Lipooti Folau Fakavaha'apule'anga (Fakakuata)	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) Va'a e Tokanga'ekina `a e Fakahoko fatongia `a e Potungāue (HR)	Komisoni `a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	Sanuali Uike 1, 'Epeleli Uike 1, Siulai Uike 1 mo 'Okatopa Uike 1	Katoa Ngaahi Va'a	Fakangofua foomu folau pea `ave kihe Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) Va'a e Tokanga'ekina `a e Fakahoko fatongia `a e Potungāue (HR)
15	Lipooti Fakava'a ki he Kuata (Fakahoko ngaue 'o fakatatau ki he Ngaahi Me'afua Tefito)	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) 'Iuniti Tokangaekina `a e Fakahoko Ngāue (PFS)	Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO)	Sanuali Uike 2, 'Epeleli Uike 2, Siulai Uike 2, 'Okatopa Uike 2	Katoa Ngaahi Va'a	Sanuali Uike 1, 'Epeleli Uike 1, Siulai Uike 1, 'Okatopa Uike 1

16	Me'afua ki hono sivi'i 'a e fakahoko ngāue 'o ha taha ngāue (PMS) – Sivi'i vaeua ta'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue (HR)	Komisoni 'a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	Sanuali Uike 4	Katoa Ngaahi Va'a	Sanuali Uike 2
	Taumu'a Ngāue/ Lipooti/ Ngaahi Ngāue	Va'a Fengāue'aki	Va'a 'oku ne Tokangaekina/ Potungāue/ Ngaahi Va'a	'Aho faka'osi	Va'a Tokoni/Kau Hoa ngāue	'Aho faka'osi kihe Kau Hoa Ngāue
17	Me'afua ki hono sivi'i 'a e fakahoko ngāue 'o ha taha ngāue (PMS)– Sivi'i Fakata'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) - Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue (HR)	Komisoni 'a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	'Akosi Uike 3	Katoa Ngaahi Va'a	'Akosi Uike 1
18	Me'afua ki hono sivi'i 'a e fakahoko ngāue 'o ha taha ngāue (PMS)- Lipooti Fakakuata	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) - Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue (HR)	Komisoni 'a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	San Uike 1, Epeleli Uike 1, Siulai Uike 1, Okatopa Uike 1	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) - Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue – (HR)	Faka'osi 'o e kuata kotoa
19	Lisi 'o e kau ngāue– fakavaeua ta'u	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) - Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue (HR)	Komisoni 'a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	Sanuali Uike 2 Siulai Uike 1	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD) - Va'a e Tokanga'ekina 'a e Fakahoko fatongia 'a e Potungāue (HR)	Tisema, Sune
20	Vakai'i 'a e Fakamole 'a e Pule'anga (PEFA)	Va'a Palani ki he Ngāue Fakapa'anga (FFD)	Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO) mo e Minisitā	Faka'osinga 'o Sune 2021	Katoa Ngaahi Va'a	
21	Mape'i 'o e Ngaahi Founga Ngāue (SOPs)	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)	Pule Lahi 'o e Potungāue (CEO) mo e Minisitā	Faka'osi 'o e kuata kotoa lipooti ki he Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)	Katoa Ngaahi Va'a	Fakakuata / 'Osi kihe 'aho 30 Sune
22	Fakafo'ou 'o e Ngaahi Fakamatala Ngāue	Va'a Fakahoko Ngāue (CSD)	Komisoni 'a e Kau Ngāue Faka Pule'anga (PSC)	Novema Uike 4	Katoa Ngaahi Va'a	'Okatopa Uike 1

---

4 Fakamā'opo'opo

Ko e Palani Ngāue 'a e Potungāue' ki he ta'u 'e 3 mei' he 2020/2021 ki he 2022/2023 'e malava pē ke toe fakahoko ha ngaahi fakalelei ki he palani ko eni 'o makatu'unga 'i ha ngaahi liliu 'e hoko 'i he kaha'u tautautefito ki he felavei mo e fokoutua COVID-19. Ko e Palani Ngāue Fakata'u ki he 2020/2021 'e fa'u ia fakatatau ki he Palani Ngāue ko eni'.

'Oku tukupā 'a e Potungāue' ke fakakakato 'a e Palani Ngāue' mo e Palani Ngāue Fakata'u' ki he vaha'a taimi oku ha atu 'i 'olunga' 'o fakatatau ki he ivi fakangāue 'a e Potungāue.